Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны
музей-запаведнік

матэрыялы
навукова-практычнай канферэнцыі

(па выніках навукова-даследчай работы ў 2005 г.)

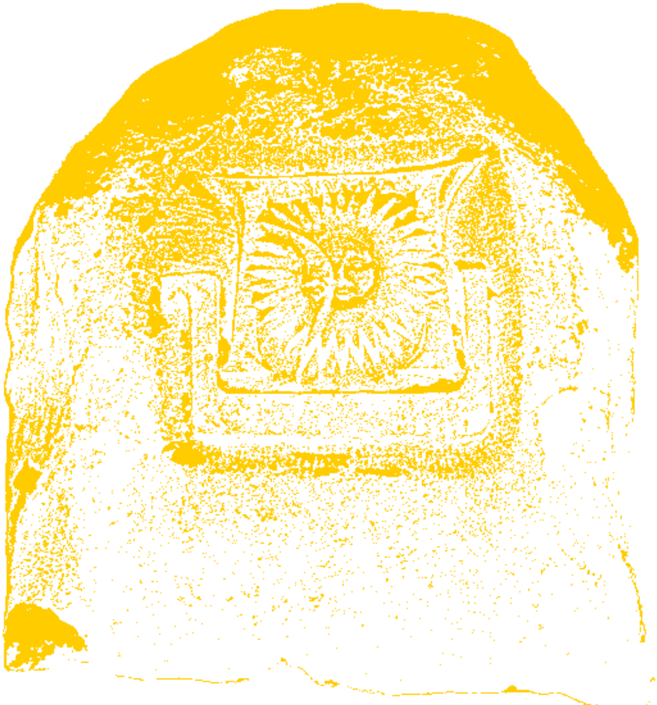

полацк 2006

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ПОЛАЦКІ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ
МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК

матэрыялы
навукова-практычнай канферэнцыі

(па выніках навукова-даследчай работы ў 2005 г.)

полацк 2006

ББК 63.3(4Беи)
М35

Друкуецца па рашэнню навукова-метадычнай рады НПГКМЗ

Адказны за выпуск: М.М. Ільніцкі
дырэктар НПГКМЗ

Укладальнік: ***Т.А. Джумантаева***
намеснік дырэктара па навуковай рабоце

М35 **Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі**: (па выніках навукова-даследчай работы ў 2005 г.) / Уклад. Т.А. Джумантаева — Полацк: НПГКМЗ, 2006. — 192 с.: іл.

ББК 63.3(4Беи)+79.1(4Беи)

Набор і макет выкананы на выдавецкім комплексе
Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка
Камп'ютэрнае макетаванне: В.У. Гаўрылаў

© Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік, 2006

Памяти Николая Николаевича Ильницкого

6 ноября 2006 г. на пятьдесят девятом году жизни остановилось сердце директора Национального Полоцкого историко-культурного музея – заповедника, члена Совета республики Национального собрания Республики Беларусь, депутата Витебского областного Совета депутатов Николая Николаевича Ильницкого.

Николай Николаевич родился 4 января 1949 года в деревне Бараново Полоцкого района Витебской области. Закончил среднюю школу № 9 г. Полоцка. После окончания в 1971 году Полоцкого политехнического техникума, работал в Витебском райпотребсоюзе, инструктором Витебского райкома ЛКСМБ.

С 1973 года вся жизнь и трудовая деятельность Н.Ильницкого связана с Полотчиной. Он работал на литейно-механическом заводе, был преподавателем профтехучилища № 2, секретарём Полоцкого горкома КПБ, директором сш № 13.

В 1994 году Н. Ильницкий возглавил Полоцкий историко-культурный музей-заповедник. В этот период работы раскрылись лучшие профессиональные и человеческие качества Николая Николаевича. При его личном участии много сделано по развитию музейного дела. Благодаря неутомимости и энтузиазму Николая Николаевича за годы его работы были открыты экспозиции музеев: Стационарная выставка «Прогулка по Нижне-Покровской» (Домик Петра I), Музей традиционного ручного ткачества Поозерья, Художественная галерея, Детский музей, Природно-экологический музей. В каждый из названных музеев он вложил частичку своей души, но с особой теплотой и трепетом руководил созданием Детского и Природно- экологического музеев.

В 1998 году Н. Ильницкий удостоен премии Президента Республики Беларусь «За дасягненні ў эстэтычным і маральным выхаванні беларускага народа і прапаганду духоўных каштоўнасцей».

Под его руководством в 2001 году Полоцкий историко-культурный музей-заповедник за пропаганду историко-

культурного наследия и вклад в развитие национальной культуры получил статус Национального.

В 2005 году коллектив заповедника удостоен специальной премии Президента Республики Беларусь за развитие музейного дела в Беларуси и открытие в г. Полоцке Детского и Природно-экологического музеев.

Детищем творческой деятельности Николая Николаевича стали Международный фестиваль органной музыки «Званы Сафіі» и Международный фестиваль старинной и современной камерной музыки. Будучи знатоком и любителем классической музыки, Николай Николаевич уделял большое внимание организации фестивалей, высокому уровню исполнительского мастерства выступающих.

Обладая разносторонними интересами, будучи человеком увлечённым, начитанным, Николай Николаевич был не безразличен к печатному слову, всегда интересовался книжными новинками, принимал участие в работе редакционной коллегии «Вестника Полоцкого государственного университета».

Он стал инициатором создания и одним из авторов фотоальбома «Полацк музейны», вышедшем в издательстве «Беларусь» в 2006 году, который он смог увидеть и оценить по достоинству.

Всегда и во всём Николая Николаевича отличали профессионализм, высокое чувство долга, порядочность, требовательность и принципиальность, внимательное отношение к людям. Светлая память об этом человеке, талантливом руководителе навечно останется с нами, в памяти тех, кто знал Николая Николаевича Ильницкого.

Что такое Детский музей: поиски дефиниций и определение стандартов

Н.А. Андреева

Пожалуй, лишь немногие специалисты знают достаточно полно и подробно, что такое Детский музей. Для большинства название «детский музей» ассоциируется в основном с музеями детского художественного творчества или музеями игрушки.

Если коснуться немного истории Детского музея, то надо сказать, что предшественники Детского музея – школьные музеи наглядных пособий – возникли в России столетие назад и по существу иллюстрировали учебные программы, играя подчинённую школьным задачам роль. Но это, в свою очередь, привело к осознанию значения музеев как самостоятельных образовательных центров, имеющих свою грань участия в образовательном и воспитательном процессах. И эта грань основывается на эмоциональном восприятии первоисточника, представленного в музее. При этом, конечно, идёт процесс познания.

Надо заметить, что традиция создания различных вариантов музеев детского творчества и труда пережила все бури и потрясения советской истории. Менее счастливо сложилась судьба других отечественных начинаний, связанных с созданием в бывшем СССР самостоятельного Детского музея.

Достаточно вспомнить недолгую московскую «биографию» музея игрушки (автор Н.Д. Бартрам), столь же непродолжительное существование Музея детской книги (Я.П. Мексин), наконец неосуществлённый проект строительства в Москве Музея-дворца для детей (А.У. Зеленко). По известным причинам оригинальные замыслы и достижения выдающихся музейных педагогов 1920-х гг. (Н.Д. Батрама, Я.П. Мексина, А.У. Зеленко) не получили продуктивного развития в музейной практике последующих десятилетий. И лишь в 1990-е гг., когда в полной мере были осознаны специфика и своеобразие «детского» направления музейной деятельности, среди теоретиков и практиков музейного дела вновь возник интерес к

идее создания специализированных музейных пространств для детей. Здесь наряду с открытиями отечественного музейно-педагогического опыта неизбежно обращение к опыту наших зарубежных коллег, так как во многих странах, и прежде всего в США, детские музеи пользуются огромной популярностью и число их постоянно растёт (сегодня в мире насчитывается более 400 Детских музеев).

Первые Детские музеи в Америке (в том числе и Детский музей в Бруклине, открытый в 1899 г.) создавались по инициативе частных лиц и групп энтузиастов как центры альтернативного образования, что давало возможность на практике претворять новые психолого-педагогические идеи и методики.

Познание многообразия мира истории и культуры через игру, творчество, ориентация на психологические особенности детского возраста и «включение» всех органов чувств в процесс познания – вот некоторые основные принципы работы детских музеев, которые остаются практически неизменными со дня их основания и до наших дней.

Исследователи истории американских детских музеев выявляют две основные причины, обусловившие появление в 1960-х гг. новых тенденций в развитии Детских музеев. Это наступление так называемой «Спутниковой эры», вызвавшей пересмотр сложившейся в то время системы образования, особенно научно-технического блока, а также влияние идей швейцарского психолога Жана Пиаже на методику воспитания и обучения детей, суть которой – в активном взаимодействии ребёнка с реальным миром. Жан Пиаже считал, что дети постоянно переорганизуют свои идеи о том, как устроен мир, и поэтому им нужно постоянно исследовать окружающее, задавать вопросы, сравнивать, анализировать, классифицировать известные и неизвестные предметы.

Эти идеи Жана Пиаже нашли своё реальное воплощение в деятельности Михаэля Спока, ставшего в 1961 году директором Бостонского детского музея. С приходом в музей М. Спока произошло изменение концепции музейной работы – от традиционной к интерактивной (хотя об этом в своё время писал Зеленко, не употребляя термин «интерактивность»). Он явился

зачинателем экспозиций, на которых были представлены экспонаты, доступные для тактильного восприятия.

Сегодня понятие интерактивность – это не только привычная часть социальной действительности (интерактивное радио, интерактивное телевидение), но оно в значительной мере определяет движение экспозиционной мысли последних десятилетий. Тезис: Знать предмет – значит действовать с ним – ставится сегодня во главу угла всех образовательных музейных программ.

Что же касается экспозиции, то очевидно соединить прошлое и настоящее динамичным, новаторским образом призваны прежде всего так называемые музеи науки, такие как всемирно известный Эксплораториум в Сан-Франциско, Национальный музей науки и техники в Оттаве (Канада), Национальный технический музей в Праге, Израильский национальный музей науки, Политехнический музей в Москве и другие музеи – лаборатории.

Сегодня во многих музеях создаются так называемые «интерактивные зоны», где посетитель может не только действовать с музейным предметом, но и сделать что-нибудь своими руками.

Но в такой ситуации мы забываем о том, что экспонаты музея не предназначены для использования по прямому назначению. Предмет выключен из сферы своего утилитарного употребления и включён в совершенно другую сферу – сферу культуры. Отчасти, возможно, поэтому известный Московский музеолог, педагог М.Ю. Юхневич, говоря об интерактивных экспозициях, делает ставку на школьные музеи.

Такую же точку зрения высказывает Т.П. Поляков, автор книги «Мифология музейного проектирования». Он вводит понятие «живой музей» и пишет: « … на наш взгляд школьный музей как составная часть внеурочной, клубной работы образовательных учреждений идеально вписывается в модель «живого музея».

А наш коллега из Санкт-Петербурга, основатель частного музея Сновидений З. Фрейда предостерегает: «Музей не аттракцион! Он должен оставлять возможность думать». И эта мысль весьма актуальна сегодня, поскольку как показывает

практика работы, современные дети, прекрасно справляющиеся с компьютером, утрачивают способность сосредоточенно рассматривать предмет, эмоционально его воспринимать.

Согласитесь, что музей всегда был озабочен тем, как показать и что показать. Но гораздо реже задумывался над тем, как предлагаемое к осмотру воспринимает посетитель. Музейные принципы основаны на собирательстве раритетов и их демонстрации. Заведомо считается, что человек, не важно взрослый или ребёнок, идёт в музей, чтобы увидеть редкость, узнать что-то новое, наконец, для смены впечатлений. И это отчасти верно, но только отчасти. Справедливо и другое. Один из первых практиков музейного дела начала XX века А.В. Герд заметил, что взрослого человека интересует прежде всего человеческое, так или иначе связанное с судьбами людей. Современная социальная психология рассматривает интерес человека к «человеческому» как потребность в социализации, то есть усвоении системы знаний, норм и ценностей, позволяющих жить и проявлять себя в качестве полноправного члена общества.

Целенаправленное усвоение и присвоение социального опыта происходит, например, в школе. Стихийно – в самых разнообразных жизненных обстоятельствах. При этом детское восприятие весьма определённо отличается от восприятия взрослого. Дети осваивают и оценивают именно вещи, окружающий предметный мир.

Им важно – что это? Обретение жизненного опыта, необходимость его осмысления и самооценки, постепенно делают более актуальным вопрос – зачем это? Повышается интерес к пониманию смысла, который в данных обстоятельствах воплощает предмет. Но далеко не каждый предмет обладает зрелищной выразительностью (аттрактивностью). Попадая в поле зрения интересов музея и посетителя, вещь становится не целью, а средством – средством взаимодействия. Физическое бытие вещи – только символ, память о каких-то событиях, а вот главная «редкость» – визуально не наблюдаемая личность человека – творца, художника, изобретателя. То есть музей делает доступным социокультурный смысл вещи, отвечающий сущностным потребностям и интересу посетителей.

Именно на таком понимании музейного предмета, его сущностных характеристик построена экспозиция нашего Детского музея.

Наконец, мы вплотную подошли к вопросу о том, какой же музей можно назвать «детским».

Ещё в 1970-е гг. Американская Ассоциация музеев начала процесс аккредитации музеев страны по единым стандартам.

Были выработаны следующие критерии: организация, которая претендует называться детским музеем, должна быть:

- постоянной;
- некоммерческой;
- иметь образовательно-эстетическую направленность и постоянный штат сотрудников;
- располагать собственными коллекциями;
- иметь помещение и регулярные часы для приёма посетителей.

И к 1981 году было аккредитовано 7 детских музеев. Многие детские музеи по каким-то позициям, в частности, отсутствие собственных коллекций, не соответствовали предложенным стандартам. Это, в первую очередь, музеи для детей дошкольного возраста, которые можно назвать игровыми пространствами для маленьких детей.

Тем не менее жёсткость подхода Американской Ассоциации к тому, что может, а что не может быть названо детским музеем не повлияла на факт их существования, и многие интерактивные образовательные центры США до сих пор называются «детскими музеями».

Сегодня в российской литературе можно найти такие дефиниции, как детские музейные центры, культурно-музейные центры, культурно-образовательные центры, образовательные центры краеведения и музейной педагогики и т.д.

И всё-таки, такое явление как Детский музей существует. В Российской музейной энциклопедии (2001 г.) читаем следующее: «Детский музей – тип специализированных музеев для детской аудитории, состав коллекций, приёмы экспонирования,

методы и формы работы имеют в Детском музее свою специфику, обусловленную ориентацией на интересы и потребности детей, их возрастные и психологические особенности.

То есть в Детском музее должны содержаться предметы:

1. выбранные для детей,

2. выставленные для детей,

3. интерпретируемые для детей,

4. в пространстве для детей.

Что же касается коллекций Детского музея, которые формируются не столько по традиционным законам и правилам музейного коллекционирования, сколько с целью решения разного рода образовательных задач, можно выделить следующие наиболее распространённые типы:

1. Естественнонаучные коллекции.

2. Коллекции вещей, используемых в повседневной жизни.

3. Коллекции предметов декоративно-прикладного творчества.

4. Произведения изобразительного искусства, книги.

5. Коллекции игрушек.

Литература

Будылин И. Восприятие музея. Часть I: Теория и практика. // Мир музея. – 2004. – № 3.

Гильермо Фернандес. Интерактивные экспозиции: реакция посетителей. // Музеум. – 2001. – № 2. – С. 53.

Каулен М.Е. Музейное дело России. – М., 2003. – С. 458.

Макарова Н.Г. Детские музеи Америки: история и современность. // Мир музея. – 2005. – № 6.

Поляков Т.П. Мифология музейного проектирования. – М., 2003. – С. 384.

Российская музейная энциклопедия: В 2-х т. – М., 2001. – С. 166.

Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Ростов-на-Дону, 1997.

Тарханова Е. Необыкновенные превращения обычных вещей // Мир музея. – 2005. – № 2.

Юрасовская И. Сны как музейная ценность. // Музей. – 2005. – № 4.

Юхневич М.Ю. Шкатулка на замке или открытый чемодан? // Мир музея. – 2005. – № 1.

Влияние музейно-педагогических занятий цикла изобразительного искусства на развитие воображения и речевой деятельности дошкольников

Т.Н. Касатая

Основой приобщения ребёнка к художественным ценностям музеев является развитие художественного восприятия, которое невозможно вне художественной наглядности и слова.

Музейно-педагогическая программа «Мы входим в мир прекрасного» способствует художественно-творческому развитию детей дошкольного возраста и реализуется в процессе активной и продуктивной деятельности детей на занятиях.

В каждом ребёнке мы пытаемся сформировать «образ музея» как храма искусств, развить художественное восприятие, воображение, а также сформировать потребность и активность в творчестве.

Каждое музейно-педагогическое занятие имеет свои цели, задачи и способы их реализации.

Соприкасаясь с коллекциями музея, с архитектурой здания, интерьерами залов, дети испытывают огромное эмоциональное воздействие, что, безусловно, влияет на развитие духовно-интеллектуального потенциала личности. Посещение музея находит отклик в душе ребёнка, в его воображении. Богатство детской фантазии является в действительности скорее проявлением слабости критической мысли ребёнка, чем силы его воображения.

Воображение ребёнка развивается в процессе его жизни, под влиянием условий жизни и воспитания. Его развитие предполагает накопление опыта и выработку умения мысленно объединять образы в новые сочетания.

Воображение – психический процесс, заключающийся в создании новых образов (представлений) путём переработки материала восприятий и представлений, полученных в предшествующем опыте.

Воображение ребёнка проявляется и формируется, когда он играет, рисует, поёт, конструирует, лепит, танцует.

Важную роль в развитии воображения играют взрослые, организующие и направляющие деятельность ребёнка.

Индивидуальные различия воображения детей проявляются при создании ими образов сказки, песни, танца, конструктивной постройки, лепки, рисунка.

Психолог Н.И. Стрелянова исследовала индивидуальные особенности воображения дошкольников в изобразительной деятельности. Ею были выделены четыре основные группы детей, различающихся по индивидуальным проявлениям воображения в изобразительной деятельности: преобразователи медленные, преобразователи быстрые, воссоздатели медленные, воссоздатели быстрые.

Преобразователь медленный. Воображение направлено к преобразованию в ходе формирования образов рисунка. Образы изобразительной деятельности создаются медленно, порой после продолжительных раздумий.

Преобразователь быстрый. Воображение имеет основную направленность на преобразование. Образы формируются быстро.

Воссоздатель медленный. Воображение имеет большую направленность на воссоздание и повторность. Образы формируются быстро.

Воссоздатель быстрый. Воображение имеет основную направленность на воссоздание и повторность. Образы формируются быстро.

Воображение является важным средством познания детьми окружающего мира. Более того, оно в значительной степени определяет развитие личности в целом.

Учитывая значимость этого процесса в развитии личности детей, в своей экспериментальной работе мы решили изучить уровень сформированности воображения дошкольников.

В каждую свою работу художник вкладывает свой образ мысли, своё видение мира, предметов, свои чувства. А цель наших занятий – научить чувствовать, прочитывать картину, понимать её. Именно поэтому на наших занятиях мы учили детей зрительным суждениям, многоактным наблюдениям,

что является основой внутренней речи, которая чаще всего понятна самому ребёнку. И если бы мы каким-то образом могли воспроизвести эту внутреннюю речь, то услышали бы индивидуализированные представления о воспринимаемой картине.

Мы слышим только внешнюю речь, т.е. то, что ребёнок может вербально рассказать о том, что он видит или чувствует. Но в силу своего небольшого опыта передать свои мысли ребёнок ещё не может. Поэтому на занятиях мы уделяли большое внимание формированию речевых навыков: мы учили рассказывать о картине, описывать её, подбирать эпитеты.

Речь формирует мысль, а мыслительные действия, такие как анализ и синтез, сравнение и обобщение, абстрагирование и конкретизация, классификация и систематизация осуществляются с помощью устной, письменной или внутренней речи. Такая взаимозависимость этих процессов легла в основу обучения речевым навыкам детей, которые посещали музейно-педагогические занятия.

Как проходила наша экспериментальная работа?

Цель первого эксперимента – изучить уровень сформированности речевой деятельности детей.

Для эксперимента мы взяли 2 группы детей, посещающих наши занятия и 2 группы детей, которые занятия не посещали.

Предлагалось 3 репродукции картин (портрет, пейзаж, натюрморт), рассматривая которые ребёнок должен был определить жанры живописи, описать картину и выразить своё отношение к ней.

Развитие речевых навыков прослеживалось по следующим критериям:

1. использование синтаксических конструкций в своей речи:

- перечисление предметов,
- простые предложения,
- распространённые предложения,
- составление рассказа по картине с использованием эмоциональных эпитетов.

2. умение строить свои высказывания на основе сравнительного и сопоставительного анализа.

3. сформированность пассивного и активного словаря.

В эксперименте принимали участие 60 детей разных детских садов г. Полоцка в возрасте 5 лет.

Из 28 детей, которые не посещали музейно-педагогические занятия, 17 человек (60,7 %) не различают жанры живописи. Только 5 человек из всей группы (17,9 %) смогли правильно построить предложения и использовали эмоциональные эпитеты.

В ходе рассматривания репродукций этими детьми выделялись отдельные объекты, которые не соединялись в единую логическую цепочку, т.е. дети не смогли составить связный рассказ.

Таким образом, можно сделать вывод, что у этих детей средний уровень речевого развития:

- ограниченный словарный запас,
- бедность синтаксических конструкций в используемых ими высказываниях,
- неумение составить связный рассказ.

Каковы же результаты детей, посещающих занятия?

Из 32 детей 28 (87,5 %) смогли составить рассказ по картине, 10 человек (31,3 %) использовали эмоциональные эпитеты, жанры живописи различали 28 человек (т.е. 87,5 %).

Нужно отметить, что у этих детей хороший словарный запас, они умеют соблюдать последовательность при составлении рассказа, чётко выделяют объекты и предметы, увиденные на картине, проводят сопоставительный анализ.

Заметно, что воспитатели этого детского сада проводили с детьми как предварительную, так и корректирующую работу. Ребята без труда смогли применить полученные знания в новых условиях.

Используя методику психолога Н.И. Дорожко «Что бывает круглым?», мы определяли уровень сформированности воображения.

Детям предлагался бланк, на котором было нарисовано 11 кружков. Ребятам нужно было вообразить, что бывает круглым и дорисовать эти кружки.

Из 28 детей, которые не посещали музейно-педагогические занятия, 11 человек, что составляет (39 %) придумали оригинальное решение задачи. Общее количество оригинальных предметов составило – 12. Остальные 17 человек (60,7 %) продемонстрировали знания, соответствующие возрастным требованиям программы. Но они не смогли включить творческое воображение, чтобы придумать новый предмет. Нужно сказать, что каждый из детей придумал всего лишь по одному оригинальному предмету. При этом требовалась помощь (подсказка) со стороны взрослого.

По проявлениям воображения в изобразительной деятельности по методике Н.И. Стреляновой эти дети имеют медленные воссоздатели и преобразователи. Воображение имеет основную направленность на воссоздание и повторность. Изобразительная линия тонкая, робкая, несмелая.

В отличие от этих детей результаты тестирования ребят, посещающих музейно-педагогические занятия, таковы:

Из 32 детей придумали оригинальное решение задачи 24 человека, что составляет (75 %). Общее количество оригинальных предметов составило 55 предметов. И только 8 человек (25 %) дорисовали кружки в соответствии с возрастными требованиями программы. В отличие от предыдущих детей, эти придумали не только по 1 оригинальному предмету, но и по 2, 3 и даже по 4, при этом в помощи со стороны взрослого дети не нуждались.

Согласно методике Н.И. Стреляновой можно сделать вывод: дети этой группы имеют быстрый воссоздатель и преобразователь. Образы формируются быстро. Изобразительная линия в рисунке резкая, с сильным нажимом. Воображение имеет основную направленность на воссоздание и повторность.

Таким образом, занятия цикла изобразительного искусства способствуют обогащению словарного запаса, приобретению умения связно, логично, последовательно и правильно излагать свои мысли.

Что же касается воображения, то в итоге проведённого эксперимента стало ясно: успешное развитие этого процесса у детей дошкольного возраста невозможно без яркого источника впечатлений, которым в данном случае являются занятия в музее.

Литература

Козиев В.Н., Лавандовский С.Н., Столяров Б.А. Музей – дошкольникам. // Институт «Открытое общество». – СПб., 1998. – № 1.

Коломинский Я.Л., Панько Е.А. Детская психология. – Мн.: Университетская. – 1988.

Крутецкий В.А. Психология. – М.: Просвещение. – 1986.

Пантелеева Л.В. Музей и дети. – М.: Изд. Дом «Карапуз», 2000.

Столяренко Л.Д. Основы психологии. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997.

Проблема комплектования и подготовки кадров медицинского персонала на Полотчине в 20-30-е годы

О.В. Козел

Здравоохранение в 20-30 годы – один из самых сложных и интересных периодов истории медицины. Общеисторические процессы во вновь восстановленной БССР (1920) и укрупненной (1924, 1926) оказали существенное влияние на становление здравоохранения, подготовку и формирование медицинских кадров. Отсутствие точных статистических данных о медицинском персонале, не давало четко определить потребность в кадрах и планирование подготовки. Поэтому проблема преобразования системы подготовки специалистов и проблема обеспеченности медицинским персоналом явились важнейшими в политике белорусского государства.

Острая потребность в кадрах обусловила поиск путей их решения и устремление за количественными показателями, которые не всегда были качественно обоснованы. Первоначально проблема решалась двумя путями: подготовкой кадров на курсах и приглашение специалистов из центров России. Однако, в силу незначительных масштабов, последнее не оказывало особого влияния на рост кадрового потенциала. Следовательно, оставалась острая постоянная нехватка специалистов.

В 1920-е годы среднее медицинское образование в Беларуси продолжало традиции предвоенных лет и претерпело ряд изменений. Так, в начале 1920-х годов функционировали ранее действовавшие Могилевская фельдшерско-акушерская, Минская фельдшерско-акушерская, Витебская акушерская школы. Для решения проблемы, в соответствии с решениями 1-й Всероссийской конференции по среднему медицинскому образованию (1922) сделан акцент на переподготовку фельдшеров, подготовку акушерок, сестер-воспитательниц, сестер по уходу, что в республике осуществлялось по типу школьного и курсового обучения. Такие курсы, в частности, были организованы в Витебске, Гомеле, Минске, Полоцке, где готовили средний

медицинский персонал по ускоренной программе курсов.

Каждый год после выпускных экзаменов медицинских учебных заведений молодые специалисты получали распределение, по которому должны были отработать 1 год.

Из-за непостоянности медицинского персонала и низкого профессионализма в Полоцком Окружном отделе здравоохранения остро сказывалась нехватка кадров. В 1926 году в очередной раз Полоцкий Окрздрав подал запрос на специалистов и ординаторов в Национальный Комитет здравоохранения Беларуси. Заявку выполнили – в город прибыло семь выпускников Белорусского Государственного университета для стажировки и последующей работы в округе. Молодым врачам необходим был годовой стаж при окружной или районной больнице. Они давали обязательство о дальнейшей службе в округе (по истечении года), лишь на тот срок, на который им предоставлялся больничный стаж. Такая практика стажировки являлась первым опытом в условиях Беларуси.

Заявку на ординаторов Национальный Комитет Здравоохранения (далее НКЗ) не выполнил, так как большинство этих врачей задерживалось Национальным Комитетом Просвещения в Минске, для дальнейшей научной работы. Так из выпуска врачей БГУ 1925 г. только 10 были распределены по округам Беларуси.

К 1927 году ситуация не изменилась, о чем говорят следующие цифры: 41 % врачебных должностей в Полоцке не был укомплектован, только 19 % врачей имели стаж более трех лет, а у 37 % докторов не было и годового опыта работы. Медицинский персонал в город не стремился, окрздрав не мог им предоставить элементарные культурно-бытовые условия: жилье, транспорт, научные командировки, нормальную оплату труда [**1**, л. 549].

Полоцкий отдел здравоохранения имел возможность сделать заявку на специалистов не только в учебные заведения Беларуси, но и Москвы, Ленинграда (сегодня Санкт-Петербург). На специалиста необходимо было сделать запрос, гарантировать трехмесячный стаж, после которого практика могли зачислить в штат лечебного учреждения [**1**, л. 58, 135].

Чтобы поддерживать профессиональный уровень, на базе высших учебных заведений Национальный Комитет здравоохранения БССР организовывал курсы повышения квалификации для врачей. Во все Окружные отделы здравоохранения (далее Окрздрав) заранее рассылались приглашения с указанием срока проведения курсов и условиями зачисления. Чтобы заинтересовать и больше привлечь слушателей для получения знаний, НКЗБССР планировал во время проведения занятий организовывать экскурсию слушателям в другие города для ознакомления с новейшими достижения в медицине и развитием химико-фармацевтической промышленности.

Занятия часто переносились, срывались по разным причинам: то нехватало квалифицированных преподавателей, то возникала сложность в наборе слушателей. К тому же командированным врачам могли не предоставить жильё и стипендию. Поэтому получить такую «квалификацию» стремились не все. Из-за ограниченности в средствах Окрздравы не всегда имели возможность командировать врачей на курсы повышения квалификации.

Чтобы сэкономить затраты на командировочных специалистов, городской отдел здравоохранения в 1928 году организовал специальную комиссию, в которую входили ведущие доктора города – О.А. Ашкиназы, В.С. Магаршак, Энштейн. Они занимались разработкой планов и программ занятий не обязательного характера на курсах переподговки медицинского персонала не только города, но и всего округа.

В этом же году Полоцкий Отдел здравоохранения заложил смету в бюджет, которая включала суммы на переквалификацию санитаров и санитарок. На вечернее обучение, принимали лиц с условием, что они грамотны или закончили хотя бы подготовительных 2 класса образовательной школы. Курсы находились в ведении Окружной профсоюзной медицинской организации, под руководством заведующего. Комитету из 3 слушателей, выбранному ему в помощь, принадлежало право распределения учебной нагрузки. Часы на лекции и практические занятия были включены в рабочий день лектора. Естественно, что необходимо было подобрать соответствующих преподавателей, но из-за нехватки лекторов слушателям читали предметы представители

среднего медицинского персонала и студенты.

Программа была рассчитана на 4 месяца обучения. В первую очередь внимание уделяли обязанностям санитарок и санитаров, вопросам касающихся проблем ухода за больными. Так же курс включал и подготовительные предметы – анатомию, физиологию, общую терапию, понятия об инфекциях, асептике, антисептике, гигиене и санитарии. Кроме специальных предметов читали лекции по оказанию первой медицинской помощи при несчастных случаях. Национальный комитет здравоохранения рекомендовал изучить эту дисциплину в полном объеме программы, а в помощь преподавателям предлагался сборник «Материалы для курсов санграмоты» изданный ЦК Медсантруд в 1925 году.

После экзаменов за курс обучения, каждый слушатель получал удостоверение об успешном прохождении курсов, что давало право на повышение по службе, то есть на высший тарификационный разряд, согласно положению о тарификации союза Медсантруд.

Новый этап подготовки кадрового потенциала медиков начался в 30-е годы и совпал с первой пятилеткой – временем стремительных темпов роста новых вузов и реформированием старых (в 1932 году в Беларуси работало 10 научно-исследовательских учреждений охраны здоровья), но это не решало кадровой проблемы.

На основании постановления СНК Беларуси от 10 января 1932 г. «О состоянии здравоохранения и подготовки медицинских кадров» при стационарах развертывались курсы для обучения младшего и среднего медицинского персонала. В пяти городах республики были организованы одногодичные курсы переподготовки санитарок в медицинские сестры. Тогда же действовали трехмесячные курсы дезинфекторов, шестимесячные – сестер яслей, семимесячные – инструкторов по охране здоровья детей, годичные – помощников санитарных врачей. Подготовку медсестер в школе (вплоть до передачи ее 1935 г. в ведение Наркомздрава) и на годичных курсах (в 1933 г. – в 14 городах) проводило Белорусское общество Красного Креста [**2**, л. 9, 70].

Годичные курсы медицинских сестер открывались и в Полоцке. Полоцкий Окрздрав планировал учебу на начало марта, но из-за несвоевременного денежного поступления занятия пришлось перенести на май (только 8 мая 1936 года был получен кредит в размере 4900 рублей и к 1 июля 1936 г. поступило дополнительное ассигнование от Национального Комитета Охраны Здоровья в размере 14300 рублей) [**5**, л. 1-16].

Срок подачи документов ограничивался 20 апреля. Принцип равенства на образование был нарушен – на курсы принимали особ только Полоцкого района – белорусок колхозниц не моложе 18 и не старше 35 лет, с образованием 6-7 классов. Заявление на курсы подавали и городские девушки выпускницы Полоцкой женской гимназии, но знакомясь со списками зачисленных, их фамилии не встречаются.

При подаче документов для зачисления заполнялась анкета, в которой указывались следующие данные: фамилия, имя, отчество, дата рождения, национальность, образование и партийность. Кроме того, подробные данные о заработной плате, стаже, месте работы до Октябрьской революции и после, место работы родителей, и домашний адрес. Партийные органы вмешивались в процесс приема, обращая внимание на социально-классовые приметы. Если абитуриентка по происхождению крестьянка, то согласно правилу заполнения бумаг, она перечисляла членов семьи, площадь земельного надела и выплачиваемые налоги за предыдущих два года. К анкете прикладывалась метрическая выписка, удостоверение об образовании, справка о здоровье, справка о социальном положении, заявление о приеме на курсы, командировка колхоза и направление, заверенные в районном сельском совете или колхозе подписью председателя.

Зачисленным на курсы девушкам выдавали справки, подтверждающие, что они слушательницы годичных курсов медицинских сестер при Окружном Комитете Здравоохранения, за подписью Свиридовой Н.Д. – заведующей курсами [**6**, л. 3-23, 45].

Тяжелая ситуация была с помещением для курсов медицинских сестер-акушерок. Помещение для проведения занятий приходилось арендовать. Одно время курсы разместились по

адресу ул. Коммунистическая 60. Позже, 10 октября 1936 года, заведующая курсами Свиридова Наталья Даниловна заключила на год договор с директором 1-ой школы, находившейся по ул. Бухарина (можно предположить, что после 1938 года улица переименована в ул. Сакко и Ванцетти). Согласно договора Окрздрав вносил арендную плату вперед за 3 месяца в размере 300 рублей. В свою очередь, администрация школы предоставила помещение 3-х кабинетов для занятий будущих акушерок с четырех до десяти вечера, кроме этого учебное заведение обеспечивало отопление, освещение и пользование оборудованием, только в случае поломки курсантками школьного имущества, починка оплачивалась за их счет [**4**, л. 63].

Финансировал курсы НКОЗБ по предоставлению сведений о начале работы. Средства на содержание курсов отпускались из расчета: зарплата штатному преподавателю за академический час – 3 руб. 50 коп. Административно-хозяйственные средства отпускались из расчета 40 руб. на студента в год, средства на учебники 20 руб. в год на слушателя и 10 руб. на оборудование. 75 % курсанток обеспечивались стипендией, исходя из расчета 50 руб. в месяц. Безусловно сумма мизерная, если учесть, что девушки были приезжими, и приходилось снимать угол, либо квартиру, чтобы получить прописку на время учебы. У здравотдела не хватало бюджетных средств на оплату жилья не говоря уже о возможности предоставления общежития.

НКОЗ разработал и утвердил программу обучения для слушательниц курсов, рассчитанную на 5 семестров, разбитых на 12 циклов. Будущие медицинские сестры должны были получить элементарные теоретические медицинские знания по истории акушерства, анатомии и физиологии органов женщины, в программу вошли и общеобразовательные предметы - языки белорусский и руский, химия, физика, математика, обществоведение, биология и физкультура.

Особое внимание уделялось курсу «акушерство и гинекология», так как готовили кадры сестер-акушерок. Весь теоретический курс включал 4 основных раздела:

1. Особенности женского организма.

2. Подготовка к материнству.

3. Материнство и охрана здоровья беременной женщины.

4. Половая жизнь женщины.

При изучении 1-го раздела слушательницы получали основные сведения об особенностях строения и функции женского организма и возможных патологических отклонениях в строении его, а также об этапах развития в жизни женщины. Поэтому целесообразно освещение биологических вопросов женского организма в следующем разделе курса, где рассматривались биологические вопросы женского организма и проблемы, имеющие связь с социальными задачами. Пройдя второй раздел, слушательница была подготовлена к восприятию последующего материала, касающегося вопросов гигиены беременных и быта, а также проблемы родов и послеродового периода. Последний раздел – гигиена половой жизни начиналась с гигиены брака, где слушательницы знакомились с противозачаточными средствами и брачным законодательством. В заключение давались общие сведения о женских заболеваниях. В качестве учебника будущие специалисты пользовались учебным пособием авторов Малиновского и Шварцмана «Гигиена женщин» и дополнительной литературой «Брак и семья по советским законам» Копланской, Лагутиной «Родовспоможение».

На изучение предмета «Акушерство и гинекология» по программе было отведено 80 часов, из них на лекции по теории – 44 часа и 36 часов на практику. Практические занятия следовали за теоретическим курсом только после того, как учащаяся прошла технику общего ухода за больным. Место производственной практики и ее характер определялся профилем сестры. Занятия проходили на базе медицинского учреждения в акушерско-гинекологическом стационаре и в женской поликлинике группами не более 10 человек. Каждая курсантка выполняла довольно широкий круг обязанностей, которые входили в объем её будущей работы: училась владеть специальными техническими приемами и навыками в уходе и оказании помощи акушерско-гинекологическим больным, оказанию первой акушерской помощи во время родов – принимала участие в помощи роженицам не менее 20 раз под контролем акушерки либо врача, выполняла простые акушерские

операции при гинекологической операции и терапевтическом вмешательстве. А так же ночные дежурства в родильном доме, где приобретала практические навыки в уходе за роженицей. Кроме этого слушательницы проходили практику асептики итантисептики.

Оценка знания по курсу выставлялась отдельно по теории и отдельно по практике. Окончательный результат по всему курсу выводился на основе оценок успеваемости по предметам и практике. После успешной сдачи экзаменационной сессии специалистам выдавали документ, подтверждающий квалификацию медсестры-акушерки [**7**, л. 23-37].

Помимо курсов медицинских акушерских сестер в 1936 году Полоцкий Окружной отдел здравоохранения вёл подготовку к открытию курсов ясельных работников. Поднимался вопрос о начале занятий 6 месячных курсов с 1 сентября в Витебске, в дальнейшем срок обучения сократили до 3 месяцев. Проблема разрешилась сама собой принятием решения о проведении на базе Полоцкого Окружного отдела курсов для сестер воспитательниц для колхозов и совхозов БССР на 30 человек, а на базе Витебского отдела здравоохранения курсы ясельных сестер для городских ясель на 10 человек. Правом на поступление пользовались только колхозницы в возрасте от 18 до 40 лет. В виде исключения принимали женщин после 40 лет, трудоспособных, активных, которые хорошо зарекомендовали себя на работе в колхозе, с образованием не меньше 4 классов общеобразовательной школы. Будущих работниц для ясель подбирали из числа грамотных классово-проверенных общественниц, жен колхозников и дочерей рабочих. Документы принимал Полоцкий Окрздрав до 14 августа включительно.

НКОЗБ потребовал от Полоцкого окружного отдела здравоохранения выслать списки слушателей, учебный план и финансовую раскладку на содержание курсов в Полоцке, Витебске, точные сроки начала занятий и приложение с условиями проживания курсанток [**4**, л. 1-4, 49-50].

Интересно проанализировать сохранившийся список первого выпуска ясельных сестер-воспитательниц. Все девушки были приезжие из Полоцкого, Ветринского, Дрисенского, Россонского и Освейского районов. Самой старшей выпускнице

был 31 год, самой младшей 14 лет, средний возраст обучившихся 24-25 лет. Из всей группы – 30 человек, только трое не предоставили ведомость о начальном образовании, 15 слушательниц получили образование 7 классов, у остальных 4-6 классов общеобразовательной школы. Удивительно, что на всю группу было всего 2 комсомолки, остальные беспартийные. Видимо отсюда и составление учебной программы для сестер воспитательниц колхозов и совхозов БССР, разработанная кабинетом АМЦ БССР педагогика раннего возраста.

Программа обучения курсов была рассчитана на 3 месяца. Изучению теории отведено 350 часов и практики 250. Теоретические часы включали общеобразовательные дисциплины: первую помощь при несчастном случае, организацию ясельного обслуживания, гигиену и организацию яслей в колхозах и совхозах СССР, воспитательную работу в яслях, и специальные предметы. Практические занятия проходили на базе яслей, детской молочной кухни, детской консультации, в больнице и родильном доме. Первый месяц практики будущие воспитательницы проходили в яслях по 2 часа в день, обучаясь технике ухода за детьми.

На протяжении специального обучения слушательницы знакомились с предметом обществоведение, постигали постановления пленумов, всебелорусских съездов Советов, планы сельского хозяйства, чтобы правильно воспитывать подрастающее поколение.

По программе, профильному предмету – охрана материнства и младенчества, уделялось достаточное внимание. От курсанток требовали знаний и о организации учреждений Охраны Материнства и младенчества на территории СССР, БССР и в капиталистических странах. Отдельно рассматривались задачи организации массовой работы в яслях, а так же вопросы детских заболеваний, их лечение и профилактика, гигиена питания и кормления [**4**, л. 15, 179].

Так как курсы готовили специалистов, которые будут работать с грудными детьми и с детьми дошкольного возраста, особое внимание уделялось педагогике. Педагогика того времени отражала эпоху – политику партии и советской власти, рассматривалась как наука о воспитании классового характе-

ра. В программе общественного воспитания оговаривалось «воспитывать дошкольников без перегибов, воспитывать в них уважения к Сталину, Ленину и Родине». Курсанток учили правилам психологического воздействия на детей, правильной организации жизни детского учреждения, работе с родителями. Воспитатель должен был быть компетентным во всех вопросах, которые касаются воспитания детей – поведения ребенка в течение дня, его культуры, навыков [**3**, л. 25].

По окончании занятий выдавалось удостоверение, подтверждавшее, что особа прослушала 3-х месячные курсы ясельных сестер-воспитательниц при Полоцком Окружном отделе здравоохранения. О дальнейшем распределении молодых специалистов документов в архиве не встречается. Но можно предположить, что вакантные места были не только на районе, но и в городе; перед войной в Полоцке работало 18 детских садов и ясель.

Таким образом, фактический материал подтверждает, что обучение среднего и младшего медицинского персонала и переквалификация врачей в 1920-30-е годы осуществлялась с учетом общеисторических процессов. Стремительное изменение экономической и политической ситуации требовало новых подходов в кадровой политике. В это время были заложены основы организации подготовки медицинского персонала –выработаны формы и методы работы по подготовке кадров и организации повышения квалификации врачей, предпринимались попытки создать условия для взращивания полноценных специалистов. К сожалению, погоня за количественными показателями приводила к слабой подготовке медицинского персонала. Недостаток финансовых средств вел к прекращению командировок, сокращению курсов, не выплате стипендий, и т.д. Все это отрицательно сказывалось на системе подготовки кадров, вело к снижению знаний. В Полоцке, как и в республике в целом, показатель обеспеченности населения средним медперсоналом оставался низким и накануне 40-х.

Детальное изучение и анализ опыта тех лет позволит определить подходы к совершенствованию современной модели медицинского среднего образования и повышению квалификации врачей.

Литература

1. Учреждение Государственный зональный архив в г. Полоцке, Ф. 113. Оп. 1. Д. 124.

2. Там же. Д. 139.

3. Там же. Д. 170.

4. Там же. Д. 171.

5. Там же. Д. 177.

6. Там же. Д. 178.

7. Там же. Д. 184.

Хроника Художественной галереи*

Л.М. Лысенко

В 2006 году, 20 февраля, Полоцкой Художественной галерее исполнилось 25 лет. За это время Картинная галерея из выставочного зала превратилась в Художественную галерею с постоянной музейной экспозицией.

Собранный хроникально-документальный материал о 25 летней деятельности Художественной галереи, включает в себя документальные сведения о событиях, людях и коллекции, позволяет оценить культурно-просветительскую значимость деятельности Художественной галереи.

Так как множество документов (статей, фотографий, афиш, каталогов), часто в единственном экземпляре, находятся в библиотеках и у частных лиц, весь материал размещён на диске, в виде слайдов с информацией, изложенной в хронологическом порядке, начиная с 1981 по 2005 гг., включительно.

Каждому году посвящён информационный блок из нескольких слайдов, на которых размещена следующая информация: список выставок, визуальный фотодокументальный ряд, публикации о выставках и экспонатах коллекции («Сцяг камунізма», «Полацкі веснік», «Культура», «Курьер», «Мастацтва»…).

Отдельным блоком выделена информация о составе коллекций, как результат целенаправленного формирования фондов, а также информация об объединении полоцких художников в группу «4-63» и первой в городе частной галерее «Рыса», как результат воздействия Картинной галереи на художественную среду в городе. Размещён текстовой материал энциклопедического характера о перечисленных пунктах.

Полоцкая городская картинная галерея была открыта 20 февраля 1981 года как филиал Краеведческого музея. В 1985 году она вошла в состав Полоцкого историко-культурного заповедника.

---

* Л.М. Лысенко «Хроника Художественной галереи»., CD-ROM, фонды НПИКМЗ.

С 1981 по 1991 гг. Картинная галерея размещалась в отреставрированном здании бывшего Богоявленского собора, памятнике архитектуры XVIII века, который ранее являлся собором Богоявленского мужского монастыря, основанного в XVI веке. Внутреннее пространство собора (450 кв.м.) позволяло проводить областные, республиканские и всесоюзные выставки, посредством которых налаживались творческие связи с соседними республиками, государствами. Наряду с выставочной деятельностью велась работа по целенаправленному комплектованию фондов произведениями изобразительного искусства.

За 10 лет работы, с 1981 по 1991 гг., были проведены 82 выставки, ежегодно галерею посещали от 26000 до 18000 человек. Она являлась одним из центров культурной жизни города. При галерее работал «Клуб любителей искусств».

В 1992 году, в связи с передачей здания Богоявленского собора Полоцкой епархии, деятельность Картинной галереи продолжилась в здании Музея белорусского книгопечатания. На протяжении следующих 10 лет, с 1992 по 2002гг., были проведены 114 выставок, открыт художественный салон, велись реставрационные работы в здании будущей Художественной галереи.

С 7 сентября 2002 года Художественная галерея открыта в одном из корпусов бывшего иезуитского коллегиума, памятнике архитектуры XVIII века. На трёх этажах здания, общей площадью в 1704 кв.м., размещена постоянная экспозиция музея, которая знакомит с фрагментами стенописи полоцких храмов, иконописью XVII-XIX веков, культовыми прикладными предметами XI-XIX веков, светскими портретами XVIII века, произведениями изобразительного искусства Беларуси XX века, а также имеются экспозиционные залы для сменных выставок, помещение Художественного салона, который работает как «Клуб коллекционеров», фондохранилище.

Кафляныя печы XVIII – пачатку XIX стст. Полацкага езуіцкага калегіума (па назіраннях на першым паверсе карпусоў «А» і «Г»)

А.А. Салаўёў

У сувязі з прыстасаваннем комплекса пабудоў былога езуіцкага калегіума пад вучэбныя карпусы ПДУ ў яго будынках былі распачаты буйныя рамонтныя работы, падчас якіх з боку Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка ажыццяўляўся архітэктурна-археалагічны нагляд, фіксаваліся элементы інтэр'ераў памяшканняў, у прыватнасці падмуркі печаў на першым паверсе, збудаваных да пачатку перабудовы калегіума пад кадэцкі корпусу ў 1831 г. На другім і трэцім паверсе падмуркаў печаў пакуль не знойдзена. Сустрэты толькі кавалкі кафлі. Найбольш прыдатным для спробы рэканструкцыі печаў будуць знаходкі на першым паверсе. Інфармацыю аб складзе кафляных набораў печаў, аздабленні кафлін даў знойдзены на паддашшы завал кафлі, скінутай туды падчас будаўнічых работ у 1831 г. Было адрэстаўравана больш за 100 кафлін. Яны належалі да некалькіх кафляных набораў печаў. Супастаўленне знаходак з паверхаў і паддашша дазваляе зрабіць іх прывязку.

Па апісаннях складзеных А.К. Марэлем і В.П. Вікенцевым, вядома, што будынак да прыстасавання яго пад кадэцкі корпус меў «цёплую падлогу» і каміны, а печаў было мала. Але план першага паверха 1828 г. сведчыць, што печы знаходзіліся практычна ва ўсіх памяшканнях і былі часткова заглыблены ў нішы (**Мал. 1**). Некаторыя з іх былі праёмнымі. Па рашэнню камісіі, створанай для правядзення рамонтаў будынка на першым паверсе галоўнага корпуса планавалася разабраць старыя печы, на ўсіх паверхах замураваць пячныя праёмы і збіць выступы перад імі таўшчынёй ў тры цагліны [**2**, с. 21; **3**, с. 164; **7**, с. 33].

Падчас зняцця старой тынкоўкі з боку калідораў каля ўваходаў у келлі былі выяўлены закладкі лучковых арачных праёмаў шырынёй 0,7-0,9 м вышынёй каля 1,1 м. На іх адхо-

нах прасочана пабеленая калісьці паласа тынкоўкі са слядамі сажы, шырыня атынкаванай паласы каля 10-5 см (**Мал. 2**). З боку келляў таксама былі аркі. Яны не мелі тынкоўкі, на цаглінах моцны нагар. Гэта былі топачныя праёмы памерамі каля 0,6х0,45 м, многія з іх моцна пашкоджаны або знішчаны. Над гэтымі праёмамі прасочаны больш шырокія аркі 0,7-0,8 м шырынёй. Пустэча паміж аркамі запоўнена друзам, які выконваў ролю тэрмаізаляцыі паміж асноўнай сцяной і аркай топкі. Такім чынам, у выпадку рамонта апошняй, пячніку не прыходзілася ламаць сцяну. Паміж двума праёмамі ў тоўшчы сцен былі дымаходы. Вывучэнне дымаходаў каля памяшканняў № 6 і № 7, паказала, што надстаўкі першапачатковых печаў не былі звязаны з імі. Аналагічная канструкцыя выяўлена ў Пскове і ў горадзе Гарохаўцы, але ў апошнім яны не мелі пячных праёмаў, дымаходы зроблены ў скляпенні «пячуры» [**13**, с. 198]. Даследаванне муроўкі сцен калегіума каля пячных праёмаў паказала адсутнасць слядоў мацавання завес дзверак. Падобная канструкцыя вельмі нагадвае печы з перадтопачнай камерай, добра вядомыя па этнаграфічных матэрыялах Беларусі [**14**, с. 251]. Да таго ж, дзякуючы вялікай арцы праёма, было вельмі зручна чысціць коміны, знутры памяшкання і пазбегнуць выхаду на стромкі схіл даху. А.К. Марэль і В.П. Вікенцьеў, якія складалі апісанне будынка да 75-годдзя кадэцкага корпуса, гэтыя праёмы памылкова прынялі за каміны [**2**, с. 21; **12**, с. 10]. Пры расчыстцы праёма ў памяшканні № 6 быў знойдзены мулярскі малаток, які трапіў туды падчас рамонта будынка ў 1831 г. Каля топачнай аркі быў выяўлены ў сцяне крук ад верхняй пятлі топачнай дзверкі. Пячныя праёмы займалі ўсю таўшчыню сцяны і былі аб’ёмам каля кубаметра (у іх змяшчаўся дарослы чалавек). Іх вялікія памеры і знаходжанне каля саміх дзвярэй дазвалялі выкарыстоўваць гэтыя праёмы ў якасці камінаў пры ацяпленні калідора. Дно іх было з цэлай і бітай цэглы.

Падчас даследавання першага паверха былі знойдзены падмуркі 3 печаў. Першая печ выяўлена ў памяшканні № 11 корпуса «Г». Стужкавы падмурак захаваўся на чатыры рады цэглы. Яго знешнія памеры 2,1х0,9 м. Для будаўніцтва печы на скляпенні была зроблена вапнавая заліўка. Памеры цэглы

30-31х15-15,5х6,5-7 см. У канструкцыю паўднёвай, заходняй і паўночнай сценак былі ўключаны падлогавыя пліткі 22-23х28-29х6 см, пастаўленыя на рабро. Усходняя сценка была поўнасцю цагляная. Гэта выклікана стромкім схілам скляпення падвала. Прастора паміж пліткай і скляпеннем запаўнялася рош-чынай. Зверху яна перакрывалася радамі цэглы, шво паміж імі і пліткамі быў каля 3 см. Аб узвядзенні печы разам з будынкам сведчыць аднолькавая канструкцыя яе паўночнай і паўднёвай сценкі. Таўшчыня сценак падмурка розная, усходняя – 47 см (у паўтары цагліны), паўночная 40 см (2/3 і палова цагліны) заходняя – у 0,5 цагліны, для паўднёвай была выкарыстана ніша ў паўднёвай сцяне памяшкання. Падчас вывучэння гэтага падмурка і памяшкання прыкмет ацяпляльных хадоў не знойдзена (**Мал. 3**), насупраць падмурка печы быў вызначаны арачны пячны праём. Ён быў вусцем топкі печы. Побач з ім былі абломкі чорнапаліванай і тэракотавай кафлі з матывамі разеткі. Яны поўнасцю паўтаралі памерамі і аздабленнем знаходкі памяшкання № 11. З боку келлі топачны праём праступкваецца слаба. Запаўненне падмурка носіць двухслойны характар. Ніжні слой каля 0,3 м утрымлівае шмат вуголляў, перапаленай і часткова дэфармаванай цэглы сканцэнтраванай пераважна ў заходняй яго частцы. Разам з імі была знойдзена практычна цэлая гладкая карнізная кафліна з белай эмаллю 11х19х14,5 см і тэракотавая перамычка 3,5х18,5х6,0 см (**Мал. 5**). Верхні пласт каля 0,1 м – гэта кавалкі чырвонай абпаленай гліны з адбіткамі румп і дробныя абломкі кафлін XVIII ст. [**4**, с. 43] – чорнапаліваных з матывамі разетак, перамычак і карнізаў з белай эмаллю там жа знойдзена і манета «Денга» 1750 г.

Падмуркі яшчэ адной печы былі знойдзены ў памяшканні № 9 корпуса «А». Яны прадстаўлены цаглянай пляцоўкай у паўночна-заходнім вуглу келлі. Канструктыўныя асаблівасці скляпення падвала (значная стромкасць) не дазволілі зрабіць стужкавы падмурак і будаўнікі абмежаваліся заліўкай часткі скляпення рошчынай і муроўкай пляцоўкі 0,95х2,09 м з цэглы пальчаткі 6,0-6,5х14,0-15,0х3,0-31,0 см. з касымі баразнамі. Тарцом гэта пляцоўка прымыкала да пячной аркі, топачны праём быў перароблены ў дымаход. Пад ім прасочваюцца рэшткі

паўночнай сценкі (?) печы ў выглядзе выступа шырынёй 0,2 м вышынёй каля 0,1 м (**Мал. 4**). Кафляны матэрыял прадстаўлены толькі дробнымі кавалкамі медальённай сцяннай безрамачнай кафлі з зялёнай палівай (**Мал. 8**). На плане 1828 г. печ пазначана як праёмная. Далейшая расчыстка гэтага праёма дазволіла знайсці сляды першапачатковай выламанай перагародкі, паміж ёй і падмуркамі знойдзенай печы была выяўлена пашкоджаная адмостка з цэглападобных падлогавых плітак 6,0х27,0х18,5 см з касымі баразнамі. Захаваліся рэшткі муроўкі заходняй сценкі печы – счасаныя цагліны. Рэшткі печы і перагародкі знаходзіліся на адным узроўні з падлогай, што сведчыла аб іх адначасовым будаўніцтве ў 1750 г. Ад печы, пазначанай на плане 1828 г., бачны нагар на паўночным адхоне аркі, муроўка каля яе пяткі пашкоджана пры прабіванні новага дымахода. Падмурак аналагічнай канструкцыі прасочаны ў памяшканні № 7, але ён не даследаваўся з-за моцнай заліўкі падлогі. Былі вызначаны толькі яго памеры каля 1,0х2,1 м. Паўднёвая сценка разбурана. На той жа арцы таксама прасочаны нагар на цаглінах выламанай перагародкі).

Падчас замены цепласеткі гэтага ж «А» памяшканні № 2 былі знойдзены падмуркі кафлянай печы, папярэдне датаванай па кафлі канцом XVIII – пачаткам XIX стст. Была знойдзена тэракотавая і паліваная гладкая сцянная і карнізная кафля. Сярод іх тры зялёнапаліваныя плямістыя сцянныя кафліны памерамі 30,0х20,5х11,0-9,5 см. Венца іх румп шарападобнае сплюшчанае. Разам з імі знойдзены фрагмент плямістай кафліны шырынёй 21,0 см з румпай 6,8 см вышынёй. Там знойдзена цёмна зялёная кафліна памерамі 29,5х22,0х9,5 см. Кутняя сцянная кафля прадстаўлена фрагментам, шырыня меншай часткі і вышыня румпы аднолькавыя – 10 см. Малюнак плям і інтэнсіўнасць колеру нязначна адрозніваюцца ад вышэй апісаных сцянных вырабаў. Карнізная кафля прадстаўлена кутнім цёмна-зялёным вырабам, большая частка якога 28,0х17,0х14,5 см, меншая – 15,5х14,5х5,5 см (венца румпы абламана) і кавалкам тэракотавага вышынёй 19,5 см. Румпа апошняга сабрана з пласцін. Даўжыня гэтага тыпу кафлі адноўлена па паліванаму аналагу (часткі кутняй кафлі з паддашша) – каля 36 см. Была знойдзена

і тэракотавая сцянная кафля з рэштками пабелкі, памеры пласцін паўтаралі паліваныя плямістыя вырабы з высокай румпай. Гладкая сцянная кафля з зялёнай, сіняй, карычневай, белымі і іншымі колерамі паліў выраблялася ў канцы XVIII – пачатку XIX стст. і дапаўнялася прафіляванымі карнізамі і каронкамі з геаметрычным арнаментам [**4**, с. 44; **6**, с. 72] (**Мал 9**).

На плане 1828 г. печ у паўднёва-ўсходнім вуглу памяшкання № 2 адсутнічае, печы ва ўсіх келлях зафіксаваны каля пячных праёмаў, іх памеры і форма аднолькавая, аналагічна печы з памяшкання № 9. Таму можна меркаваць, што знойдзеная печ збудавана ў 1831 г. са старой кафлі. Згодна з гістарычнай даведкай аб калегіуме практычна ўсе збудаваныя пры рамонце 1831 г. печы былі атынкаванымі незалежна ад канструкцыі, кафляныя пазначаюцца асобна, іх было вельмі мала. Напрыклад, на трэцім паверсе галоўнага корпуса іх было толькі дзве [**7**, с. 26, 28].

Кавалкі зялёнапаліванай кафлі знойдзены і ў памяшканні № 1 гэтага жа корпуса. Стужкавы падмурак печы, збудаванай пры рамонце калегіума ў 1831 г. быў запоўнены матэрыяламі канца XVIII – пачатку XIX стст. Кафля прадстаўлена дробнымі кавалкамі сцянных гладкіх зялёнапліваных пласцін і тэракотавага карніза.

У езуіцкай кухні знаходзілася тры печы, пазней на іх месцы была збудавана дрывяная пліта [**7**, с. 7]. Даследаванні былых памяшканняў кухні дазволілі выявіць завал з кафлі канца XVIII – пачатку XX стст. Ён знаходзіўся ў памяшканні № 10. Разам са сціннымі і карнізнымі кафлінамі з жоўтай гліны, зробленымі ў Віцебску (надпіс на кляйме), было знойдзена і шмат масіўных чырвонагліняных вырабаў з белай і зялёнай эмаллю. Гэтыя кафліны адрозніваліся тэхналогіяй вытворчасці: налеп невысокай румпы з трохкутным венцам, сфармаванай на ганчарным коле, больш грубае цеста чарапка і брудны колер эмалі. Асаблівай ўвагі заслугоўвае кафля з выгнутай паўкругам пласцінай. Магчыма, яна магла ўжывацца для пабудовы паўкалонак. Аднак баз і капітэляў не знойдзена (**Мал. 11**) Магчыма, мы маем справу з няпоўным наборам кафлі ад печы пачатку XIX ст., якая была збудвана да 1831 г. Невялікая

вышыня іх румп можа сведчыць пра тое, што печ, да якой яна належала была поўнасцю цаглянай. Наяўнасць сярод кафлі пачатку XIX ст. вырабаў машыннай вытворчасці сведчыла аб іх другасным выкарыстанні. Кафляныя печы ў памяшканнях калегіума (кадэцкага корпуса) зноў шырока выкарыстоўвалі ў канцы XIX ст., калі ўзнікла машынная вытворчасць кафлі з жоўтай гліны, цэнтрам якой стаў Віцебск, дзе ў 1790 г. быў створаны першы ў Віцебскай і Полацкай губернях кафляны завод.

Пры рэканструкцыі пячных набораў калегіума трэба звярнуць увагу на аналагічныя камплекты кафлі з Мірскага замка і Віцебска, у іх аздабленні прысутнічаюць элементы барока – вітыя балясіны і ўласцівыя класіцызму гладкія паверхні і прафіляваныя карнізы без арнаменту, або медальёны і прафіляваныя карнізы [**8**, с. 31; **16**, с. 233]. Кафля часам мела шмат зацёкаў і кропель палівы на кромках. Нярэдка яны былі няроўныя ці не быў вытрыманы прамы вугал. Такое карабленне здаралася пры нераўнамернай сушцы і ўсадцы сырога вырабу, але пры будаўніцтве печы кафлю звычайна не падчэсвалі да патрэбнага памеру. Нязначную розніцу паміж радамі кафлін кампенсавалі за кошт шырыні шчылін паміж пласцінамі, якая магла дасягаць 10 мм. Гэта добра бачна на графічным малюнку кафлянай печы XVII ст. [**17**, с. 148: Рис. 99]. На ім дакладна вызначана месца кожнай кафліны ў печы. Мастак (пячнік) пры сумяшчэнні радоў кафлі розных памераў і відаў дакладна пазначыў, дзе павінны знаходзіцца шчыліны паміж пласцінамі і іх колькасць. Шчыліны паміж кафлямі добра бачны і на печы, сфатаграфаванай ў 40-х гг. XX ст. ў адным з кляштараў Слоніма. [**17**, с. 149, Рис: 100, 101]. Для вялікіх закладак майстры выраблялі кафліны з надрэзамі на вонкавай пласціне, зробленыя ніццю па сырому вырабу. Пры расколе на пласціне атрымліваўся роўнае шво. Такую кафлю са швом звычайна ставілі каля сцяны памяшкання. З улікам таго, што кафляныя наборы знойдзеных печаў няпоўныя, асабліваe значэнне маюць іх даследаваныя натурныя рэшткі – падмуркі, аркі, дымаходы [**13**, с. 210], іх малюнкі на плане 1828 г.

З камплекту печы памяшкання № 11 корпуса «Г» цалкам захаваліся толькі карніз, перамычка і палова сцяннной кафліны. Узнаўленне выгляду і памераў астатніх элементаў набора дазволіў зрабіць аналагічны, знойдзены на II паверсе гэтага ж корпуса (**Мал. 6, 7**). Там жа была кутняя сцянная паліхромная кафля, якая мела палову пласціны з чорнай эмаллю і паўкруглае паглыбленне з белай эмаллю, кафлі верхняга і ніжняга радоў мелі арнаментаваныя «conchк» [**19**, с. 96]. Пераходы паміж ярусамі і завяршэнне базы і надстаўкі печы рабіліся з дапамогай гладкіх і медальённых карнізаў, перамычак з белай эмаллю. Рэшткі падобнай сцяннной кафлі знойдзены і за межамі печы. Яны мелі невысокія румпы (каля 8,5 см) з шырокім трохкутным венцам, аналагічныя гладкім карнізам. Карнізы з медальёнамі ў картушы былі з акруглым венцам румпы, пры чым паліваная кафля канцэнтравалася каля паўночнай сцяны, а тэракотавыя – каля ўсходняй. Пры вызначэнні вышыні ніжняга яруса печы неабходна ўлічыць памеры топачнага праёма. Разам са скляпеннем вышыня яруса была не менш 1,0 м. Неабходна адзначыць і значную шырыню падмуркаў яе сцен, што магло быць звязана з уладкаваннем уступа пад пліткі падлогі або, што больш верагодна, з існаваннем у печы цокаля вышынёй каля 0,5 м. Дзякуючы яму, звонку яна выглядала як трох’яруснае збудаванне, неабходная таўшчыня сценак у ніжняй частцы дасягалася выкарыстаннем падлогавых плітак, якія таўшчынёй былі блізкімі да цэглы. Пры аднаўленні канструкцыі і памераў печы неабходна прыгадаць знаходку з Міра [**1**, с. 231: Мал. 128 III]. Звяртае ўвагу незвычайная вышыня нішы, ў якой была ўладкавана гэта печ. З улікам памераў нішы можна вызначыць вышыню печы – каля 3 м. У профіль печ з калегума блізкая да L – падобнай формы, чым нагадвала печы XVI-XVII стст. з Заслаўя [**5**, с. 56: Рыс. 30], але яе надстаўка была прамавугольнай, а не квадратнай. У той жа час распаўсюджвалася і новая канструкцыя печаў – камерная. Топка падобнай печы часта выходзіла ў сумежнае памяшканне і была звязана з камерай(скрыняй) дымаходамі. Пры паленні такой печы дым трапляў ў камеру праз ніжні дымаход і выходзіў праз верхні ў комін [**8**, с. 45]. Печ з калегіума паўтарала канструкцыю «dwusryniowych» печаў, апісаных М.

Дамброўскай [**19**, с. 62]. Ніжні ярус гэтай печы складаўся з цэглы і плітак на вышыню каля 1 м. Ён выкарыстоўваўся як топка. Ролю сеняў выконваў калідор будынка. З гэтым, магчыма, звязана і муроўка сценак ніжняга яруса таўшчынёй у адну цагліну і з падлогавых плітак (каб захаваць яе вогнетрываласць павялічыць цеплааддачу). Яе скляпенне было з адтулінамі, праз якія дым выходзіў у жаравыя калодзежы надстаўкі. Падобная канструкцыя печаў вядома і па матэрыялах Пскова, дзе яны таксама мелі пячныя каваныя засаўкі [**15**, с. 75]. На Беларусі засаўка ўжывалася з XVI ст. [**18**, с. 115]. Асаблівасць печаў з калегума – адсутнасць гарызантальных дымаходаў з засаўкамі. Памеры надстаўкі печы з калегіума не перавышалі 1,0х1,4 м, таму з улікам даўжыні цаглін можна меркаваць, што печ мела 3-4 прамавугольныя цагляныя калодзежы. Надстаўка падобнай канструкцыі выконвала ролю каўпака, дзе збіралася гарачае паветра і пасля ахаладжэння выходзіла пад скляпеннем топачнага праёма [**10**, с. 23-24]. Падобная канструкцыя зафіксавана на малюнку печы XVII ст. [**18**, с. 115]. Для памяншэння цяжару ў скляпенне надстаўкі маглі быць умазаны тэракотавыя кафліны. Улічваючы невялікую вышыню румпаў кафлін, можна лічыць, што печ была цалкам выкладзена з цэглы. Ніжні ярус меў сценкі ў адну цагліну. Усходняя і паўночная сценкі часткова былі з плітак. Верхні ярус – з цэглы пастаўленай на кромку. Падобная канструкцыя сценак топкі дазваляла зэканоміць цэглу і зрабіць под на яе выступах, пры гэтым захаваць трываласць пятак яе скляпення і хуткі нагрэў (**Мал. 3**). Галоўны фасад печы быў арыентаваны на поўнач і складаўся з кафлі з чорнай і белай эмаллю. Ніжнія карнізы былі з гладкіх вырабаў, сярэдні і верхні аздаблялі медальёны ў рамках. Паміж імі і сцяннымі кафлямі ставіліся перамычкі. Кутнія складаліся з чорнай паловы разеткі і белага ўвагнутага вугла. Усходняя і заходняя сценка былі часткова тэракотавымі і пабеленымі. Увогуле ж для аздаблення двух сценак гэтай печы патрабавалася каля 370 кафлін усіх відаў і памераў. Аналагічныя печы згадваюцца ў апісанні сядзібнага дома XVIII ст. у маёнтку Горсплі на Полаччыне: «былі гэта нібы вялізныя шафы, выкладзеныя кафлямі, з адным скляпеннем і комінам. Сцены ў іх былі тоўстыя цагляныя…таму

да гэтых мураваных прадпеччаў насілі бесперапынна альховыя, бярозавыя або сасновыя калоды і не пасекшы іх, клалі прама на вуголлі…вось чаму сценкі такіх печак, грубамі званых, смярдзелі гарэлым» [**11**, с. 308]. Прыгаданая архітэктоніка печы была распаўсюджваецца у Беларусі з канца XVI ст., калі пераход паміж ярусамі ажыццяўляўся з дапамогай гзымсаў [**1**, с. 347]. Такім чынам, на падставе прыведзеных фактаў і меркаванняў магчыма зрабіць спробу графічнай рэканструкцыі печы (**Мал. 13, 14**).

Збудаванне вялікай печы ў памяшканні № 9 не выпадковым. Яно з'яўлялася прахадным і да ўзвядзення у 1780 г. двухпавярховага будынка (корпус В) выходзіла на вуліцу, таму трэба было стварыць «цёплы бар'ер», каб захаваць цяпло ў калідоры і келлях. Гэта печ пазначана на плане 1828 г. (**Мал. 1**)

Наступная печ гэтага часу знойдзена ў памяшканні № 9 корпуса «А». Па тэракотавых аналагах поўнага профілю з завалу на паддашшы можна аднавіць зялёнапаліваную сцянную кафлю з медальёнам з падмурка (**Мал. 8**). Мяркуючы па памерах нішы, вышыня печы была каля 2,5 м. Зрабіць аднаўленне ўсяго кафлянага набору печы вельмі складана з-за адсутнасці на падмурку фрагментаў іншых відаў кафлі. Для аднаўлення магчымага складу кафлянага набору печы былі вылучаны агульныя крытэрыі для ўсіх кафлін: колер і адценне палівы, профіль румпы, стылістычныя асаблівасці арнаменту (безрамач-ныя, матывы медальёна, выразны буйнарэльефны нескладаны геаметрычны арнамент, уласцівы для позняга барока і ранняга класіцызму). Са з находак на паддашшы да яго магчыма аднесці невялікія прафіляваныя карнізы, фрызы з нескладаным геамерычным арнаментам, купалкі і каронкі (**Мал. 8**). Спалучэнне прафіляваных карнізаў і медальёнаў вядо-ма па віцебскіх кафляных наборах [**9**, с. 31]. Купалкі мелі прафіляванае завяршэнне, чым нагадвалі карнізы. Падобныя вырабы канца XVI ст. вядомы ў Заслаўі і аздаблялі рагі печы [**5**, с. 31; **1**, с. 342]. Зыходзячы з суадносін памераў і размяшчэння падмуркаў і топачнага праёма і мяркуючы па значнай вышыні румпаў сцянных кафлін топка печы магла мець сценкі з цэглы пастаўленай па рабро, а яе скляпенне і надстўка быць з гліны. Карнізная кафля мела вельмі кароткую румпу, таму пры

ўладкаванні ў печ яна не выступала над сцяной. Розніца паміж радамі кампенсавалася за кошт шырыні вертыкальных швоў паміж кафлінамі, што былі шырынёй да 10 мм. Над карнізам надстаўкі знаходзіліся фрызы (паяскі). Падобнае іх уладкаванне вядома ў печах Польшчы [**19**, с. 68] і прасочваецца на заслаўскіх печах, рэканструкцыя якіх зроблена Ю.А. Зайцам [**5**, с. 53]. Над імі па вуглах печы ўзвышаліся купалкі і каронкі. На аснове прыведзеных меркаванняў можна прапанаваць магчымы варыянт графічнай рэканструкцыі знешняга выгляду печы (**Мал. 15, 16**). Па форме і канструкцыі яна аналагічная печы з памяшкання № 11 корпуса «Г», але, мяркуючы па падмурку, у нішу яна не была заглыблена, цагляным быў толькі яе ніжні ярус, скляпенні і надстаўка былі гліняныя. Прастора паміж печчу і перагародкай выкладзена пліткай.

На падставе наяўнага матэрыялу з'явілася магчымасць прапанаваць і частковую рэканструкцыю печы памяшкання № 2 гэтага ж корпуса, якая па плану 1828 г. знаходзілася ў паўночна-заходнім вуглу памяшкання. З улікам таго, што памеры і форма падмуркаў печаў на плане 1828 г. была аднолькавай, можна казаць, што ў плане каля падмурка яна была не больш 1,0х2,1 м. Пры разборцы завала на паддашшы былі знойдзены тэракотавыя і зялёнапліваныя плямістыя сцянныя, карнізныя і кутнія кафліны. Адзін тэракотавы карніз быў расколаты па спецыяльнаму надрэзу пласціны, зробленаму да абпалу (**Мал. 10, 17, 18**). Дзякуючы кутнім вырабам стала магчымым аднавіць завяршэнне вуглоў выяўленай печы. Гэтыя кафліны былі трохчасткавыя, гладкія, верхнія і ніжнія мелі прафіляваныя «conchę», памеры іх 30,0х21х10,5 см, шырыня меншай часткі была да 10,5 см. Печ пачыналася на адзін рад муроўкі вышэй выступа пад падлогу ў заходняй сцяне келлі (улічана таўшчыня падлогі). Гэта было двух'яруснае збудаванне, канструкцыя якога цалкам паўтарала печ з памяшкання № 9. У самым нізе знаходзіліся карнізныя кафлі, румпы якіх былі сабраны з пласцін. Гэта дазваляла пры напаўненні іх глінай стварыць трывалы падмурак пад наступныя рады кафлі. Профіль гэтых карнізаў дазваляў лёгка адчышчаць іх ад бруду. Фрагмент падоб-

най плямістай пласціны знойдзены на паддашшы, профіль яго крыху адрозніваўся ад знаходкі з падмурка 1831 г. Карнізы, што аздаблялі пераход паміж верхнім і ніжнім ярусамі печы, мелі больш складаны профіль. Памеры і профіль плямістага карніза з паддашша быў адноўлены па сабранаму цалкам кутняму зялёнапаліванаму вырабу з падмурка 1831 г. Сценкі печы былі з плямістай кафлі. Гэта дазваляла зрабіць памяшканне больш светлым, стварыўшы ўражанне пашыранай прасторы. Частка кафлін печы не мела запаўнення глінай і была са слядамі нагару на румпе. На яе аблямоўку было патрэбна каля 130 кафлін усіх прыгаданых відаў. Да гэтай печы належалі і плямістыя каронкі, якія аздаблялі верх акруглага франтона галоўнага (заходняга) фасада печы. Адсутнасць кафлі ад франтона дазваляе аднавіць магчымую форму верха печы толькі часткова, зыходзячы з формы абрэза ніжняй кромкі каронак (**Мал. 17**).

Да памяшкання № 1 гэтага корпуса магчыма прывязаць толькі сцянныя кафлі з цёмна-зялёнай палівай, якія палівай падобны на знаходкі з падмурка. Сярод іх адна кафліна вылучалася вышынёй румпы і памерамі пласціны.

Выяўленыя падмуркі і кафлі прадстаўляюць асобую цікавасць, бо дазваляюць аднавіць знешні выгляд печаў. Аздабленне кафлі дазволіла лічыць часам іх пабудовы перыяд паміж 1750-1828 гг. Першапачатковыя кафляныя печы мелі познебарокавае аздабленне – арнаментаваныя перамычкі, медальёны, разеткі на сцянных кафлях. Канец XVIII ст. – час з’яўлення і распаўсюджвання гладкай кафлі зялёных, белых і карычневых колераў і аздаблення яе белымі бессістэмнымі плямамі, што характэрна для класіцызму, якому ўласцівы вялікія роўныя паверхні сценак печы, падзеленыя прафіляванымі неарнаментаванымі карнізамі. Рэльефным геаметрычным арнаментам аздабляліся толькі каронкі [**6**, с. 72-73].

Такім чынам, на падставе матэрыялаў даследавання першага паверха карпусоў «А» і «Г» можна зрабіць наступныя вынікі:

- пры ўзвядзенні будынка ў 1750 пячное ацяпленне планавалася адразу, для чаго практычна ў кожнай келлі быў змураваны пячны праём з боку калідора;

- першапачатковыя печы аздабляліся медальённай кафляй і кафляй з разеткамі;

- у параўнанні з XVII ст. канструкцыя печаў значных змен не зведала. У келлях першага паверха даследаванай часткі будынка знаходзіліся выцягнутыя прамавугольныя ў плане печы, іх вышыня вызначалася памерамі ніш, у якіх яны ставіліся;

- па канструкцыі яны нагадвалі этнагарафічныя кухонныя «белыя» печы з прадпеччамі XIX-XX стст.;

- напрыканцы XVIII – пачатку XIX стст. частка печаў аздаблялася гладкай кафляй. У сувязі з частковай перапланіроўкай па злучэнні келляў некаторыя печы будаваліся ў арках як праёмныя і былі зафіксаваны на плане 1828 г.;

- падчас рамонту 1831 г. усе печы былі знішчаны, частка кафлі была выкарыстана для будаўніцтва новых печаў.

Літаратура

1. **Археалогія Беларусі**: У 4 т. Т. 4. Помнікі XIV-XVIII стст. / В.М. Ляўко, М.Ф. Гурын, Ю.А. Заяц і інш.; Пад рэд. В.М. Ляўко і інш. – Мн.: Беларуская навука, 2001. – 597 с.: іл.

2. **Викеньтьевъ С.П.** Полоцкій кадетскій корпусь (історіческій очеркь 75-летія его существованія). – Полоцк, 1910. – 396 с.: 43 табл.

ПИАЗ КП 5- 2457 2458

3. **Габрусь Т.В.** Мураваныя харалы: Сакрал. Архітэктура бел. барока. – Мн.: Ураджай., 2001, – 287 с.: іл.

4. **Дук Д.** Цеплыня ад цеплыні. // Мастацтва. – 2001. – № 5. С. 42-46.

5. **Заяц Ю.А.** Заслаўская кафля / Пад рэд. Г. В. Штыхава. - Мн.: Навука і тэхніка, 1990. – 62 с.: іл.

6. **Здановіч Н.І., Трусаў А. А.** Беларуская паліваная кераміка XI-XVIII стст. / Пад рэд. Г. В. Штыхава. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 183 с.: іл.

7. **Кукуня О., Соболь В.** Объект: Памятник архитектуры XVIII в. (Корп. «А» изуитского коллегиума в г. Полоцке) Эскизный проэкт, комплексные научные изыскания. Историко-архивные и библиографические исследования. Том 2. Кн 5. – Мн., 1994.

8. **Левко О.Н.** Гончарство северо-восточной Белоруссии XIV-XVIII вв. – Мн.: Наука и техника, 1975. – 64 с.

9. **Левко О.Н.** Витебские изразцы XIV-XVIII вв.– Мн.: Наука и техника, 1981. – 46 с.: ил.

10. **Литавар В.В., Койданов Г.Л.** Как построить печь, камин, баню. – М., 1999.

11. **Мальдзіс А.** Як жылі нашы продкі ў XVIII ст. – Мн.: Лімарыус, 2001. – 384 с.

12. **Морель А.К.** История города Полоцка и возникновение здания Полоцкого кадетского корпуса. – Вильно, 1907.

13. **Немцова Н.И.** Реконструкция изразцовых печей в доме Сапожникова в г. Гороховце. // Советская археология. – 1985. – № 4. – С. 198-212.

14. **Русаў Пётр.** Абліцоўка вусцяў менскіх печаў XVI-XVII стст. // Гістарычна-археалагічны зобрнік. № 19. – Мн., 2004. – С. 251-257.

15. **Спегальский Ю.П.** О некоторых приёмах устройства отопительных печей XVII в. (по находкам в Пскове) // КСИА. Вып. 113. – 1968. – С. 74-77.

16. **Трусов О.А ., Чернявская И.М., Кравцевич А.К.** Архитектурно-археологи-ческое исследование Мирского замка и городского посёлка Мир Гродненской области. // Советская археология. – 1986. – № 4. – С. 216-235.

17. **Трусов О.А.** Памятники монументального зодчества Белоруссии XI-XVII вв.: Архитект.-археологический анализ. – Мн.: Наука и техника, 1988. – 160 с.: ил.

18. **Трусаў А.А.** Старонкі мураванай кнігі. Манум. архітэктура эпохі феадалізма і капіталізма.- Мн.: Навука і тэхніка, 1990. – 191 с.: іл.

19. **Dąbrowska M.** Kafłe ł piece kaflowe w Polsce do konca XVIII w. // Studia i materiały z historii kultury materialnej. – 1987. – T. LVIII. – s. 270

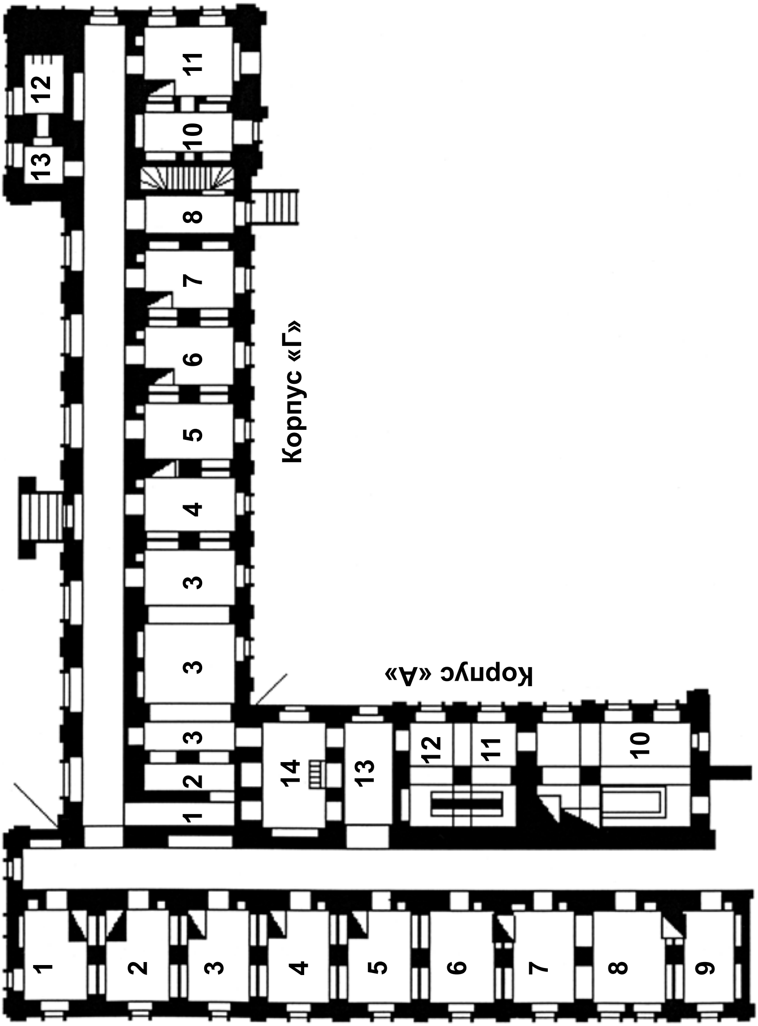

Мал. 1. Фрагмент плана першага паверха калегіума 1828 г.

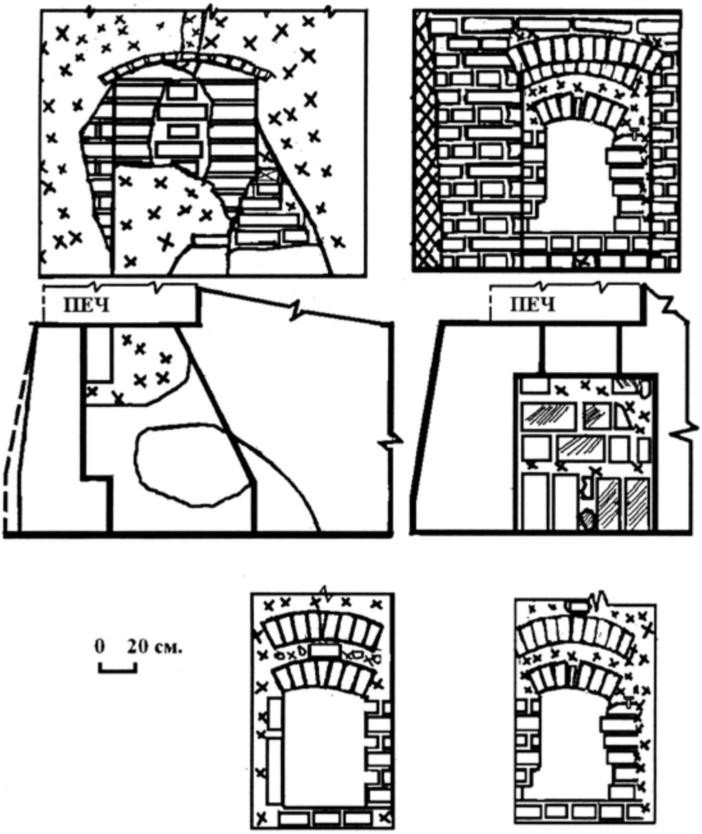

Мал. 2. Пячныя праёмы памяшканняў №6 і 9, топачныя праёмы памяшканняў № 6, 7 з боку калідора.

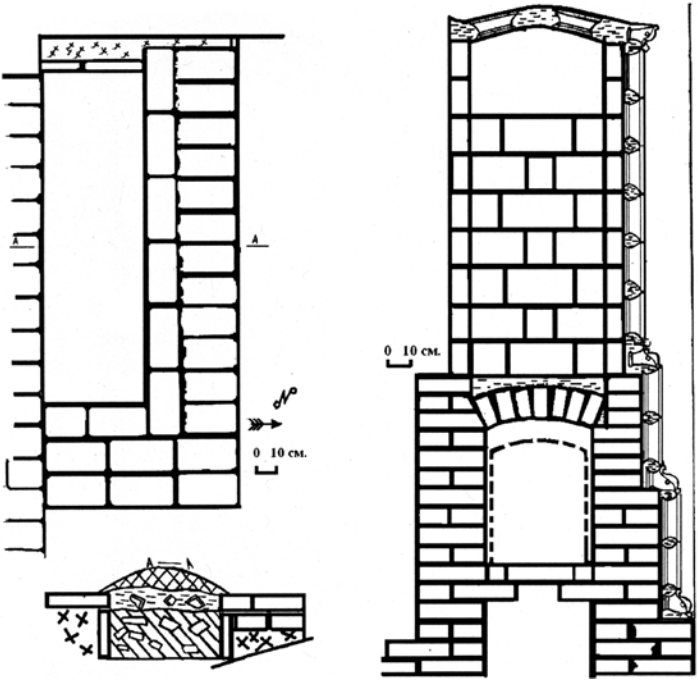

Мал. 3. Падмурак і рэканструкцыя папярэчнага разрэза печы памяшкання № 11 корпуса «Г».

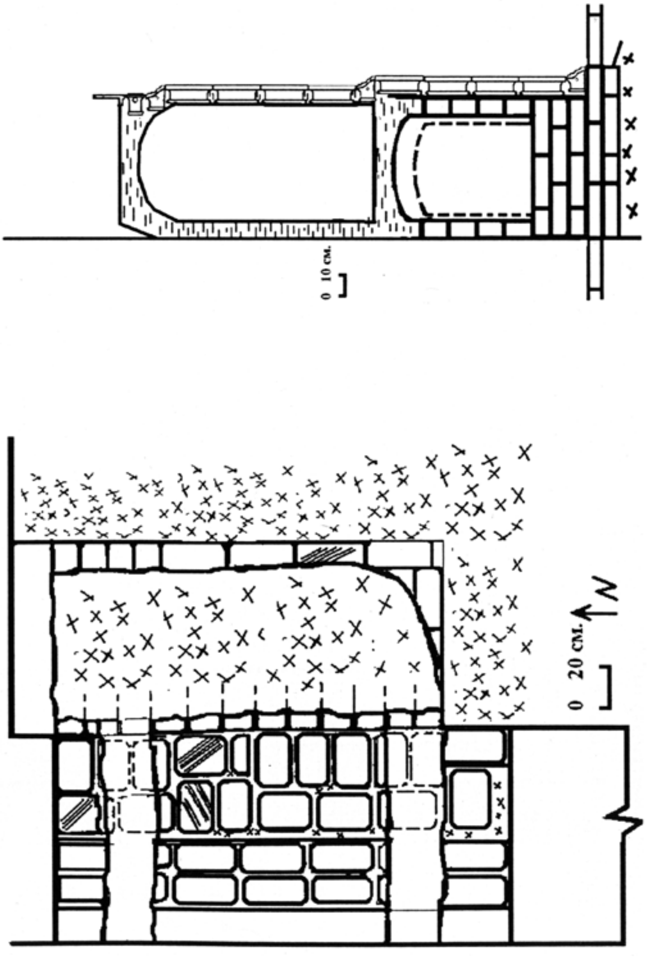

Мал. 4. Падмурак і рэканструкцыя папярочнага разрэза печы памяшкання № 9 корпуса «А».

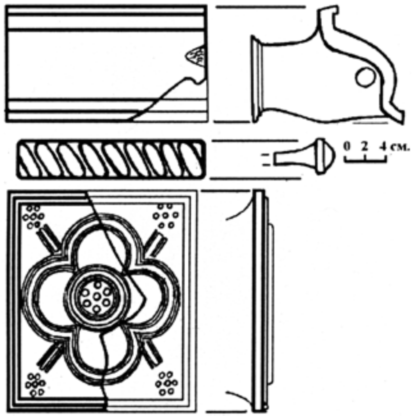

Мал. 5. Кафля з падмурка печы памяшкання № 11 корпуса «Г».

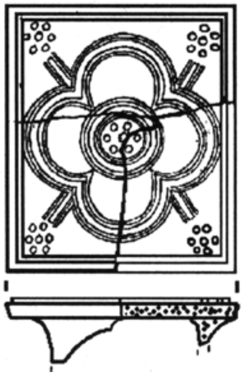

Мал. 6. Кафля з памяшкання № 1 корпуса «Г».

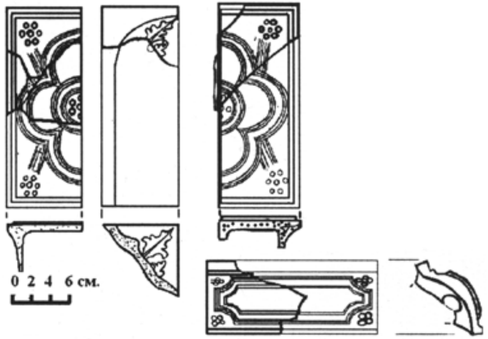

Мал. 7. Кафля ад аналагічнага набора з другога паверха.

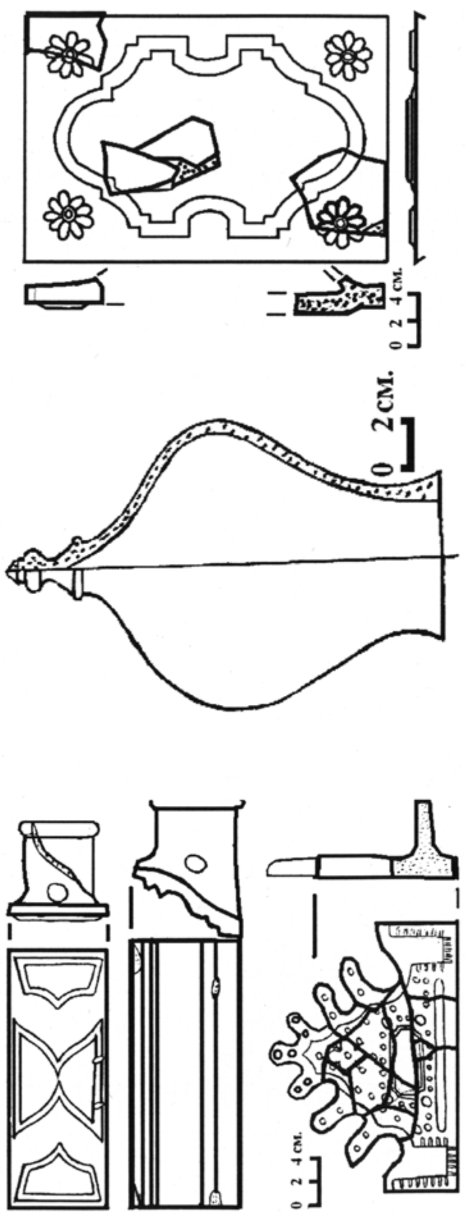

Мал. 8. Кафля з паддашша ад печы памяшкання № 9 корпуса «А» і рэканструкцыя сцяннай кафлі па знаходкам з падмурка.

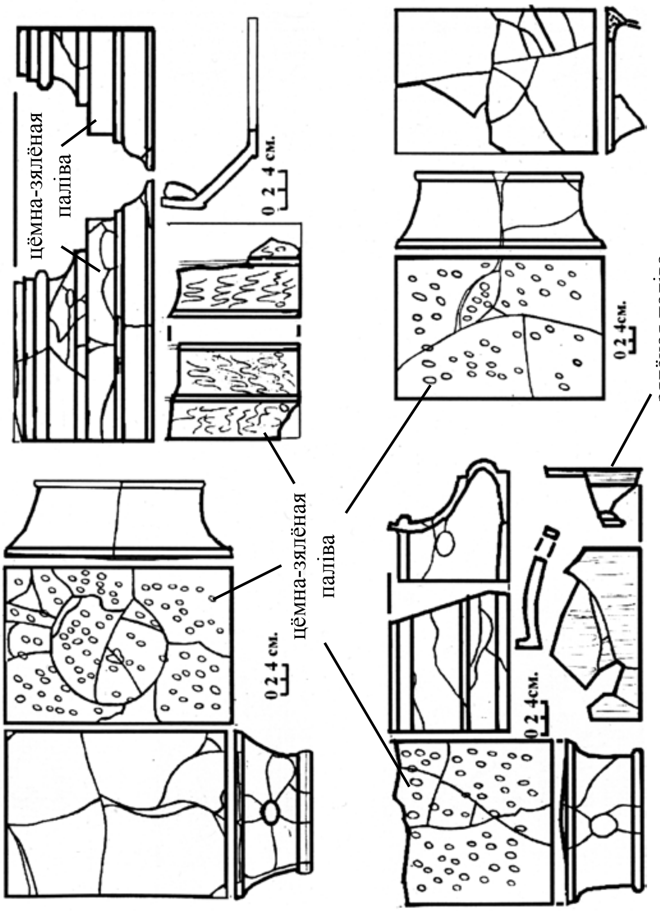

Мал. 9. Кафля другаснага ўжытку з падмурка печы памяшкання № 2 корпуса «А».

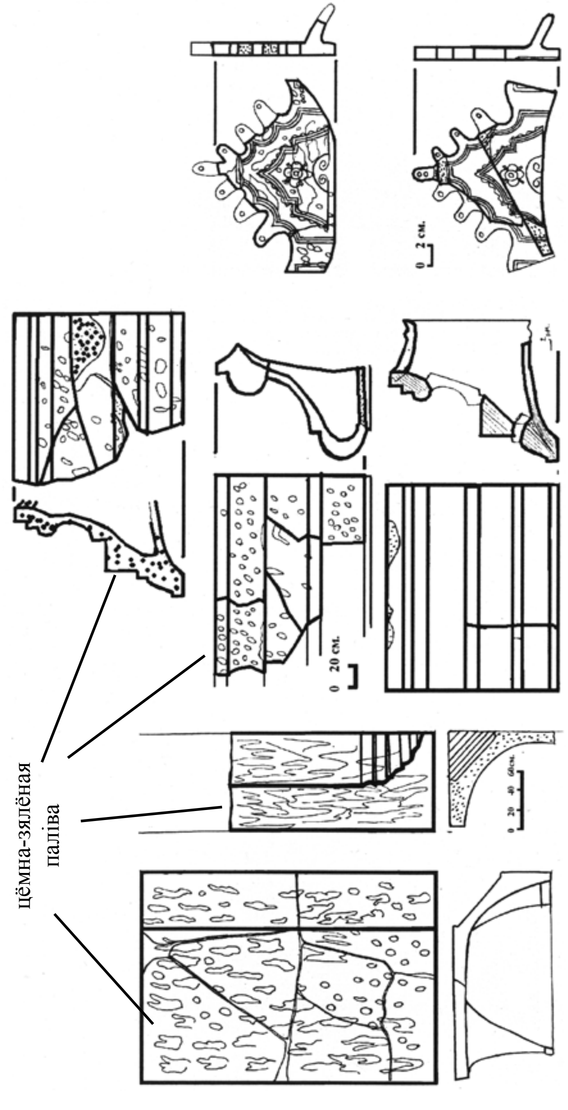

Мал. 10. Кафля з паддашша ад печы памяшкання № 2 корпуса «А».

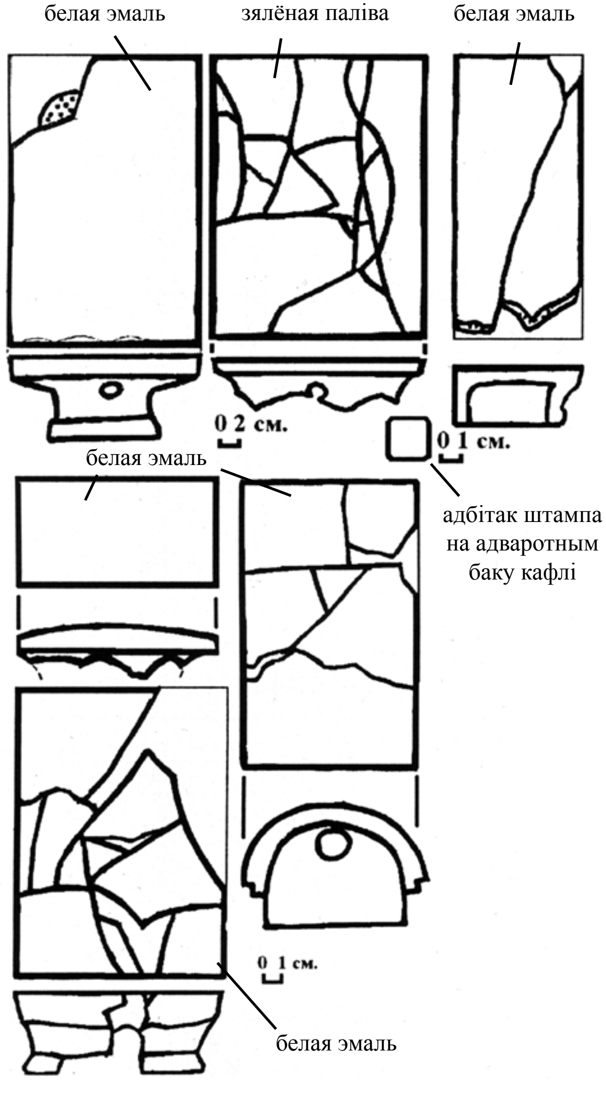

Мал. 11. Кафля з памяшканняў № 10-11 корпуса «А»
(былая езуіцкая кухня).

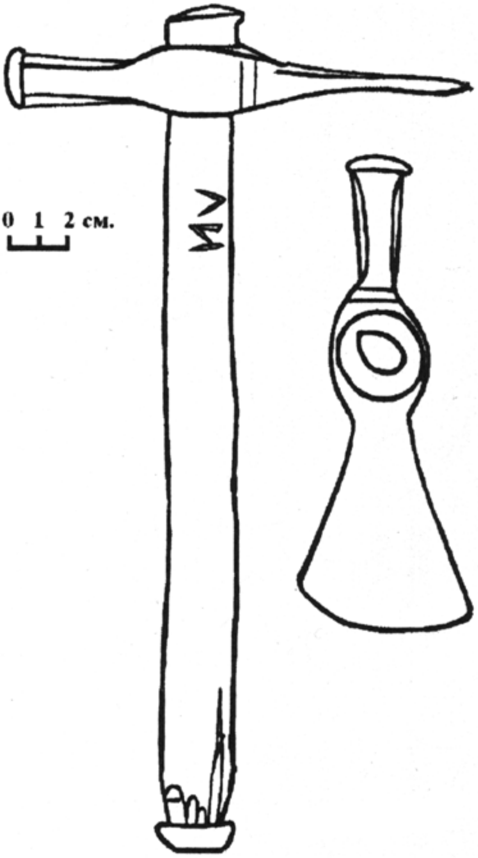

Мал. 12. Мулярскі малаток з пячной аркі памяшкання № 6 корпуса «А».

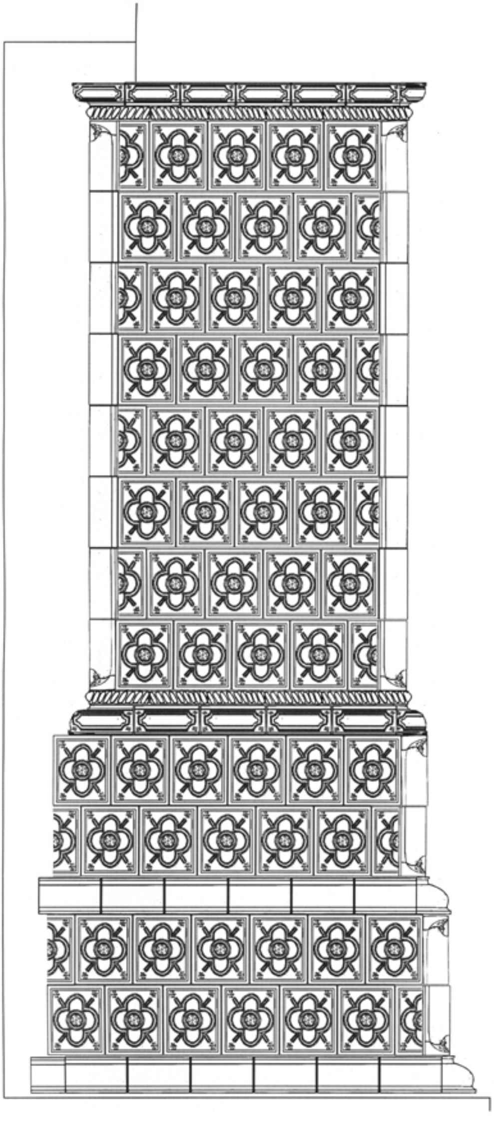

Мал. 13. Рэканструкцыя ўсходняга фасада печы з памяшкання № 11 корпуса «Г».

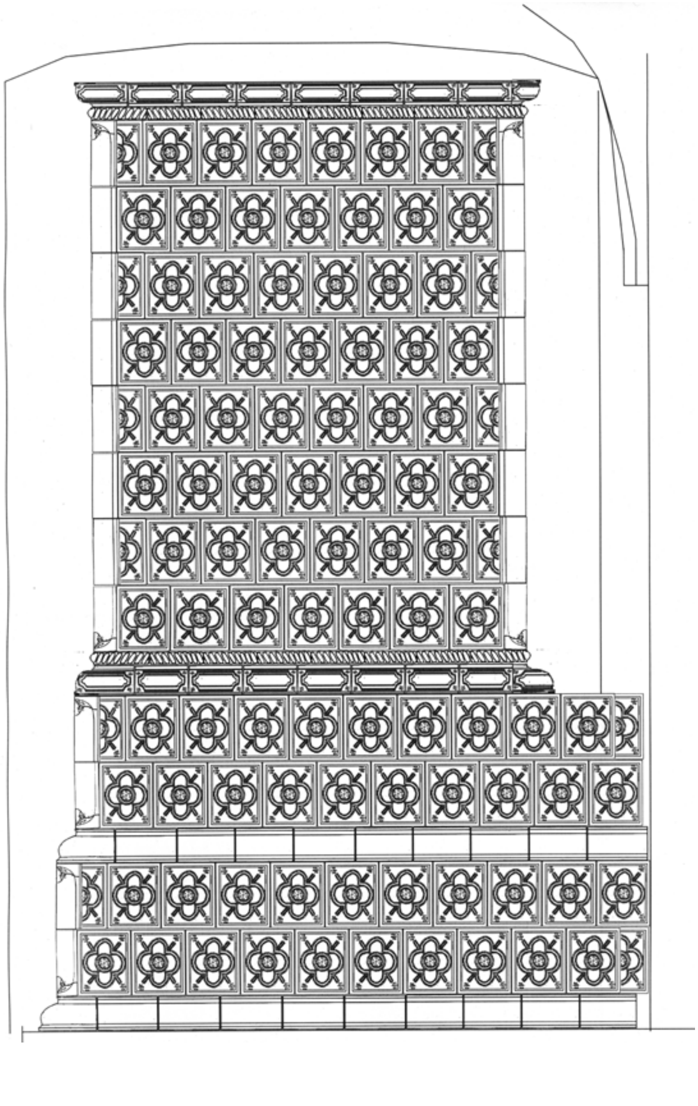

Мал. 14. Рэканструкцыя паўночнага фасада печы з памяшкання № 11 корпуса «Г».

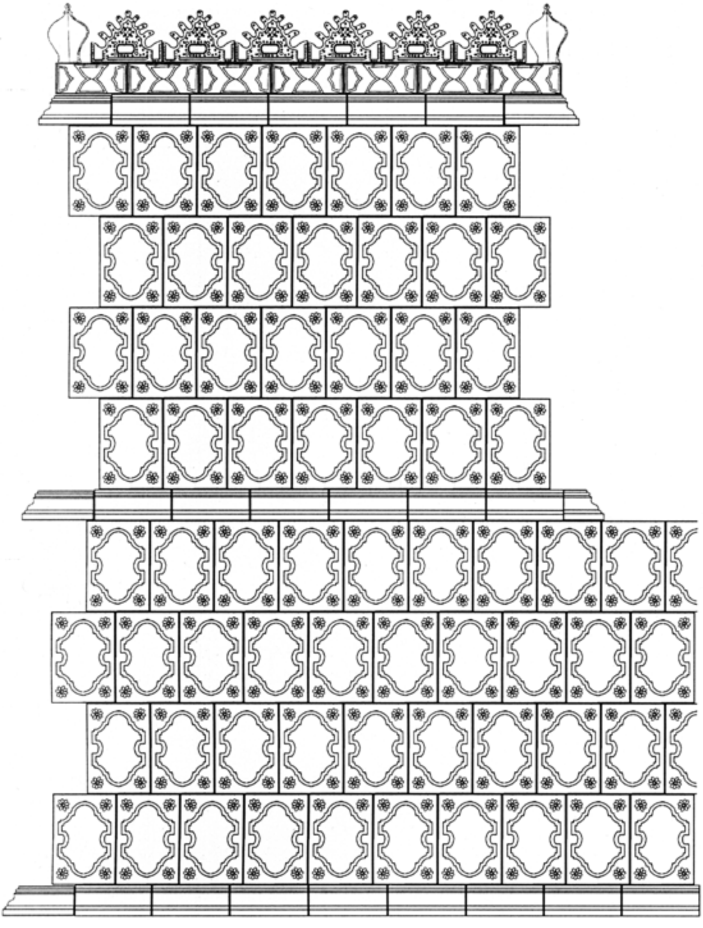

Мал. 15. Частковая рэканструкцыямагчымага выгляду ўсходняга фасада печы з памяшкання № 9 корпуса «А».

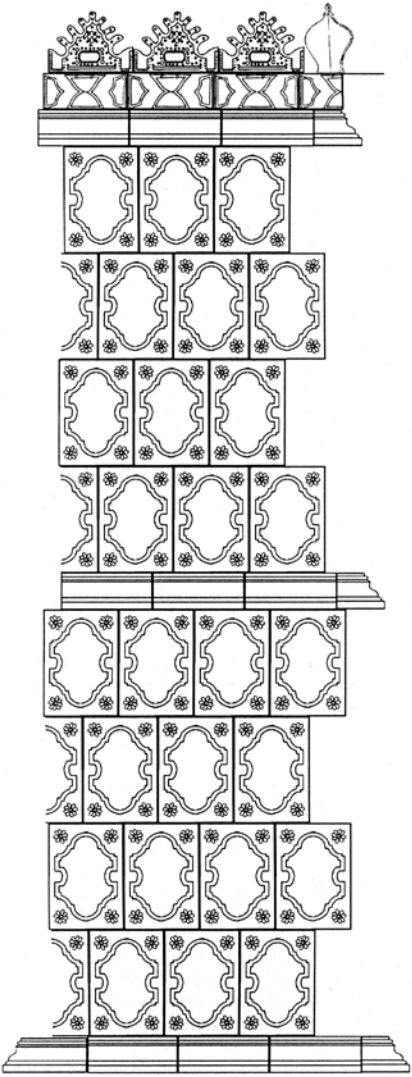

Мал. 16. Частковая рэканструкцыя магчымага выгляду паўднёвага фасада печы з памяшкання № 9 корпуса «А».

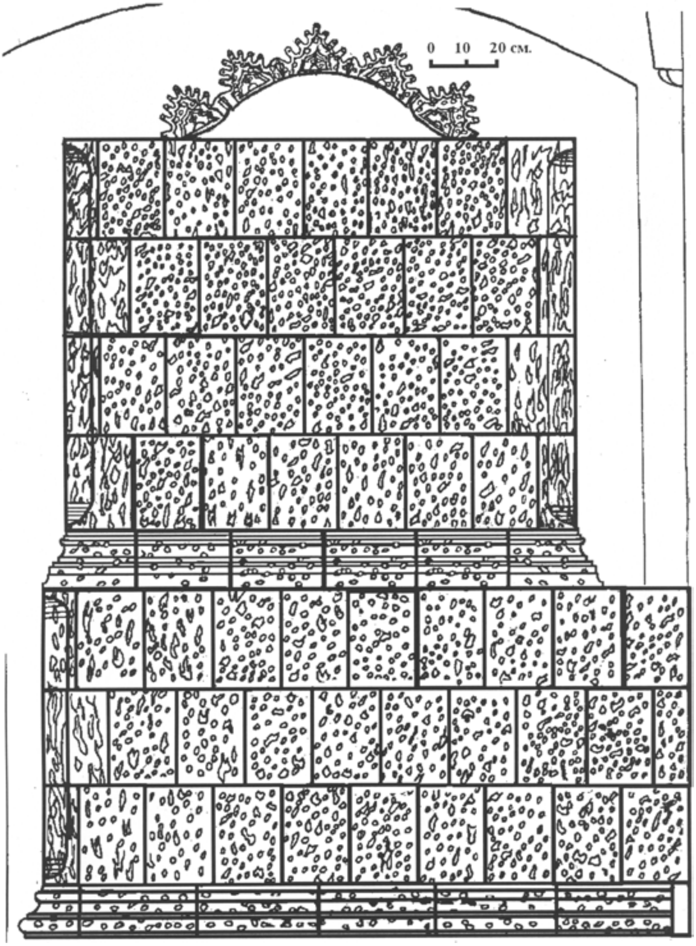

Мал. 17. Частковая рэканструкцыя магчымага выгляду ўсходняга фасада печы з памяшкання № 2 корпуса «А».

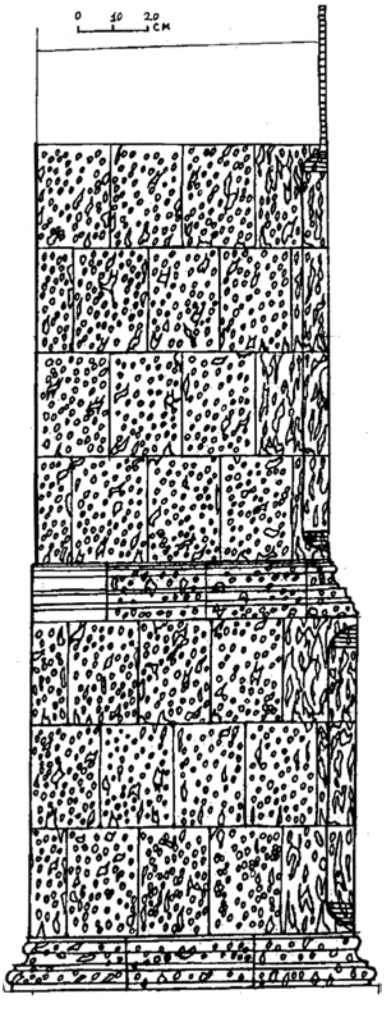

Мал. 18. Частковая рэканструкцыя магчымага выгляду паўднёвага фасада печы з памяшкання № 2 корпуса «А».

Особенности адаптации учеников вспомогательной школы в музейном пространстве

Т.Р. Смирнова

Конечной целью специального образования детей с физическими и психическими отклонениями является полное интегрирование в общество.

Интеграция – одно из важных средств подготовки к самостоятельной жизни в обществе. Этот вопрос, безусловно, касается и детей общеобразовательных школ.

Но поскольку экспериментальную работу мы проводили с детьми, имеющими отклонения в психофизическом развитии, то вопрос адаптации в условиях музейного пространства мы изучали именно с этими детьми.

Человек не только приспосабливается к окружающему миру, но и воздействует на него. Психика формируется и проявляется в деятельности, то есть выступает в качестве её регулятора.

Используя разные модели (музейные уроки, занятия-игры, тренинги, познавательно-практические игры) мы трансформировали пространство Детского музея. Что входит в понятие «трансформировать»? Трансформация – это использование музейного пространства, музейного предмета в разных целях. То есть музей – это:

- пространство, наполненное предметами;
- место, где можно получить информацию;
- пространство, где можно использовать свои знания и применить их;
- место для общения.

На данном этапе работы Детский музей стал как бы образовательным учреждением, в котором дети демонстрировали свои умения и навыки, полученные на уроках в школе и на музейно-педагогических занятиях в прошлом учебном году.

Из прошлых выступлений вы помните, что мы определили психокоррекционный характер музейно-педагогических занятий, особенно их влияние на развитие эмоциональной сферы.

Известно, что в недрах предметной деятельности формируются предпосылки других видов деятельности: игровой, учебной, трудовой. А в процессе любого вида деятельности человек всегда опирается на свой прошлый опыт, на ранее усвоенные знания, умения и навыки.

Итак, мы выдвинули гипотезу, что представленное разнообразное количество предметов в музее обеспечивает социализирующее влияние окружающей среды и активизирует социальное поведение детей (на разных уровнях – продуктивном, игровом, трудовом).

Поэтому мы поставили перед собой следующие задачи:

- содействовать углублению эмоционального отклика детей;
- учить хронологической определённости во времени;
- через индивидуальные речевые задания пробуждать желание самим общаться с материалом (книгой, научным текстом, музейным предметом);
- научить достраивать речевую ситуацию;
- совершенствовать механизмы познания мира (то есть слуховое восприятие, поведенческие реакции, тактильные ощущения, эмоции).

Таким образом на данном этапе экспериментальной работы мы обучали через предмет и использовали роль предмета в обучении.

Мы предлагаем вашему вниманию фрагменты музейного урока, где наглядно демонстрируется, как решались вышеизложенные задачи.

Комбинированный урок «окружающий мир» и «математика» проводит учитель-дефектолог Королёва С.В. с учащимися 1 и 3 класса (смешанный класс). Практически большая часть детей имеет отягощённый диагноз. С учащимися закрепляются знания о временных представлениях, совершенствуются навыки ориентировки в пространстве, тренируется счётный навык.

Просмотр видеоматериала.

Для проведения урока были использованы тематические комплексы «Часы»; «Весы»; «Колокола». Конструкция витрины, ограниченное число предметов, небольшое пространство – все эти факторы дают возможность наиболее доступно сформировать те или иные понятия как у детей дошкольного возраста, младшего школьного возраста, так и у детей с психофизическими особенностями. А учитывая, что у наших детей затруднено формирование хронологической последовательности событий, можно активно работать по разным направлениям:

- проводить интегрированные уроки;
- отрабатывать речевые задания;
- тренинги;
- организовывать разные виды игр.

Необходимо отметить, что дети с интеллектуальной недостаточностью приближают прошлое: участников далёких исторических событий они считают героями недавнего прошлого или даже настоящего, у детей данного типа затруднено формирование таких понятий, как прошлое, настоящее, будущее, то есть формирование хронологической последовательности событий.

Ведь временные представления и понятия имеют особенности, затрудняющие их восприятие и усвоение, а именно:

- Невозможность восприятия времени органами чувств: время в отличие от других величин (длины, массы, площади) нельзя видеть, осязать, мускульно ощупать.

- Меньшая конкретность временных представлений по сравнению с другими, например, пространственными представлениями.

- Большая обобщённость, малая дифференцировка.

- Возможность измерения времени только косвенным путём, то есть через те измерения, которые производятся за определённый временной интервал: количеством движений (перемещением стрелок по циферблату часов).

- Обилие и разнообразие временной терминологии (потом, раньше, теперь, быстро, медленно) и относительность её употребления.

Если вернуться к уроку, то благодаря такой форме проведения дети наглядно увидели, что навыки счёта, знание цифр, использует человек во всём своём жизненном пространстве, в том числе и в музее. С помощью цифр можно определить количество колокольчиков, узнать, который сейчас час, сколько времени прошло с начала занятия, сказать, сколько весит тот или иной предмет. А свободно общаясь с музейными экспонатами, дети косвенно начинают понимать историческую значимость предмета. Научный сотрудник музея (в данном случае – гном) даёт дозированную научную информацию о предметах, так как любой музейный урок для любой аудитории должен содержать такой этап работы. А как известно из исследования, выполненного отечественными психологами (Белявский Б.В., Уфимцева Л.П. и других) и учёными, в процессе коррекционного обучения у умственно отсталых учеников совершенствуются не только элементарные виды мышления (наглядно-действенное, наглядно-образное), но и более сложные виды мышления (словесно-логическое).

Обогащение знаний детей с интеллектуальной недостаточностью об окружающем мире происходит не только и не столько за счёт упражнений органов чувств, сколько за счёт развития у них навыков практической деятельности, умений использовать сведения, полученные с помощью органов чувств (на данном уроке – это прослушивание звуков колокольчиков, взвешивание разных предметов).

Включение детей в самостоятельную, практическую и умственную виды деятельности, является одним из способов развития и совершенствования личности. Поэтому на уроке использованы задания:

- Помоги гномику собрать часы.

- Покажи, какие предметы, на каких весах нужно взвесить.

Многократное общение с музейным пространством способствует формированию ориентировки в окружающем

мире у всех детей и элементарных умений социального взаимодействия.

В итоге, этот урок подтвердил нашу гипотезу об активизации социального поведения детей в пространстве музея: снялись неуверенность, страх, реактивные состояния. А по ответам детей, выполненным практическим заданиям, по форме общения и силе выраженности эмоций мы делаем вывод, что мы смогли создать (организовать) естественное взаимодействие ребёнка с социальным окружением.

Литература

Вагапова Д.Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах. – М.: Цитадель, 1999.

Выготский Л.С. Собр.соч. Т 4: Детская психология./ Под редакцией Д.Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984.

Долгобородова Н.П. Обучение во вспомогательной школе. – М.: Просвещение, 1976.

Ерёменко И.Г. Олигофренопедагогика. – К.: Высшая школа, 1985.

Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М.: Просвещение, 1986.

Тылизина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников. – М.: Просвещение, 1992.

Дэйніс Пятро Язэпавіч – выдатны полацкі краязнаўца

Н.А. Сяргеенка

Сапраўднае краязнаўства – гэта значная навуковая і грамадская дзейнасць, у якой заўсёды вылучаюцца лідэры, якія ведаюць як працаваць, якія фарміруюць вакол сябе дзейны, працавіты асяродак. Прыкладам дзейнага полацкага краязнаўцы, аўтарытэтнага падчас станаўлення краязнаўства, але ж малавядомага сёння, з'яўляецца асоба Пятра Язэпавіча Дэйніса (1873-1941) [**2**, а. 1-5] (У рускім варыянце імя – Пётр Иосифович, сам Дэйніс у беларускім варыянце называў сябе – Пятром Язэпавічам, у сучасным варыянце – Пётр Восіпавіч).

Зацікаўленасць гісторыяй Полацкай зямлі прыйшла да яго адразу пасля прыезду сямьі, Дэйнісаў з Невеля ў Полацк у 1905 годзе. Пятро Язепавіч працаваў пры раскопках у Полацкам павеце, пры рэстаўратарах у Сафійскім саборы, вывучаў старажытнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра, Барыса-глебскага комплексу. Валодаў польскай, літоўскай, нямецкай, «старалітоўскай» і лацінскай мовамі, якія вывучаў самастойна. Ужо ў 38-гадовым узросце паступіў у маскоўскі Археалагічны інстытут, які выдатна скончыў у 1915 г. з прысваеннем звання вучонага археолага і залічэннем у сапраўдныя члены інстытута. Быў адзначыны залатым медалём. Такім чынам ён атрымаў трэцюю адукацыю. (1891 – Паневежская настаўніцкая семінарыя, 1895-1898 гг. – Віленскі наст. Інстытут, дзе вывучаў фізіку, скончыў з залатым медалём). Напісаў дысертацыю на тэму – «Полоцкие церковные древности в их историческом прошлом и настоящем». У новую эпоху «савецкага будаўніцтва» Пятро Язэпавіч уступае на пасадзе інспектара Вышэйшага гарадскога вучылішча, якое месцілася у будынку № 4 па Верхне-Пакроўскай вуліцы. Там жа былі пакоі сям'і інспектара і яго памочніка.

Дакументальныя крыніцы Полацкага і Віцебскага архіваў, фондаў НПГКМЗ дазволілі высветліць невядомыя факты актыўнай грамадскай і навуковай дзейнасці гэтага цікавага чалавека.

У 1919 годзе Пятра Дэйніса напаткала бяда – памерла жонка. На руках засталася 14-гадовая дачка Серафіма. Сын Іван пераводзіцца з Віцебска ў Полацк на педагагічныя курсы, пачынае працаваць у Полацку. Лёс бацькі і сына звязваецца асноўнай настаўніцкай працай у былым Вышэйшым вучылішчы, якое падчас савецкага часу рэарганізуецца ў Першую Савецкую школу, і дзе бацька паспяхова працуе дырэктарам (1918-1926 гг). Па сумяшчальніцтву бацька і сын Дэйнісы працуюць і на іншых працах: 1920-22 гг. – у Камісіі па ахове помнікаў даўніны і мастацтва, з 1922-1923 года – у педагагічным тэхнікуме. Нягледзячы на эканамічныя і сямейныя цяжкасці, адміністратыўныя перамены ўлады, Пятро Язэпавіч застаецца ў цэнтры навуковай і грамадскай працы горада.

У Полацкім архіве захоўваецца вялікі артыкул Пятра Язэпавіча «Витебские известия» ад верасня 1920 года. [**10**, а. 14-55] Артыкул прысвечаны 20-гадоваму самаадданаму хлопцу Курту Берчы (1900-1920), сыну полацкага лютаранскага пастара, выхаванцу Рыжскай нямецкай гімназіі, потым Смаленскай гімназіі. З-за вайны і хваробы бацькі Берчы вярнуўся ў 1917 годзе пасля 6-га класа ў Полацк. Менавіта гэты хлопец, піша Дэйніс П.Я., у савецкі час арганізаваў гурток аматараў даўніны мясцовага краю і менавіта яму, па словах П.Я. Дэйніса, належала ідэя неабходнасці стварэння ў Полацку гісторыка-археалагічнага і прыродна-этнаграфічнага народнага музея. У сваім артыкуле словы «пад кіраўніцтвам мясцовага вучонага – археолага» П. Дэйніс сціпла закрэслівае, але відавочна, што актыўная дзейнасць зацікаўленых аматараў даўніны вялася дзякуючы кіраўніцтву і ведам Пятра Язэпавіча, вакол яго асобы групуецца сапраўднае краязнаўчае кола таго часу і вядзецца праца па стварэнні музея ў Полацку. Архіўныя звесткі таксама гэта пацвярджаюць. Ёсць дакументы [**13**, а. 44, 46, 57, 65, 67, 74, 75], аб працы па зборы для музея каштоўных старажытных прадметаў у прыватных асоб у 1919 годзе ў Полацку, спіс 15 актыўных сяброў музейнай працы пад кіраўніцтвам А. Еленева (у большасці-выкладчыкі школ, сярод іх – П.Я. Дэйніс), аб'явы К.Ф. Берчы аб абмеркаваннях арганізацыйных пытанняў музея, пры гэтым сябры запрашаюцца на паседжанні па адрасу Леніна 14, у будынкі Лютаранскай Кірхі. Памяшканне для музея пла-

нуецца ў доме № 14 па вул. К. Маркса, нават робіцца шыльда «Краявы музей» і распрацоўваецца смета на арганізацыю музея, у якую ўключаюцца расходы на ўтрыманне загадчыка музея і вартаўніка. Але пытанне адкрыцця музея ў 1919 годзе адкладваецца ў сувязі са складанасцямі ваеннага часу – 20 верасня польскія войскі захапілі левабярэжную частку Полацка.

Пасля вызвалення горада ў Полацку ствараецца Камісія па ахове помнікаў даўніны і мастацтва, якую ўзначальвае П.Я. Дэйніс. Камісія абазначае вялікае кола пытанняў сваёй дзейнасці, да працы далучаюцца найбольш адукаваныя і здольныя людзі. 20-ці гадовы Курт Берчы прызначаецца на пасаду сябра, альбо намесніка старшыні камісіі. Хлопец працуе з адданасццю, без асабістай выгады. Заўсёды сціплы, акуратны, удумлівы і клапатлівы ў працы, ён імкнецца зафіксаваць усё, што было каштоўнай спадчынай народа, каб на сведках мінуўшага і перажытага ствараць справядлівую гісторыю лёсу мясцовага краю, сведчыць Пятро Язэпавіч. За 3 месяцы працы ў камісіі Курт Берчы зрабіў шмат: даследваў манументальныя помнікі горада, правёў рэгістрацыю іх, склаў вопісы, зрабіў малюнкі, фотаздымкі. Праца адзначана Віцебскай губернскай Камісіяй, але 31 жніўня 1920 года хлопец раптоўна памёр ад халеры. Аддзел народнай асветы арганізуе пахаванне 1-га верасня. Газета «Витебские известия» адмаўляе Пятру Дэйнісу ў магчымасці надрукаваць некралог памяці Курта Берчы, сына лютаранскага пастара – «няма месца». [**10**, а. 13]

Захаваліся ў Полацкім архіве таксама і лісты самога Курта Берчы [**12**, а. 1-4], магчыма артыкул , які таксама наўрад ці быў апублікаваны – «Древний Бернардинский монастырь в Полоцке». Гаворка ў артыкуле ідзе больш пра гістарычны лёс беларускага народа., які як гарох пры дарозе, хто ідзе, той яго і скубе. Асноўную бяду сучаснага беларуса хлопец бачыць у непісьменнасці і неадукаванасці, а непісьменны не можа быць свабодным чалавекам. Берчы прыводзіць прыклады з гісторыі Полацка, аналізуе магчымасць прымянення багатай полацкай спадчыны для карысці сучаснасці. Ён піша пра касцёл Найсвяцейшай Дзевы Марыі Бернардзінскага манастыра, які быў цэлым у той час: «Чувствовалось … что новая свежая жизнь,

как – то может ужиться со стариною, которая со временем сама разрушается. Ведь уже знаменитый немецкий поэт Шиллер говорил: «старое разрушается, меняются времена и жизнь новая растёт из-под развалин» Но всё-таки следует отметить одну черту, отличительную для нашего времени: уже человек у нас не создаёт таких основательных построек, вместо огромных каменных зданий везде сооружаются какие-то жалкие бараки, вместо каменной ограды протянута проволока, и даже на месте отмирающих лип растёт только лоза да ива…».

Як не зразумець сёння гэтыя песімістычныя папярэджанні, гледзячы на катастрафічны фізічны стан некалі белых муроў бернардзінскага касцёла, які быў цэлым і захаваным... Трагічны лёс напаткаў і старажытныя царкоўныя каштоўнасці, якія выяўлялі і бралі пад ахову сябры камісіі.

Уліковая праца Полацкай Камісіі па ахове помнікаў даўніны і мастацтва завершылася рабаваннем цэркваў атрадамі ГПУ падчас правядзення аперацыі «Баявік» на Полаччыне. [**7**, с. 58-63; **8**, с. 187-191] У сакавіку 1922 г. камісія спыніла дзейнасць «па прычыне скарачэння штатаў» – улады рыхтавалі юрыдычную свабоду правядзенню рабавання цэркваў. Даведка камісіі [**9**, а. 219], у якой на пачатку 1922 года фактычна працаваў толькі Пятро Язэпавіч Дэйніс, папярэджвае ўлады аб прадметах мастацкай і музейнай значнасці сярод канфіскаваных царкоўных каштоўнасцей, якія былі вывезены з Полацка ў Гохран. Але папярэджанні навукоўца не захавалі рарытэтныя каштоўнасці для будучага полацкага музея.

Аналіз дакументаў дазваляе высветліць актыўную дзейнасць П.Я. Дэйніса і ў далейшы час.

У 1923 годзе загадчыкам павятовага аддзела народнай адукацыі прызначаецца Васіль Іванавіч Шыманоўскі, былы вучань Полацкай настаўніцкай семінарыі. Адразу пры аддзеле ствараецца навукова-метадычны савет [**17**, а. 186], у які ўваходзяць Хрылёў Іван Ісакавіч – інспектар аддзела, Аргіроўскі Філосаф Паўлавіч – загадчык педтэхнікума, загадчыкі школ – Цясто Барыс Фёдаравіч, Дэйніс Пятро Язэпавіч, Львоў Вячаслаў Аляксандравіч, Пігулеўскі Аляксандр Фаставіч, старшыня савета Рабпроса т. Антонава, нацмен Губельбанк. Таксама 15 верасня 1923 года ствараецца Метадычная

Камісія [**11**, а. 172] – Дэйніс П.Я., Пігулеўскі А.Ф., Цясто Б.Ф., Львоў В.А., Аргіроўскі Ф.П., Хрылёў І.І. Камісія падзяляецца на 3 секцыі: славесная, грамадска-гістарычная, матэматычная. Навукова-метадычны савет знаёміць праз павятовыя гурткі, курсы і канферэнцыі з новымі накірункамі ў педагогіцы. Задача арганізаванай працы – падрыхтаваць настаўнікаў горада і павета ва ўмовах перамен, якія адбываліся ў школе ў той час. Адным з выдатных накірункаў таго часу ў развіцці народнай асветы было тое, што краязнаўства бярэцца за аснову выкладання і навучання ў школах. Пачынаецца распрацоўка гэтай працы на месцах. Метадычны савет і павятовы аддзел народнай адукацыі распрацоўвае і дасылае ў школы павета цыркуляр [**14**, а. 14-15] «Аб краязнаўстве» ад імя гародскога аддзела Народнай асветы за подпісамі Шыманоўскага і Хрылёва. Прапануюцца метадычныя парады па арганізацыі краязнаўчай працы, па стварэнні школьных музеяў, камплектаванні іх, стварэнні краязнаўчых камісій. Уводзяцца новыя накірункі ў педагагічнай працы, такія як комплексная сістэма выкладання. У авангардзе іх – Полацкі педагагічны тэхнікум. Пятро Язэпавіч пачынае выкладаць там фізіку і методыку прыродазнаўства, вядзе практычныя ўрокі, стварае і вядзе працу у кабінеце педтэхнікума. [**3**, а. 9]

15 сакавіка [**14**, а. 8] (па іншых дадзеных – 20 сакавіка [**11**, а. 350]) 1924 года пры аддзеле народнай адукацыі зноў арганізуецца Камісія па ахове старажытнасці, мэтай якой ставіцца вывучэнне гісторыі мясцовасці па археалагічных дадзеных. Старшынёй камісіі прызначаецца Шыманоўскі В.І, сябрамі – Дэйніс П.Я., Вышалескі Ф.Г. (1890 г.н. з духоўнікаў), Лаўроўскі А.І. (курс Петрагр. археалагічнага інстытута), Аргіроўскі Ф.П. і Хрылёў І.І. Вырашана было пачаць працу з 1 красавіка, збірацца 2 разы на месяц. Але 25 сакавіка адбываецца рэарганізацыя аддзела народнай адукацыі, загадчыкам прызначаецца Южык Яўген Адамавіч (1896 г.н., член КП(б)), полацкі аддзел пераходзіць у веданне Мінскага народнага камісарыята асветы. У былой Віцебскай губерні РСФСР пачынаецца палітыка беларусізацыі. І Камісія па вывучэнні гісторыі мясцовасці працягвае працу ўжо ў Полацкай Акрузе БССР у новым складзе. З былых супрацоўнікаў у новую краязнаўчую ўстанову горада – Краязнаўчае Таварыства – уваходзяць толькі

Барыс Фёдаравіч Цясто і Пятро Язэпавіч Дэйніс, які прызначаецца на пасаду намесніка Краязнаўчага Таварыства [**18**, а. 16-17; **19**, а. 21], уваходзячы ў праўленне. 26 снежня 1924 года распрацоўваецца статут таварыства. Старшынёй часова прызначаецца – Лубоўскі Янка Пракопавіч (1891 г.н. б/п, інспектар), намеснікам – П.Я. Дэйніс, сакратаром – Пятро Сідаравіч Крывіцкі (1903 г.н., выкладчык бел. мовы), казначэем прызначаецца Барыс Фёдаравіч Цясто. Намечаны 20 чалавек – Трубач Янка, Гарбуз(коў), Южык Я.А. і інш. настаўнікі, якія прыбываюць у горад пасля заканчэння БДУ, Мінскага педагагічнага тэхнікума. На пасадзе сакратара Краязнаўчага Таварыства будзе ў 1925 годзе працаваць Іван Дэйніс. Склад праўлення таварыства будзе мяняцца і пашырацца, але Пятро Язэпавіч Дэйніс будзе заўсёды заставацца ў праўленні на розных пасадах. Выконваць абавязкі старшыні ў праўленні будуць – Южык Я.А., Цясто Б.Ф., потым Сянкевіч Валяр’ян Антонавіч, які прыдзе на пасаду загадчыка акруговага аддзела народнай асветы, потым гісторык, выпускнік БДУ Сяргей Міронавіч Мялешка. Менавіта Краязнаўчае Таварыства будзе ў авангардзе палітыкі беларусізацыі ў акрузе, вынікамі працы гэтага таварыства – уздым краязнаўства на адметны ўзровень і стварэнне Акруговага Краязнаўчага музея . Полацкі архіў мае шмат дакументаў аб вялікай працы таварыства. Калі будзе падрыхтавана стацыянарная выстава другога паверха Краязнаўчага музея, магчыма будзе пазнаёміцца з цікавымі звесткамі гісторыі краязнаўства ў Полацку. На маю думку, неабходна і магчыма падрыхтаваць асобную брашуру па гэтай тэме сумеснымі сіламі навукоўцаў, якія займаліся дадзенай праблемай.

Сіламі Краязнаўчага Таварыства рыхтуюцца артыкулы ў мясцовую газету «Полацкі Араты», «Савецкую Беларусь», часопіс «Наш край» – аб пачатку працы ў Краязнаўчым напрамку, аб праблемах таго часу. На жаль, публікацыі не даследаваны – неабходна праца ў прэзідэнтскай і нацыянальных бібліятэках.

У фондах НПГКМЗ мы маем зборнік «Полотчина» [**6**], які быў падрыхтаваны аддзелам народнай асветы Полацка і сябрамі Краязнаўчага Таварыства – аб гэтым ёсць сведчанне полацкага архіва. [**18**, а. 43] Аналіз артыкулаў зборніка дае магчымасць зразумець навуковыя ўяўленні Пятра Язэпавіча

– менавіта яму мог належаць раздзел зборніка «Памятники старины и былого величия города Полоцка» [**6**, а. 11-15]. У зборніку пералічваюцца помнікі мастацтва і старажытнасці на тэрыторыі г.Полацка і яго ваколіцаў, якія яшчэ заставаліся ў Полацку і былі ўзяты пад ахову ў чэрвені – ліпені1925 года спецыяльнай гарадской камісіяй. [**16**, а. 5-6] Як вучоны-археолаг П.Я. Дэйніс таксама працуе ў гэтай камісіі разам са Сташэўскім – старшынёй Полацкага Акруговага Выканаўчага камітэта, членам Інбелкульта М. Шчакаціхіным, прадстаўніком Народнай Асветы Южыкам і загадчыкам камхозу Грушэўскім.

Калі параўнаць спіс помнікаў, які змешчаны ў зборніку «Полотчина», са спісам, прынятым пад ахову камісіяй, то добра бачна невыпадковая ўпартасць, з якой аўтар зборніка абараняе свае веды адносна даціроўкі Сафійскага сабора (па – XI ст.), даецца аўтарскае тлумачэнне часткі тэкста крыжа, які ўпершыню пачынае апісвацца вучонымі савецкага часу і прадстаўнікамі ўлады менавіта з 1925 года. У спіс старажытных помнікаў былой велічы Полаччыны аўтар зборніка дадаткова ўключае помнік у гонар вайны 1812 года і валун «Барыса-Глеба». Як у зборніку, так і ў спісе помнікаў падкрэсліваецца неабходнасць аховы дзяржаўных помнікаў. Спіс камісіі ўключае:

«…- Замкавую гару пры вытоцы Палаты ў Дзвіну

- Сафійскі сабор 1751 г. з часткай 12 ст.

- Цытадэльны вал 16 ст.

- Мікалаеўскі Сабор паловы 18 ст.

- Спаскую царкву 12 ст.у б. Спаскім кляшторы

- Руіны Барысаглебскай царквы 12 ст. у б. Барыс. кл. з фрэскавым роспісам на мурах.

- Царкву у м. Струня Полацкай Акругі з аградаю 18 ст.

- Так званы крыж Эўфрасінні 12 ст. у б. Спаскім кляштары…»

Апошні запіс у дакуменце зроблены рукой Дэйніса П.Я. Відавочна, крыж Еўфрасінні Полацкай трапляе ў камісію адразу пасля закрыцця манастыра і перадачы будынка Спаса-Праабражэнскай царквы пад клуб раённага выканаўчага камітэта ў чэрвені 1925 года [**15**, а. 168], адразу пачынае вывучацца навукоўцамі, магчыма, у гэты ж час арганізуецца зварот да спецыялістаў крамлёўскіх музеяў. У віцебскім архіве ёсць

копія «Заключение хранителя оружейной палаты на крест Евфросинии Полоцкой» [**4**, а. 26], якое, на жаль, мае прыкладную даціроўку – 28.12.1924-03.09.1929 гг.

Адначасова, Дэйнісу П.Я – кіраўніку гісторыка-археалагічнай секцыі Краязнаўчага Таварыства, спецыялісту па полацкіх царкоўных помніках – даручаецца зрабіць план рэстаўрацыі Барысаглебскай і Пятніцкай цэркваў. [**16**, а. 11-12] Разбураныя цэрквы павінны былі быць адрамантаваны і прыведзены ў адпаведны выдатнаму значэнню гэтых помнікаў выгляд. М. Шчакаціхін пагадзіўся з праектам Дэйніса – гэты каштоўны дакумент таксама ёсць ў архіве Полацка. Шчакаціхін падкрэслівае імкненне Дэйніса захаваць каштоўны фрэскавы роспіс. Будынкі старажытных манастыроў разбіраліся на цэглу, звароты Б. Цясто і П. Дэйніса ў Акрвыканкам не даюць вынікаў, запыты Інбелкульта і Шчакаціхіна таксама.

Акрамя актыўнай выдавецкай і лекцыйнай працы, сябры Краязнаўчага Таварыства прымаюць удзел у падрыхтоўцы святкавання 400-годдзя беларускага друку, якое намячаецца на снежань 1925 года. [**20**, а. 1, 3, 4, 12, 28, 32, 43] Гэта свята было сапраўдным сцягам палітыкі беларусізацыі на Беларусі і асабліва ў Полацку. Асноўныя мерапрыемствы скарынаўскага свята ў горадзе павінны былі адбывацца на сафійскай гары. Там ствараўся сквер імя Скарыны, каля Сафійскага сабору планавалася пабудаваць помнік Скарыне, і «усё гэта цалкам з Сафійскім Саборам будзе з’яўляцца помнікам пачатку беларускай культуры ў Полацку» – з пастановы Краязнаўчага Таварыства.

Дэйніс Пятро Язэпавіч уваходзіць у камісію Акруговага аддзела народнай адукацыі па правядзенні свята, такім чынам рыхтуе і адказвае за шэраг святочных мерапрыемсваў у школах горада. Адначасова ён дэлегуецца і ад Краязнаўчага Таварыства ў Агульнагарадскую камісію па правядзенні скарынаўскага свята ў Полацку, якая складаецца з 6-ці чалавекі

«… - Подзін/Акружком КПБ
- Сянкевіч/Аддзел Нар Асветы
- Дэйніс/Краязнаўчае Таварыства
- Мялешка/саюз працаўнікоў Асьветы
- Дадон,Новікаў сябры КТ…»

Намечаны святочныя мерапрыемствы, сярод якіх цікавя наступныя:

«…- назваць імям Скарыны Полацкую друкарню,

- прасіць Акрвыканкам аб адчыненні Краязнаўчага музею імя Скарыны…»

Падчас правядзення свята Дэйнісу П.Я. даручаецца скласці каштарыс і план правядзення закладкі помніка Ф. Скарыне, але ўстаноўка помніка будзе перанесена на вясну.

Скарынаўскія святы спыняліся 30 снежня 1925 г. Гэты дзень у рэспубліцы быў абвешчаны юбілейным святочным днём. У гарадскім тэатры адбыўся ўрачысты сход сябраў гарсавета, партыйных, прафесійных і вайсковах арганізацый, на якім выступілі дакладчыкі – Мікалай Шчакаціхін і Сяргей Мялешка з працамі аб 400-х годдзі беларускага друку і аб жыцці і дзейнасці беларускага выдатнага вучонага і культурніка Ф. Скарыны. Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел мастацкія сілы горада, адбылося сапраўднае свята беларускай культуры, уздым якой быў абумоўлены вялікай краязнаўчай працай , якая сапраўды была наладжана ў той час у горадзе і падтрымлівалася адукаванай часткай інтэлігенцыі горада. Падчас свята на сходзе сяброў гісторыка-археалагічнай секцыі Краязнаўчага Таварыства і на ўрачыстым сходзе гарадскога і раённага настаўніцтва і сяброў Краязнаўчага Таварыства Пятро Язэпавіч Дэйніс робіць даклады «Гістарычнае развіццё і праца Полацкай арганізацыі па вывучэнню мясцовага края» [**19**, а. 32] і «Краязнаўчая праца ў горадзе». На вялікі жаль, не знойдзены ані тэксты гэтых дакладаў, ані чарнавыя накіды… Ці вёл лі гаворку гэты чалавек аб разбурэнні і рабаванні полацкіх царкоўных старажытных помнікаў, аб адсутнасці музея ў горадзе, аб неаднаразовых спробах зрабіць музей і аб тых людзях, якія распачыналі гэту працу…Ці ўзгадваў ён Курта Берчы, сына лютаранскага пастара, і ці выпадкова, што менавіта ў Лютаранскай Кірсе знайшоў пастаянны прытулак Полацкі краязнаўчы музей, пасля рэпрэсій над першымі музейшчыкамі і рэарганізацыі экспазіцыі Акруговага краязнаўчага музея на Сафійскай гары часоў беларусізацыі ?...

Так ці інакш, Краязнаўчае Таварыства ўжо 24 снежня 1925 года даручае С. Мялешку, гісторыку, выкладчыку і Бабковічу

– старшыні саюза Працасветы, мастаку – паклапаціцца аб адкрыцці музея [**20**, а. 47]… Ужо праз чатыры гады пасля дэйнісаўскага праекта рэстаўрацыі будынкаў Барысаглебскіх цэркваў 27-мі гадовы старшыня Краязнаўчага таварыства, Сяргей Міронавіч Мялешка, зноў будзе ўздымаць як у мясцовым так і рэспубліканскім друку праблему разбурэння старажытных цэркваў. Зноў будзе «знойдзены» крыж Лазара Богшы, які быў узяты пад ахову Інбелкультам дзякуючы камісіі,у якой працаваў Пятро Язэпавіч, яшчэ ў 1925 годзе. Адчынецца ў Сафійскім саборы на Скарынаўскай горцы Акруговы Краязнаўчы музей, які, на вялікі жаль, вельмі нядоўгі час будзе сапраўдным цэнтрам беларускай культуры ў горадзе…Экспазіцыя музея, экспанаты рэлігійнай тэматыкі, такія, як карціна «Забойства Стэфана», будуць перададзены ў Гомель [**5**, а. 55] і іншыя гарады яшчэ ў 30-я гады. Старажытныя цэрквы Струні, Бельчыц будуць канчаткова зруйнаваны. Шмат дзеячоў таго часу пацерпяць менавіта як абаронцы царкоўнага мастацтва яшчэ падчас беларусізацыі, на доўгі час будуць забыты і імёны славутых полацкіх краязнаўцаў, музейшчыкаў.

Да восені 1926 года Пятро Язэпавіч актыўна працуе ў Полацку. Першая Савецкая школа, якую ён узначальвае, мае лепшы будынак у горадзе, усе настаўнікі адпавядаюць свайму прызначэнню і паспяхова вядуць працу беларусізацыі, адзначана ў спаваздачах [**21**, а. 7, 117]. У школе – вялікая бібліятэка, архіў , узорны кабінет фізікі, у які прыходзяць вучні з іншых школ горада. Але ж менавіта ў 1926 навучальным годзе адбываецца перагляд складу загадчыкаў беларускіх і расейскіх школ гораду. У 1925-26 гг. у Полацку адбываецца рэарганізацыя школ і «праводзіцца перакідванне настаўніцкага персаналу і папаўнення яго апралетарызіраваным элементам – красным настаўніцтвам». Прызначаецца 40 новых настаўнікаў замест 100 ранейшых па школах. 14 верасня 1926 года, пасля 3-х спрэчных паседжанняў па пытанні аб загадчыку 1 школы П.Я. Дэйнісе тагачасны загадчык Акрана Сянкевіч В. А. (правам рашаючага голаса – пры галасаванні галасы падзяліліся – 3 за і 3 супраць) уносіць прапанову зняць Дэйніса П.Я. з працы ў гарадскіх школах сямігодках і перавесці яго на пасаду загадчыка Асвейскай сямігодкі «у сувязі з тым, што з боку настаўніка

Дэйніса шматразова заўважваліся моманты адхілення ад кіраўніцтва Акраддзелу Нарасьветы». [**22**, а. 210, 212] Незадаволены такой пастановай, Пятро Язэпавіч звяртаецца ў Народны Камісарыят Асветы, і ужо ў 1926 годзе ён пераязджае ў Гомель, дзе працуе, па сведчанні сына, у пачатковых школах, а з 32 года, калі адчыняецца ў Гомелі медычны тэхнікум выкладае там фізіку. Загінуў Пятро Язэпавіч падчас эвакуацыі ў 1941 годзе. Пахаваны ў Казані.

Сын Іван пакінуў нам пра бацьку зусім мала звестак, у фондах музея ёсць 2 калектыўныя фотаздымкі з выявай Пятра Язэпавіча і адна копія з фотаздымка [**1**, с. 15-16]. Атэстат аб заканчэнні Маскоўскага археалагічнага інстытута Іван Дэйніс перадаў у дом-музей Васняцова, таму што магчыма гэты мастак распрацаваў дызайн дакумента. На маю думку, у сувязі са значнасцю асобы Пятра Язепавіча для краязнаўства Полаччыны неабходна:

- адшукаць матэрыялы архіва Дэйнісаў у доме-музеі Васняцова,
- зрабіць спробу адшукаць матэрыялы дысертацыі Пятра Язэпавіча ў дзяржаўных архіўных фондах Расіі,
- падрыхтаваць запыт у фонды Гомеля, каб высветліць далейшы жыццёвы шлях Дэйніса П.Я.,
- у архівах Беларусі і РФ адшукаць іншыя полацкія друкаваныя выданні таго часу, сведкі навукова-грамадскай працы полацкіх краязнаўцаў,
- пасля чаго, сабраныя матэрыялы прадставіць у экспазіцыі Краязнаўчага музея.

Відавочна, што ў розныя гістарычныя эпохі менавіта вакол Дэйніса П.Я., адукаванага і цікавага чалавека, групавалася кола полацкай інтэлігенцыі, якая вяла педагагічную працу ў горадзе, займалася стварэннем гарадскога музея, разгортвала краязнаўчую працу ў Полацкай акрузе, займалася вывучэннем і аховай Полацкіх помнікаў даўніны. Без уяўлення гістарычнай значнасці асобы Пятра Язэпавіча няпоўнымі будуць нашы веды адносна многіх пытанняў Полацкай гісторыіі першай чверці XX стагоддзя.

Літаратура

1. Альбом сямейны з фотаздымкамі Дэйніса І.П. **ПКМ КП2-1422/10.**

2. Аўтабіяграфія Дэйніса І.П. 12.11.1969. **ПИАЗ КП4-1010/1.**

3. Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці. Ф. 246, воп. 1, спр. 147, св. 10.

4. Там жа. Ф. 1947, воп. 1, спр. 14. св. 1.

5. Там жа. Ф. 1947, воп. 1, спр. 98. св. 8.

6. Полотчина. Издание Полоцкого Окружного Исполнительного комитета. – Полоцк, 1925 г. **ПГКЗ КП14-11518.**

7. Сяргеенка Н.А. Аперацыя «Баевік»: мерапрыемствы савецкай улады па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей і ліквідацыі мошчаў святых на Полаччыне на пачатку 1920-гг. // Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі НПГКМЗ па выніках навукова-даследчай работы ў 2003 г. – Полацк, 2004.

8. Сяргеенка Н.А. Аперацыя «Баевік»: мерапрыемствы савецкай улады па канфіскацыі царкоўных каштоўнасцей і ліквідацыі мошчаў святых на Полаччыне на пачатку 1920-гг. // Проблемы славяноведения. Сборник научных статей и материалов. Вып.6. – Брянск: Издательство БГУ, 2004.

9. Установа «Занальны дзяржаўны архіў у г. Полацку». Ф. 51, воп. 1, спр. 108, т. 2.

10. Там жа. Ф. 54, воп. 1, спр. 34.

11. Там жа. Ф. 54, воп. 1, спр. 60.

12. Там жа. Ф. 54, воп. 1, спр. 191.

13. Там жа. Ф. 54, воп. 1, спр. 232.

14. Там жа. Ф. 54, воп. 1, спр. 365.

15. Там жа. Ф. 104, воп. 1, спр. 62а, т. 1.

16. Там жа. Ф. 104, воп.1, спр. 81.

17. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 7, т. 2.

18. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 37.

19. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 70.
20. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 77.
21. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 86.
22. Там жа. Ф. 112, воп. 1, спр. 92.
23. Там жа. Ф. 2212, воп. 1, спр. 22.

Агляд калекцый, каталогі прадметаў з фондаў НПГКМЗ

Газеты 1941-1945 гг., надрукаваныя на тэрыторыі Беларусі, у фондах НПГКМЗ

І.П. Воднева

Уступны артыкул

22 чэрвеня 1944 г. пачалася Вялікая Айчынная вайна. Важную ролю ў мабілізацыі савецкага народа на барацьбу з гітлераўскай Германіяй адыграў друк, які быў рэарганізаваны ў адпаведнасці з запатрабаваннямі часу. Газеты падпарадкоўвалі ўсю сваю дзейнасць паказу вызвыленчай, справядлівай вайны, велічных подзвігаў савецкага народа, выхаванню мужнасці і адданасці сваёй Радзіме. Першыя нумары беларускіх газет амаль цалкам запаўняліся зводкамі Саўінфармбюро і мясцовай інфармацыяй. Выехаўшы з Мінска, друкаваліся ў Гомелі газеты «Звязда», «Советская Белоруссия» і мясцовая газета «Гомельская праўда», агітплакат «Раздавім фашысцкую гадзіну». Умовы працы былі вельмі складанымі. Але нягледзячы на недахоп журналісцкіх і паліграфічных кадраў, у прыфрантавым Гомелі за 48 сутак было выдадзена 144 нумары газеты, 48 нумароў агітплаката і 36 лістовак, агульным тыражом больш за 3 мільёны экзэмпляраў. З 19.08.41 г. выданне рэспубліканскіх газет часова спынена. Замест іх на неакупаванай тэрыторыі СССР на беларускай мове з лістапада 1941 г. пачала выходзіць «Савецкая Беларусь», першы нумар якой быў надрукаваны паблізу Арла. З лютага 1942 г. «Савецкая Беларусь» і агітплакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» пачалі выдаваць у Маскве, а потым перавозілі на акупіраваную Беларусь. Але друкаваных матэрыялаў, якія друкаваліся для Беларусі, усё роўна не хапала. Газеты і лістоўкі не заўсёды своечасова даходзілі да месца прызначэння, аператыўна і ў поўным аб'ёме адлюстроўвалі падзеі. Гэта стала асноўнай прычынай для стварэння партызанскага і падпольнага друку ў тыле ворага.

Першымі падпольнымі выданнямі былі лістоўкі і звароты да насельніцтва, машынапісныя газеты і бюлетэні. Першым нелегальным друкаваным подпольным выданнем стаў «Весник Родины», які выдаваўся Мінскім падпольным гаркомам КП(б)Б.

У маі і верасні 1942 г. ім жа было выдадзена 4 нумары газеты «Звязда». Выхад газеты стаў ударам разбуральнай сілы па ўсёй акупацыйнай палітыцы нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Беларусі.

На барацьбу супраць нямецкіх акупантаў актыўна падняліся партызаны і падпольшчыкі. Яны збіралі рэшткі былых друкарняў, шукалі матэрыялы, а галоўнае – спецыялістаў. З мэтай узмацнення прапаганды праз друк на акупаванай тэрыторыі ЦК КП(б)Б 15.12.1942 г. прыняў рашэнне стварыць у снежні 1942 г. – студзені 1943 г. 10 абласных і 50 раённых падпольных друкарняў. Былі падабраны на месцы або перапраўлены з савецкага тылу журналісты, наборшчыкі, друкары. Быў наладжаны выпуск партатыўнай друкарскай машыны канструкцыі механіка Ф.М. Пільціенка з фабрыкі «Палесдрук», якую зрабіў маскоўскі завод «Геапрыборколермет». Да чэрвеня 1943г. на захопленую тэрыторыю рэспублікі было перапраўлена 167 такіх машын. Было патрыхтавана 70 наборшчыкаў. Гэта ўсё дазволіла наладзіць у 1942-1943 гг. выпуск 134 газет, а ўсяго за перыяд акупацыі на Беларусі выйшла болей за 160 газет.

У 1943-1944 гг. падпольныя друкарні размяшчаліся ў асноўным у партызанскіх зонах. Так, наша Полацкая раённая газета «Большэвіцкі шлях» друкавалася на базе 3-й Беларускай брыгады, якая дзейнічала на тэрыторыі Полацкага раёна. У выпадку пагрозы захопу ворагамі тэрыторыі, якая кантралявалася партызанамі, падпольныя друкарні мянялі месцы базіравання, але не спынялі выпуску падпольных выданняў.

Вядома, што «жывой» газета можа стаць толькі на дзейсных фактах. Падпольныя газеты былі насычаны менавіта такімі фактамі, якія суправаджаліся фотаздымкамі і замалёўкамі. Клішэ для газет работнікі падпольных друкарняў рабілі самі. Звычайны кавалак сухой бярозы, дубу, кавалак лінолеуму або гумы ў руках спрактыкаванага мастака ператвараўся ў вострую карыкатуру на ворага. На старонках газет, акрамя паведамленняў рэдактараў, саміх партызан, можна было сустрэць і мастацкія творы знакамітых беларускіх пісьменнікаў Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, К. Крапівы і інш. Многія з іх падчас вайны былі карэспандэнтамі беларускіх газет і часопісаў.

Каб зрабіць сваё выданне больш праўдзівым і дасканалым, некаторыя газеты накіроўвалі свае выязныя рэдакцыі ў партызанскія атрады, бліжэй да лініі фронту. Так, летам 1942 г. журналісты «Комсомольскай правды» працавалі спачатку на Смаленшчыне, а потым на Беларусі.

У партызанскіх фарміраваннях, акрамя друкаваных выданняў падпольных РК КП(б)Б, выпускаліся і рукапісныя часопісы, насценныя газеты, баявыя ліссткі саміх партызанскіх атрадаў і брыгад. Яны з'яўляліся адной з самых распаўсюджаных форм падпольнага друку ў тыле ворага.

У часы Вялікай Айчыннай вайны свае выданні былі і ў франтоў, армій, дывізій, брыгад. Газеты франтоў ствараліся галоўным чынам на базе газет ваенных акругоў. У першыя месяцы вайны яны выдаваліся на 4 палосах, але ўжо з кастрычніка 1941 г. з-за недахопу паперы іх фармат паменеў удвая. Тыраж газет вагаўся ад 15 да 100 тыс. экзэмпляраў, а колькасць – залежала ад колькасці франтоў.

Тыражом каля 8тыс. экзэмпляраў спачатку на 4, а пасля на 2 палосах выходзілі газеты армій . Некаторыя з іх друкаваліся на мовах народаў СССР. Усяго за ваенны час было выдадзена 124 армейскія газеты і газеты армейскага тыпу.

Асноўнымі раздзеламі ўсіх газет падчас вайны былі «Фронт», «Тыл», «Міжнароднае жыццё». На першай старонцы заўсёды публікаваліся зводкі Саўінфармбюро. Са старонак газет пастаянна гучалі заклікі: «Ні кроку назад!», «Стаяць насмерць!», «Усё для фронта!», «Усё для перамогі!», «Прачытаў і перадай другому!». Падчас карэннага пералому ў Вялікай Айчыннай вайне з'явіўся лозунг: «Толькі наперад!». Карэспандэнты газет знаходзіліся блізка да падзей, аб якіх пісалі, аператыўна асвятлялі абстаноўку, расказвалі пра герояў, якіх чытачы ведалі асабіста. Вялікую ролю ў ваенным друку адыгралі пісьменнікі. Іх накіроўвалі на фронт, у партызанскія атрады. Пасада пісьменніка была ўключана ў штат франтавой і армейскай газет. Часта на старонках газет друкаваліся лісты з фронту на фронт. Іх адметнымі рысамі былі прастата, шчырасць, кароткі змест. У іх было шмат пачуццяў, унутранай упэўненасці, маральнага духу. Прыкладам мужнасці сталі лісты нашай зямлячкі, Зінаіды Тусналобавай.

Такім чынам, друк падчас вайны, нягледзячы на скарачэнне палос, невялікія тыражы падпольных і партызанскіх газет, нерэгулярнасць выпуску, недахоп паперы, сыграў важную ролю ў мабілізацыі насельніцтва да ўсенароднай барацьбы з фашысцкімі акупантамі. Газеты і часопісы паказвалі Вялікую Айчынную вайну як справядлівую і вызваленчую, выкрывалі захопніцкі, грабежніцкі характар фашысцкага нашэсця. На старонках перыядычных выданняў расказвалася пра гераізм савецкіх воінаў на франтах, самаадданую працу рабочых, сялян, інтэлігенцыі ў савецкім тыле, пра міжнародныя навіны. У кожным нумары асвятлялася баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. Друк клікаў да зрыву ўсіх мерапрыемстваў акупантаў, да стварэння нясцерпных умоў для гітлераўскіх захопнікаў і іх памагатых, умацоўваў веру ў перамогу.

У фондах НПГКМЗ дадзены перыяд прадстаўлены 160 адзінкамі, з якіх толькі 6 – навукова-дапаможнага фонда. Частка газет знаходзіцца ў экспазіцыі музеяў запаведніка: МБК-3, МТМ-8, МБС-4. Большасць газет , якія складаюць дадзены каталог, уваходзяць у калекцыю А.Л. Матусевіча (41 адз.). Значную частку, у асноўным нашых полацкіх газет, перадалі ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны, настаўнік, краязнаўца, пісьменнік Маніс М.А. (16), ганаровы грамадзянін горада Полацка Сіманоўскі Н.Ф. (19), карэспандэнт газеты «Сцяг камунізму» Ясюкевіч Л.І. (11). Газеты гэтага перыяду павінны стаць важнай крыніцай па вывучэнні гісторыі Полаччыны і ўсёй краіны падчас Вялікай Айчыннай вайны.

Каталог

1. «**Большэвіцкі сцяг**», № 90 (100), пятніца, 3.08.1945. Год выдання другі. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б і аблсавета дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Зварот калгаснікаў с/г арцелі ордэна Леніна ім.Ільіча, Дабрынскага р-на, Варонежскай вобласці да ўсіх калгаснікаў СССР», с. 1.

«Вялікі арктычны пералёт», с. 1.

М.Маніс «Пра ўзровень гаспадарчага кіраўніка», с. 2.

Змест і агляд раённага друку, с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИКЗ КП14-11576

«**Большэвіцкі сцяг**» – орган Полацкага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Газета пачала друкавацца з восені 1944 г. У розныя гады рэдактарамі былі А.Ц. Васілеўскі, Д.М. Каплун, Г.В. Фралоў. З 1945 г. выходзіла 3 разы на тыдні. З 1948 г. паралельна пачала выходзіць аднайменная газета на рускай мове – «Большевитское знамя». У пасляваенныя гады друкавала матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі Полаччыны, поспехі ў с/г, эканоміцы, культуры, прамысловасці, будаўніцтве, артыкулы пра сацыялістычныя спаборніцтвы і іх пераможцаў. З № 234 ад 26(?).11.1952 г. газета стала называцца «Сцяг камунізму». Адпаведна і «Большевитское знамя» становіцца «Знаменем коммунизма».

2. «**Большэвіцкі шлях**», № 4 (3380), 29.06.1943. Орган Полацкага РК КП(б)Б. Рэдактар Ф.Т. Шэдаў. Падпольна, Полацкі р-н.

«Два гады Айчыннай вайны», с. 1.

«Што новага ў атрадах», с. 2.

«На фронтах Айчыннай вайны», с. 2.

«Навучанне байцу» (парады), с. 2.

«Частушкі», с. 2.

ПИАЗ КП7-4319

«**Большэвіцкі шлях**» – орган Полацкага РК КП(б)Б і райсавета. Такую назву Полацкая газета атрымала ў 1938 г. Апошні № 3377 (2.07.1941 г.) не паспеў выйсці, таму што пачалася Вялікая Айчынная вайна. У выніку з 26.06.1941 г. па 1.06.1943 г. газета не выдавалася. І толькі 2 чэрвеня 1943 г. у штабе 3-й Беларускай партызанскай брыгады, якую ўзначальваў А.Я. Марчанка, выйшаў першы падпольны нумар. У партызан была свая паходная друкарня. Рэдактарам газеты былі спачатку Ф.Т.Шэдаў (камісар 3-й Беларускай брыгады), потым П.А. Шадзеўскі (былы супрацоўнік Полацкай газеты). Газета выходзіла тыражом каля 250 экзэмпляраў. У ёй друкаваліся матэрыялы пра паспяховыя аперацыі партызан, звесткі з фронту, лісты воінаў-беларусаў да партызан і партызанак. У кастрычніку 1943 г. газета на некаторы час спыніла сваю дзейнасць. Да гэтага часу ў падпольнай друкарні выйшла 12 нумароў газеты і 12 лістовак. Супрацоўнікі газеты разам з партызанамі перайшлі лінію фронту і злучыліся з часцямі Чырвонай Арміі. А ў снежні 1943 г. на вызваленай частцы тэрыторыі Полацкага раёна, у в. Засітніца Арлейскага с/с, з новай сілай загучаў голас «Большэвіцкага шляху». Падпольна было выдадзена 19 нумароў. Пасля вызвалення горада Полацка (4.07.1944 г.) газета стала амаль што з першых нумароў друкаваным органам РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў.

3. «**Большэвіцкі шлях**», № 8 (3385), 3.09.1943. Орган Полацкага РК КП(б)Б. Рэдактар Ф.Т. Шэдаў. Падпольна, Полацкі р-н.

«Звесткі з фронту», с. 1.

Артыкул пра подзвігі партызан і простых палачан на роднай зямлі, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/43

4. «**Большэвіцкі шлях**», № 10 (3387), нядзеля, 26.09.1943. Орган Полацкага РК КП(б)Б. Рэдактар Ф.Т. Шэдаў. Падпольна, Полацкі р-н.

Матэрыялы аб падзеях на франтах, с. 1.

«Зварот да партызан», с. 1.

Артыкулы пра патрыётаў Полаччыны, актыўных удзельнікаў партызанскага руху, с. 2.

ПИАЗ КП6-3096

5. «**Большэвіцкі шлях**», № 12 (3389), субота, 23.10.1943. Орган Полацкага РК КП(б)Б. Рэдактар Ф.Т. Шэдаў(?). Падпольна, Полацкі р-н.

«На фронтах Айчыннай вайны», с. 1.

«Устанаўленне ордэна Багдана Хмельніцкага», с. 1.

«Паспяховыя аперацыі віцебскіх партызан», с. 1.

«Рапартуем фронту», с. 2.

ПІАЗ КП11-6904/8

6-8. «**Большэвіцкі шлях**», № 1 (3392), субота, 1.01.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Выконваючы абавязкі адк. рэд. П.А Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«25 год Беларускай ССР», с. 1.

П. Івашчанка «На шляху адраджэння», с. 1.

«Такой была Беларусь» (у даваенны перыяд), с. 2.

ПИАЗ КП6-3095
ПИАЗ КП7-4336
ПИАЗ КП7-4337

9-13. «**Большэвіцкі шлях**», № 2 (3393), панядзелак, 10.01.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных.. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

Матэрыялы пра падзеі на фронце, с. 1-2.

«Аб дзяржаўным гімне Савецкага Саюза» (новы гімн на тэкст С.Міхалкова і Эль-Рэгістана з 15.03 1944 г.), с. 1.

П.Бел «Полацк кліча» (звесткі пра жыццё горада падчас акупацыі фашыстамі), с. 2.

ПИАЗ КП1-390
ПИАЗ КП6-3175/1
ПИАЗ КП7-4333
ПИАЗ КП7-4322
ПИАЗ КП7-4323

14-16. «**Большэвіцкі шлях**», № 4 (3395), пятніца, 21.01.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных.. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

Артыкул да дня смерці Леніна, с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Матэрыялы па аднаўленню гаспадаркі на Полаччыне ў вызваленых вёсках, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/2

ПИАЗ КП7-4324

ПИАЗ КП7-4325

17-19. «**Большэвіцкі шлях**», № 5 (3396), пятніца, 4.02.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Рыхтавацца да сяўбы», с. 1.

«Па нашаму раёну», с. 1.

«Нашы задачы», с. 2.

«Сыпны тыф», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/3

ПИАЗ КП7-4334

ПИАЗ КП7-4335

20-21. «**Большэвіцкі шлях**», № 7 (3398), серада, 23.02.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і Райсавета.. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«26 год Чырвонай Арміі», с. 1.

«Подзвігі воінаў Чырвонай Арміі», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/4

ПИАЗ КП7-4332

22. «**Большэвіцкі шлях**», № 10 (3401), чацвер, 9.03.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і Райсавета. Адказны рэдактар П.А.Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«У вызваленай Дрэтуні», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі Полаччыны, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/5

23-24. «**Большэвіцкі шлях**», № 11 (3402), нядзеля, 19.03.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і Райсавета. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Ліст т. Сталіну ад калгаснікаў і калгасніц Полацкага раёна», с. 1.

«На раённым партсходзе», с. 1.

Матэрыялы выступленняў на першым злёце перадавікоў с/г раёна», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/6

ПИАЗ КП2-1684/21

25. «**Большэвіцкі шлях**», №12 (3432), нядзеля, 23.03.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і Райсавета. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі на Полаччыне, с. 1-2.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Саўгас «Палата» (жыццё пад акупацыяй намецкіх захопнікаў), с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/7

26. «**Большэвіцкі шлях**», № 13 (3404), панядзелак, 8.04.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«VI Сесія Вярхоўнага Совета БССР», с. 1.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі на Полаччыне, с. 2.

Звесткі з фронту, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/8

27-28. «**Большэвіцкі шлях**», № 14 (3405), нядзеля, 9.04.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі на Полаччыне, с. 1-2.

«Гітлераўцы – гэта звяры» (пра растрэл жыхароў в.Сасно), с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/9

ПИАЗ КП7-4329

29. «**Большэвіцкі шлях**», № 15 (3406), чацвер, 20.04.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў

працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Соцспаборніцтву – належны размах», с. 1.

«Абкружым клопатамі сем'і ваеннаслужачых», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/10

30-31. «**Большэвіцкі шлях**», № 16 (3407), панядзелак, 1.05.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Усё для фронта, усё для перамогі», с. 1.

А.Ф. Мікрукоў «Не пасрамлю чэсці воіна», с. 2.

«Іх імёны авеяны славай», с. 2.

ПИАЗ КП1-391

ПИАЗ КП6-3175/11

32. «**Большэвіцкі шлях**», № 18 (3409), чацвер, 5.05.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Дзень большэвіцкага друку», с. 1.

«У першамайскія дні», с. 1.

«Георгій Скарына», с. 2.

«Большэвіцкі шлях», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/12

33-34. «**Большэвіцкі шлях**», № 19 (3410), нядзеля, 7.05.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. Падпольна, Полацкі р-н.

«Загад Вярхоўнага Галоўнакамандуючага №70», с. 1-2.

ПИАЗ КП6-3175/13

ПИАЗ КП12-7131

35-37. «**Большэвіцкі шлях**», № 20 (3411), чацвер, 6.07.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Ад Савецкага Інформбюро» (за 3.07.-4.07.), с. 1.

«Баі за Полацк», с. 1.

Бардоў, сакратар Полацкага РК КП(б)Б «Полацк зноў савецкі», с. 2.

Ліст з фронта В.М. Жураў «Дарагія мае землякі, палачане», с. 2.

«Час суровай расплаты настаў» (пра Тусналобаву З.М.), с.2.

ПИАЗ КП7-4320

ПИАЗ КП7-4321

ПИАЗ КП6-3090

38-40. «**Большэвіцкі шлях**», № 21 (3412), чацвер, 20.07.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Газета прысвечана вызваленню г. Полацка ад фашысцкіх захопнікаў.

ПИАЗ КП1-392

ПИАЗ КП6-3175/15

ПИАЗ КП7-4338

41. «**Большэвіцкі шлях**», № 22 (3413), чацвер, 2.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі ў г. Полацку, с. 1-2.

«Дзень радасці і лікавання» (звесткі пра агульны мітынг, прысвечаны вызваленню Полацка і раёна, які адбыўся 30.07.1944 г. на плошчы Свабоды), с. 1.

Матэрыялы пра Першую раённую нараду старшынь сельсаветаў і калгасаў, с. 2.

Артыкул пра Першы сход гарадскога партактыву (21.07.1944 г.), с. 2.

ПИАЗ КП1-393

42-43. «**Большэвіцкі шлях**», № 22 (3413) /23(3414)/, нядзеля, 6.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Ліст т. Сталіну ад палачан, с. 1.

Выступленні з мітынга (30.07.1944 г.), с. 2 .

ПИАЗ КП1-394

ПИАЗ КП6-3175/16

44. «**Большэвіцкі шлях**», № 23 (3414), чацвер, 10.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Добра падрыхтавацца да навучальнага года», с. 1.

«Паспяхова правядзём с/г работы», с. 1.

«Радасная праца на свабоднай зямлі», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 2.

«Па гораду і раёну», с. 1 .

«Дапамагайце наступаючай Чырвонай Арміі» (ліст дэпутата Вярхоўнага Совета БССР Т.А. Воднева), с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/17

45. «**Большэвіцкі шлях**», № 24 (3415), нядзеля, 13.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Баявая задача дня», с. 1.

«Арганіцуем расчыстку і ўборку горада», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Артыкул пра аднаўленне гаспадаркі Полаччыны, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/18

46. «**Большэвіцкі шлях**», № 25 (3416), чацвер, 17.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Добра падрыхтавацца да навучальнага года», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Артыкул пра аднаўленне гаспадаркі на Полаччыне, с. 2.

«Першы нумар насценнай газеты» (калгас «18 партз’езд», Шацілаўскага р-на), с. 2 .

ПИАЗ КП6-3175/19

47. «**Большэвіцкі шлях**», № 26 (3417), серада, 23.08.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Матэрыялы пра аднаўленне с/г на Полаччыне, с. 1.

«Слава сталінскім сокалам!» (пра ўрачысты сход, прысвечаны Дню авіяцыі), с. 2 .

ПИАЗ КП6-3175/20

48. «**Бальшэвіцкі шлях**», № 27 (3419), нядзеля, 3.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Міжнародны юнацкі дзень», с. 1.

«Навучальны год пачаўся», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Комсамольцам і моладзі г. Полацка» (ліст камсамольцаў-франтавікоў), с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/21

49. «**Бальшэвіцкі шлях**», № 28 (3420), пятніца, 8.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Нота Савецкага Урада Ўраду Балгарыі», с. 1.

«Да савецка-фінскіх адносін», с. 1.

«Па-бальшэвіцку правядзём асеннюю сяўбу!», с. 2.

«Узнагароджанне партызан Полаччыны», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/22

50. «**Бальшэвіцкі шлях**», № 30 (3421), чацвер, 14.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Дошка гонару», с. 1.

«На раённай нарадзе», с. 1.

«Непарыўна дружба фронта і тыла», с. 2.

«Хутка адновім мясцовую прамысловасць», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/23

51. «**Бальшэвіцкі шлях**», № 31 (3422), нядзеля, 17.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Неадкладна завяршыць хлебапастаўкі», с. 1.
«Дзяржава дапамагла» (дапамога калгасам), с. 1.
«На фашысцкай катарзе», с. 2.
«Пабудаваны новы млын», с. 2.
ПИАЗ КП6-3175/24

52. «**Большэвіцкі шлях**», № 32 (3423), чацвер, 21.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Зварот членаў сельскагаспадарчай арцелі імя Ільіча, Экіманскага с/с, с.1.
«Велічны помнік воінам-героям», с. 2.
ПИАЗ КП6-3175/25

53-54. «**Большэвіцкі шлях**», № 33 (3424), аўторак, 26.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Выходзьце на спаборніцтва», с. 1.
«Дастойна сустрэнем 27 гадавіну Кастрычніка», с. 1.
«Усе, як адзін выйдзем на аднаўленне горада, с. 2.
ПИАЗ КП6-3175/26
ПИАЗ КП7-4330

55. «**Большэвіцкі шлях**», № 34 (3425), субота, 30.09.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Споборніцтва імя 27 гадавіны Кастрычніка», с. 1.
«Коней і кароў пераключыць на зябліва», с. 2.
ПИАЗ КП6-3175/27

56. «**Большэвіцкі шлях**», № 35 (3426), субота, 6.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«На раённым партыйным сходзе» (1.10.1944 г.), с. 1-2.
ПИАЗ КП1-395

57-58. «**Большэвіцкі шлях**», № 36 (3427), аўторак, 10.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П. Шадзеўскі. г. Полацк.

Артыкул пра агульны гарадскі сход кіраўнікоў прадпрыемстваў і арганізацый г.Полацка, с. 1.

«Спаборніцтва імя 27 гадавіны Кастрычніка», с. 1.

«У горадзе і раёне», с. 2.

«Аб утварэнні Полацкай вобласці ў складзе БССР», с. 2.

«У педвучылішчы пачаліся заняткі, с. 2.

«У гарадской бібліятэцы», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/28

ПИАЗ КП7-4331

59-60. «**Большэвіцкі шлях**», № 37 (3428), чацвер, 12.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Масава-палітычная работа ў вызваленых раёнах», с. 1.

І.Н. Беляўскі «Мы залечым раны» (пра самаадданую працу вагоннікаў), с. 2.

ПИАЗ КП1-396

ПИАЗ КП6-3175/29

61. «**Большэвіцкі шлях**», № 38 (3429), нядзеля, 15.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Больш зябі – больш хлеба», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Нашы вытворчыя поспехі», с. 2.

«Школа партыйнага актыва», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/30

62-65. «**Большэвіцкі шлях**», № 39 (3430), пятніца, 20.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«На пленуме гарадскога совета (18.10.1944 г.), с. 1.

Каракантан «Першыя крокі» (пра агульны гарадскі нядзельнік – 15.10.1944 г.), с. 1.

К.Іванько «Вялікая сіла калгаснага ладу» (пра адраджэнне гаспадаркі ў калгасе ім.Ільіча, Экіманскага с/с), с. 2.

ПИАЗ КП1-397
ПИАЗ КП6-3175/31
ПИАЗ КП7-4326
ПИАЗ КП8-4453

66-68. «**Большэвіцкі шлях**», № 40 (3431), субота, 21.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Рашэнне Пленума Гарадскога Совета дэпутатаў Працоўных аб аднаўленні г. Полацка і працоўным удзеле насельніцтва ў аднаўленні горада», с. 1-2 .

ПИАЗ КП1-398
ПИАЗ КП6-3175/32
ПИАЗ КП8-4452

69-70. «**Большэвіцкі шлях**», № 41 (3432), серада, 25.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Дам больш хлеба фронту», с. 1.

«Насустрач 27 гадавіне Кастрычніка», с. 1 .

Артыкулы пра вынікі нядзельніка (22.10 1944) па аднаўленню горада, с. 2.

ПИАЗ КП1-399
ПИАЗ КП6-3175/33

71. «**Большэвіцкі шлях**», № 42 (3433), нядзеля, 29.10.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Памножым рады будаўнікоў Полацка» (пра другі нядзельнік па адбудове горада), с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Полацкім чыгуначнікам уручан чырвоны сцяг», с. 1.

Зварот «Да працоўных г. Полацка» лётчыкаў, якія вызвалялі горад, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/34

72-73. «**Большэвіцкі шлях**», № 43 (3434), аўторак, 7.11.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Матэрыялы аб выніках паспяховага адраджэння г.Полацка з нагоды 27 гадавіны Вялікага Кастрычніка, с. 1-2.

В. Жыганаў «Слава партызан Полаччыны» (пра гераічны бой партызан за саўгас «Палата»), с. 2.

ПИАЗ КП1-400

ПИАЗ КП6-3175/35

74. «**Большэвіцкі шлях**», № 45 (3435), аўторак, 14.11.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Загад Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, з нагоды 27 гадавіны Кастрычніка, с. 1.

«Дні радасці і лікавання», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/36

75. «**Большэвіцкі шлях**», № 46 (3436), нядзеля, 26.11.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Зварот работнікаў магнітагорскага і кузнецкага камбінатаў, с. 1-2.

«Больш лесу прамысловасці і транспарту», с. 2.

«У фонд перамогі», с. 2.

Звесткі з фронту, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/37

76. «**Большэвіцкі шлях**», № 47 (3437), пятніца, 1.12.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Больш лесу краіне», с. 1.

«Забяспечым жывёле добрую зімоўку», с. 2.

«У адказ на зварот металургаў», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/38

77. «**Большэвіцкі шлях**», № 48 (3438), серада, 6.12.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Звесткі з фронту, с. 1.

Матэрыялы да Дня канстытуцыі, с. 1.

«Зноў адчынілі дзверы школы», с. 2.

«Дом інвалідаў», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/39

78. «**Большэвіцкі шлях**», № 49 (3439), аўторак, 12.12.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Зварот калгаснікаў с/г арцелі «Чырвоная Ніва», Кушлікоўскага с\с, Полацкага раёна, с. 1.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркіПолаччыны, с. 1-2.

ПИАЗ КП6-3175/40

79. «**Большэвіцкі шлях**», № 50 (3440), серада, 20.12.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Звесткі з фронту, с. 1.

Пастанова Выканкома Полацкага аблсавета дэпутатаў працоўных і бюро абкома КП(б)Б, с. 1.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі Полаччыны, с. 1-2.

«Пісьмо з фронта», пра подзвіг палачаніна Дарошчанка І.З., жыхара в. Старына, Васільеўскага с/с, с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/41

80. «**Большэвіцкі шлях**», № 51 (3441), аўторак, 26.12.1944. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Адновім грамадскую жывёлагадоўлю» (з перадавога артыкула «Звязды»), с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

А. Крывянкоў «Дадзім больш вырабоў з мясцовай сыравіны», с. 2.

ПИАЗ КП6-3175/42

81. «**Большэвіцкі шлях**», № 4 (3445), нядзеля, 21.01.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

Артыкул да дня смерці Леніна, с. 1.

«На франтах Айчыннай вайны», с. 1-2.

«За паўгода свабоднай працы» (на справаздачным сходзе ў калгасе), с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/1

82. «**Большэвіцкі шлях**», № 9 (3450), аўторак, 20.02.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Акружым паўсядзённымі клопатамі і ўвагай сем'і абаронцаў Радзімы», с. 1.

Узнагароджанне ордэнамі партыйных і савецкіх работнікаў Полаччыны, с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Будаўніцтва ў Полацку», с. 2.

«На раённай алімпіядзе мастацкай самадзейнасці», с. 2.

«Бельская хата-чытальня», с. 2.

«Гітлераўская Германія асуджана на пагібель» (пра Крымскую канферэнцыю», с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/2

83-84. «**Большэвіцкі шлях**», № 14 (3455), чацвер, 8.03.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Міжнародны жаночы дзень», с. 1.

«Ад Совецкага Інформбюро», с. 1.

Артыкул пра подзвігі жанчын на фронце і ў тыле, с. 2.

ПИАЗ КП7-4328

ПИАЗ КП6-3176/3

85. «**Большэвіцкі шлях**», № 15 (3456), чацвер, 15.03.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Кожнаму калгасніку – насенны ўчастак», с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Зварот калектыва прапойскай МТС, Магілёўскай вобласці да ўсіх трактарыстаў МТС, с. 1-2.

Артыкулы пра аднаўленне с/г Полаччыны, с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/4

86. «**Большэвіцкі шлях**», № 16 (3457), чацвер, 15.03.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Большэвіцкай вясне – баявую сустрэчу», с. 1.

«Па-баявому выканаем рашэнні VI пленума ЦК КП(б)Б на сходзе раённай партарганізацыі», с. 1-2.

ПИАЗ КП6-3176/5

87. «**Большэвіцкі шлях**», № 18 (3459), чацвер, 29.03.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«Вышэй сцяг соцыялістычнага спаборніцтва на вёсцы», с.1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі на Полаччыне, с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/6

88. «**Большэвіцкі шлях**», № 20 (3461), чацвер, 12.04.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар П.А. Шадзеўскі. г. Полацк.

«У паход за высокі ваенны ўраджай». Зварот камсамольска-маладзёжнага звяна калгаса «Чырвоная зорка», Экіманскага с/с, с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі Полаччыны, с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/7

89. «**Большэвіцкі шлях**», № 26 (3467), чацвер, 17.05.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдкалегія. г. Полацк.

«Хутчэй завяршыць сяўбу», с. 1.

«Працаваць самааддана, не пакладаючы рук», с. 2.

«Вернем былую славу нашым фермам», с. 2.

«Канферэнцыя Аб'яднаных нацый», с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/8

90. «**Большэвіцкі шлях**», № 28 (3469), чацвер, 29.05.1945. Орган Полацкага РК КП(б)Б, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдкалегія. г. Полацк.

Адказ т. Сталіна карэспандэнту газеты «Таймс» пану Р.Паркеру, с. 1.

«Іспыты ў школе» (пра Экіманскую школу), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПИАЗ КП6-3176/9

91. «**Віцебскі рабочы**», № 30 (7057), чацвер, 26.08.1943. Орган Віцебскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП (б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.С. Крушынскі. Падпольна, в. Булы, Суражскі раён.

Звесткі з фронту, узнагароды і загады т. Сталіна, с. 1.

Я. Колас «Набліжаецца час расплаты» (з фотаздымкамі), с.2.

Н. Полацкі (Маніс М.А.) «Ордэнаносец Васіль», с. 3.

Артыкулы пра пасяховыя ўчынкі партызан, с. 2-4.

НПГКМЗ КП17-17923

«**Віцебскі рабочы**» – газета, заснаваная ў 1917 г. пад назвай «Известия Военно-революционного комитета г. Витебска». У перыяд нямецка-фашысцкай акупацыі стала органам Віцебскага падпольнага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Выдавалася на беларускай мове на акупаванай тэрыторыі ў в. Булы, Суражскага раёна, а потым у савецкай прыфрантавой паласе. Перыядычнасць у асноўным 1 раз на тыдзень. Тыраж 6-7 тыс. экзэмпляраў. Рэдактары Васіль Емяльянавіч Самуцін (да 23.04.1943), Аляксей Сцяпанавіч Крушынскі (з 28.05.1943 па 10.1945). Газета друкавала звесткі пра баявыя дзеянні партызан, герояў Айчыннай вайны, звесткі з фронту, пра аднаўленне гаспадаркі пасля вызвалення раёнаў Віцебшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Увесь тыраж газеты ішоў у партызанскія атрады, якія дзейнічалі на Віцебшчыне, і для насельніцтва вобласці. Пасля вызвалення стала выдавацца пад той жа назвай як орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў народных дэпутатаў.

92-94. «**Віцебскі рабочы**», № 1 (7078), субота, 1.01.1944. Орган Віцебскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП (б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.С. Крушынскі. Падпольна, в. Булы, Суражскі раён, Віцебсая вобласць.

Матэрыялы да 25-гадавіны з дня ўтварэння БССР, с. 1.

М. Маніс «За цябе, Беларусь» (пра апошні бой партызан І. Краўцова і Л. Касенка), с. 3.

Паведамленні пра аднаўленне гаспадаркі ў вызваленым Расонскім раёне, с. 3-4.

ПГКЗ КП15-12982
ПИКЗ КП6-2854
НПГКМЗ КП17-17922

95. «**Віцебскі рабочы**», № 69 (7146), нядзеля, 24.09.1944. Орган Віцебскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП (б)Б, абласнога і гарадскога советаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.С. Крушынскі. г. Віцебск.

Загады т. Сталіна Маршалу Савецкага Саюза Говараву ў сувязі з авалоданнем гарадамі Талін і Пярну, с. 1.

Лісты ад удзельнікаў сходу партактыву г. Віцебска т. Сталіну, с. 2.

Артыкулы пра аднаўленне гаспадаркі г.Віцебска, с. 2-3.

Звесткі з фронту, с. 1-4.

ПИКЗ КП7-4233

96. «**Віцебскі рабочы**», № 70 (7147), серада, 27.09.1944. Орган Віцебскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП (б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.С. Крушынскі. г. Віцебск.

«Пагадненне аб перамір'і паміж СССР і Злучаным Каралеўствам Вялікабрытаніі і Паўночнай Ірландыі, з аднаго боку і Фінляндыяй, з другога», с. 1-2.

Дадатак да «Пагаднення», с. 2-3.

«У падарунак вызваліцелям» (пра калгаснікаў Полаччыны), с. 4.

ПИКЗ КП7-4235

97. «**Вольная праца**», № 31 (304), пятніца, 22.06.1945. Год выдання 6. Орган Слонімскага райкома КП (б) Б і выканкома райсавета дэпутатаў працоўных. Вык. абавязкі адказнага рэдактара І.Д. Міско. г. Слонім, Гродзенская вобласць.

«22 чэрвеня», с. 1.

Матэрыялы да дня вызвалення Беларусі, с. 1.

«Чатыры гады таму назад», с. 2.

«Антыфашысцкі рух на Слонімшчыне», с. 2.

М. Гваздзюкевіч «Вечная слава героям», палявая пошта 24377у, с. 2.

ПИКЗ КП7-4249

«**Вольная праца**» – орган Слонімскага райкома КП(б) Б і выканкома райсавета дэпутатаў працоўных. Першы нумар выйшаў 26.09.1939 г., калі заходнія вобласці былі ўз'яднаны ў адзіную Беларусь. Першы рэдактар І.А. Чарняўскі. 22.06.1941 г. выйшаў апошні даваенны нумар газеты. У 1943 г. была створана падпольная друкарня. Яна знаходзілася ў партызанскім атрадзе імя Дзяржынскага брыгады імя Ракасоўскага. У тым жа 1943

г. 12 кастрычніка выйшаў першы нумар газеты, рэдактарамі якой былі Мікалай Васільевіч Брусевіч і Мікалай Трафімавіч Анішчык. Газета друкавала зводкі Саўінфармбюро, матэрыялы пра паспяховая аперацыі як у тыле, так і на франтах, пра герояў Вялікай Айчыннай вайны. Пасля вызвалення Слонімшчыны ў 1944 г. заклікала да больш хуткага аднаўлення гаспадаркі раёна. З чэрвеня 1962 г. раённая газета пачала выходзіць пад назвай «За перамогу камунізму». З 1991 г. называецца «Слонімскі веснік».

98. «**Вольная праца**», № 32 (305), серада, 27.06.1945. Год выдання 6. Орган Слонімскага райкома КП(б)Б і выканкома райсавета дэпутатаў працоўных. Вык. абавязкі адказнага рэдактара І.Д. Міско. г. Слонім, Гродзенская вобласць.

Матэрыялы пра аднаўленне с/г раёна, с. 1-2.

Матэрыялы да дня вызвалення Беларусі (пра партызанскі рух), с. 2.

«Вынясенне прыгавора па справе аб арганізатарах, кіраўніках і ўдзельніках польскага падполля ў тыле Чырвонай Арміі на тэрыторыі Польшчы, Літвы і заходніх раёнаў Беларусі і Украіны, с. 2.

ПИКЗ КП7-4247

99. «**Голас калгасніка**» № 10 , нядзеля, 24.02.1944. Орган Крупскага Райкома КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар М.І. Музычэнка. г. Крупкі, Мінская вобласць.

«Дастойна сустрэнем XXVII гадавіну Кастрычніка» (аб выніках паспяховай працы), с. 1-2.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, с. 2.

ПИКЗ КП7-4228

«**Голас калгасніка**» – орган Крупскага Райкома КП(б) Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Пачала выдавацца з 30 снежня 1931 г. Са жніўня 1942 г. па ліпень 1944 г. выдавалася падпольна на рускай мове пад назвай «Партизанский путь». Пасля вайны выходзіла ўжо пад назвай «Голас калгасніка». Друкавала матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, дзейнасці чырвонаармейцаў на франтах Заходняй Еўропы, міжнародныя навіны.

100. «**Голас калгасніка**» № 30 , чацвер, 14.12.1944. Орган Крупскага Райкома КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.З. Літвін. г. Крупкі, Мінская вобласць.

Зварот калгаснікаў Крупскага раёна да ўсіх калгаснікаў Мінскай вобласці, с. 1.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, с. 1-2.

ПИКЗ КП7-4229

101. «**Голас калгасніка**» № 6 , нядзеля, 28.02.1945. Орган Крупскага Райкома КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.З. Літвін. г. Крупкі, Мінская вобласць.

«Патрабуецца рашучы паварот у выкананні плана нарыхтоўкі вывазу лесу», с. 1.

«Выправіць недахопы ў правядзенні калгасных справаздачна выбарчых сходах», с. 1.

«Калгасны каваль», с. 1.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, с. 2.

ПИКЗ КП7-4231

102. «**Голас калгасніка**» № 8 (41), 3.02.1945. Орган Крупскага Райкома КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.З. Літвін. г. Крупкі, Мінская вобласць.

Зварот калгаснікаў Крупскага раёна да працоўных і служачых Шэйскага сельсавета, с. 1.

ПИКЗ КП7-4230

103. «**Голас калгасніка**» № 9 (42), субота, 10.02.1945. Орган Крупскага Райкома КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.З. Літвін. г. Крупкі, Мінская вобласць.

Звесткі з фронту, с. 1.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, с. 1-2.

«Упартай большэвіцкай работай ліквідуем вынікі «гаспадарання» немцаў у нашым раёне. Даклад сакратара Крупскага РК КП(б)Б А.В. Шчарбакова, с. 2.

ПИКЗ КП7-4232

104. «**Гродненская правда**» № 89 (620), пятніца, 8.06.1945. Орган Гродзенскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.К. Бураў. г. Гродна.

«Декларация о поражении Германии и о взятии на себя верховной власти Правительствами четырёх союзных держав», с. 1-2.

Матэрыялы пра працоўныя поспехі на прадпрыемствах Гродзеншчыны да гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, с. 3.

ПИКЗ КП7-4250

«**Гродненская правда**» – грамадска-палітычная газета. Заснавальнікі Гродзенскія гарадскі і абласны саветы народных дэпутатаў. Выходзіць з 9.10.1939 г. Спачатку выдавалася ў Беластоку пад назвай «Освобождённый Белосток», са студзеня 1940 да чэрвеня 1944 г. выдавалася падпольна пад назвай «Беластокская праўда» на беларускай, рускай і польскай мовах. З 22.10.1944 г. выходзіць у Гродне пад назвай «Гродненская правда» 5 разоў на тыдзень на беларускай і рускай мовах. З 1948 г. па 1963г. толькі на рускай мове. З 1963 г. зноў на двух мовах. Асвятляла пытанні грамадска-палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця вобласці, публікавала матэрыялы па гісторыі Гродзеншчыны.

105. «**Гродненская правда**» № 90 (621), субота, 9.06.1945. Орган Гродзенскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.К. Бураў. г. Гродна.

«Указ об утверждении медали «За доблесный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945», с. 1.

«Положение о медали» и «Описание медали», с. 1.

«К вопросу о положении о советских военнопленных, освобождённых английскими войсками», с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИКЗ КП7-4251

106. «**Гродненская правда**» № 92 (623), аўторак, 12.06.1945. Орган Гродзенскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б,

абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.К. Бураў. г. Гродна.

Матэрыялы пра ўзнагароды «Президиума Верховного Совета СССР», с. 1.

Артыкул пра сацыялістычнае спаборніцтва на прадпраемствах Гродзеншчыны, с. 3.

І. Глотаў «Международный обзор», с. 4.

ПИКЗ КП7-4252

107. «Гродненская правда» № 93 (624), серада,13.06.1945. Орган Гродзенскага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А.К. Бураў. г. Гродна.

Матэрыялы пра соцспаборніцтва на Гродзеншчыне, с. 2-3.

Артыкул пра аднаўленне гаспадаркі Гродзеншчыны, с. 3.

ПИКЗ КП7-4253

108. «**За новую вёску**» № 1, чацвер, 21.09.1944. Орган Дзятлаўскага Раённага камітэта КП(б)Б і выканкома райсавета дэпутатаў працоўных. г.п. Дзятлава, Слонімскі раён, Гродзенская вобласць.

Матэрыялы пра стан раёна падчас акупацыі, с. 1-2.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна і дапамогу фронту, с. 1-2.

Звесткі з фронту, с. 1-2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИКЗ КП7-4227

«**За новую вёску**» – орган Дзятлаўскага РК КПБ і райсавета. У часы Вялікай Айчыннай вайны як орган Дзятлаўскага падпольнага РК КП(б) Беларусі выдавалася газета «Знамя свободы». Рэдактарам газеты быў Рыгор Васільевіч Макараў. Тэматыка выдання была разнастайнай. На маленькіх па фармату старонках газеты асвятлялася становішча на фронце, змяшчаліся зводкі Саўінфармбюро, матэрыялы пра паспяховыя, наступальныя аперацыі савецкіх войск. Пасля вызвалення г.п.Дзятлава , з 21 верасня 1944 г. газета стала называцца «За новую вёску».

109. «**За Радзіму**» № 60 (3854), пятніца, 18.05.1945. Орган Магілёўскага абкома КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар М.К. Астапенка. г.Магілёў.

«Зварот калектыва Смалявіцкага тарфапрадпрыемства да ўсіх рабочых тарфяной прамысловасці Беларусі», с. 1.

Матэрыялы пра плённую працу калгаснікаў Горацкага раёна, с. 2-3.

ПИКЗ КП7-4245

«**За Радзіму**» – абласная грамадска-палітычная газета, орган Магілёўскага падпольнага абкома КП(б)Б. Свой пачатак бярэ з 10(23).01.1918 г., калі ў Магілёве пачала выходзіць газета «Магілёўская праўда». Выдавалася 2 разы на тыдзень на беларускай і рускай мовах. Да 1941 г. некалькі разоў мяняла сваю назву. Падчас Вялікай Айчыннай вайны выходзіла падпольна пад назвай «За Радзіму» ва Усакімскіх лясах і ўрочышчы Цераболь, Клічаўскага раёна. Рэдактары А.А.Юшкевіч і А.В. Яблонскі, з 1944 г. абавязкі галоўнага рэдактара выконваў І.Крыскавец. З кастрычніка 1943 г. на тэрыторыі вобласці дзейнічала два абкомы: адзін у вызваленым Крычаве, другі – падпольна. Таму і газета «За Радзіму» выходзіла ў двух выданнях: легальна – у Крычаве і падпольна – у Цераболі. Газета асвятляла падзеі на франтах, друкавала зводкі Інфармбюро, пісала пра паспяховыя аперацыі партызан. Пасля вызвалення вобласці друкавала матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі, міжнародныя навіны. Рэдактар М.К. Астапенка. З 12.08.1956 г. газета зноў стала выходзіць пад назвай «Магілёўская праўда».

110. «**Звязда**» № 1, чэрвень, 1942. Орган Мінскага гаркома КП(б)Б. Рэдактары У.С. Амельянюк, В.К. Нікіфараў. Падпольна, г. Мінск.

Зварот «Шырэй партызанскую барацьбу», с. 1-2.

«Блізкі час аслаблення» (зварот да ўсіх беларусаў сакратара ЦК КП(б)Б), с. 1.

«Устанаўленне новага баявога ордэна «Ордэна Айчыннай вайны» ад 20.05.1942г», с. 1.

Я. Колас «Зара вызвалення займаецца над Беларуссю», с. 2.
«Партызанскія навіны», с. 2.
ПИКЗ КП6-3099/16

«**Звязда**» – заснавана 27.07.(9.08).1917 г., як орган Мінскага камітэта РСДРП(б). У верасні – лістападзе 1917 г. называлася «Молот», «Буревесник». З верасня 1920 г. – орган ЦК КПБ(б)Б. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны выдавалася ў Мінску, потым у Магілёве, Гомелі (да 13.08.1941). У маі-верасні 1942 г. выпускалася нелегальна як орган Мінскага падпольнага гаркома КП(б)Б. Выйшлі 4 нумары. 5 нумар быў падрыхтаваны да друку, але не выйшаў з-за масавых арыштаў падпольшчыкаў. Рэдактары У.С. Амельянюк, В.К. Нікіфараў. З 27.01.1943 г. да 1.07.1944 г. выдавалася як орган ЦК КП(б) Б і Мінскага падпольнага КП(б)Б на акупіраванай тэрыторыі ў в.Дварэц, Любанскага раёна. Звычайна выходзіла 2 разы ў тыдзень фарматам у 1/8 друкаванага аркуша. З 14.08.1943 г. рашэннем ЦК КП(б)Б фармат газеты быў павялічаны ўдвая. Рэдактарамі газеты былі М.П. Барашкаў (да 21.02.1944 г.), Г.М.Шчарбакоў. Газета заклікала беларускі народ шырэй разгортваць падпольную і партызанскую вайну ў тыле ворага, бязлітасна змагацца з фашысцкімі захопнікамі. На старонках газеты змяшчаліся паведамленні з франтоў, матэрыялы аб баявых дзеяннях партызан. Яна з'яўлялася флагманам падпольнага бальшавіцкага друку ў Беларусі і адыграла выключную ролю ў разгортванні ўсенароднай барацьбы супраць акупантаў. Пасля вызвалення Беларусі з 10.07.1944 г. газета «Звязда» стала органам ЦК КП(б)Б і СМ БССР.

111. «**Звязда**» № 57 (7224), пятніца, 18.08.1944 г. Орган ЦК КП(б)Б, Соўнаркома і Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Рэдкалегія. г. Мінск.

«Указ Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР « Аб узнагароджанні ордэнамі арганізатараў партызанскага руху ў Беларусі (у тым ліку Панамарэнка П.К., Лабанка У.Е., Цябута Дз.В.), с. 1.

«Ад Совецкага Інформбюро», с. 1.

«Указ Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР « Аб узнагароджанні ордэнамі і медалямі партызан і партызанак Беларускай ССР», с. 2.

В. Малін «Партызаны Беларусі», с. 2.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі краіны, с. 3-4.

К. Чорны «Бацька» (урывак з апавядання), с. 4.

Міжнародныя навіны, с. 4.

112. «**Калгаснік Копыльшчыны**» № 48 (1801), чацвер, 21.09.1944. Орган Капыльскага РК КП(б)Б і Райсавета дэпутатаў працоўных. г.п. Капыль, Мінская вобласць.

Звесткі з фронту, с. 1.

Міжнародныя навіны, с. 1.

Матэрыялы пра аднаўленне с/г раёна, с. 1-2.

ПИКЗ КП7-4254

«**Калгаснік Копыльшчыны**» – орган Капыльсага РК КП Беларусі і райсавета. Газета пачала выдавацца з мая 1930 г. Арганізатарам і першым рэдактарам быў журналіст Г.А. Анішчук. Апошні даваенны нумар выйшаў 15.06.1941 г. З 12 ліпеня 1943 г. газета пасля перапынку пачала выдавацца падпольна. Рэдактарамі газеты былі Канстанцін Мікалаевіч Клюйка (з 12.06.1943 г.), Аляксей Васільевіч Гарбачоў (з 5.10.1943 г.) і Іван Ігнацьевіч Лінік (з 05.1944 г.). Наборшчыцай газеты была Ганна Гурыновіч, друкаром – Я. Плюта. У падпольнай друкарні, якая дзейнічала на базе партызанскай брыгады імя Чапаева, сістэматычна друкаваліся зводкі Саўінфармбюро, лістоўкі і звароты. За ўвесь перыяд работы ў тыле ворага было надрукавана 63 нумары газеты агульным тыражом 34 тысячы экзэмпляраў. Газету чыталі з вялікай цікавасцю не толькі партызаны, але і вяскоўцы, пражываючыя на тэрыторыі размяшчэння варожых гарнізонаў. Адразу пасля вызвалення Капыльшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, газета зноў стала органам РК КПБ і райсавета. Яна адыграла важную ролю ў мабілізацыі працаўнікоў раёна па аднаўленні разбуранай народнай гаспадаркі. Рэдактарамі ў розныя гады былі М.К. Дарашэвіч (яшчэ і ў ваенны час), А.Ф. Рымашэўскі, М.С. Корзун.

113. «**Калектывіст**» № 12, чацвер, 21.09.1944. Орган Чэрвеньскага РК КП(б)Б і райсавета дэпутатаў працоўных. г. Чэрвень, Мінская вобласць.

Звесткі з фронту, с. 1-2.

Міжнародныя навіны, с. 1-2.

Матэрыялы пра аднаўленне с/г, с. 2-3.

Звесткі пра раённую нараду старшынь с/с і кіраўнікоў калгасаў, прадпрыемстваў, с. 1.

ПИКЗ КП7-4224

«**Калектывіст**» – орган Чэрвеньскага РК КП Беларусі і райсавета. Газета пачала выдавацца з 1930 г. Падчас Вялікай Айчыннай вайны з 25 снежня 1942 г. стала выходзіць пад назвай «Чэрвеньскі партызан». Рэдактарам газеты быў У.А. Шыдлоўскі, сакратаром рэдакцыі М.В. Урублеўскі. Тыраж першага нумара газеты склаў 500 экз., праўда толькі на адной старонцы і на дрэннай паперы. У чэрвені 1943 г. для партызанскай газеты былі дастаўлены дзве партатыўныя друкарні. Газета пачала выдавацца непасрэдна ў партызанскай брыгадзе імя газеты «Праўда». Яна павялічыла і тыраж. У газеце друкаваліся звесткі з фронту, паведамленні аб баявых дзеяннях чэрвеньскіх партызан. Яна распаўсюджвалася па ўсіх партызанскіх атрадах і вёсках раёна, трапляла і ў г. Чэрвень, г. Смілявічы, г. Пухавічы. Пасля вызвалення раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, газета пачала выходзіць з даваеннай назвай «Калектывіст». З 1962 г. газета стала называцца «Уперад».

114. «**Крестьянкая газета**» № 163, ліпень, 1943. Орган Вілейскага абкома КП(б)Б і аблвыканкома. Рэдкалегія. г.п. Курань, Вілейскай вобласць.

Звесткі зфронту, с. 1.

Матэрыялы пра генерала Уласава, былых уласаўцаў, іх пераход да партызан у атрад Шмырова, с. 1-2.

ПИКЗ КП11-6904/3

«**Крестьянская газета**» – орган Вілейскага абкома КП(б)Б і аблвыканкома. Каб умацаваць веру людзей у перамогу, Вілейскі абком КП(б)Б вырашыў аднавіць выпуск газеты з дава-

еннай назвай. У ліпені 1942 г. у в. Бор на Віцебшчыне, у Суражскай партызанскай зоне, невялікім тыражом выйшаў бюлетэнь «Сялянскай газеты». Пазней на Вілейшчыну з Вялікай зямлі была дастаўлена падпольная друкарня. Першы нумар абласной газеты выйшаў у снежні 1942 г. тыражом 500 экзэмпляраў. Яе рэдактарам быў Антон Ціханавіч Васілеўскі. Друкарня размяшчалася на тэрыторыі былога Пліскага раёна. Восенню 1943 г. друкарня і рэдакцыя «Сялянскай газета» перабазіраваліся ў раён возера Нарач, на Мядзельшчыну, у размяшчэнне партызанскай брыгады імя Варашылава. Рэдактарам газеты стаў Мікалай Прохаравіч Петухоў. На старонках газеты друкаваліся звесткі з фронту, артыкулы пра паспяховыя аперацыі партызан. У друкарні на Нарачы выйшла 46 нумароў «Сялянскай газеты». Газета выходзіла на рускай і беларускай мовах.

115. «**Ленінец**» № 71 (958), чацвер, 4.10.1945. Орган Плешчаніцкага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Вык. абавязкі адказнага рэдактара Б.І. Плаўнік. г.п. Плешчаніца, Мінская вобласць.

Матэрыялы пра развіццё с/г раёна (з фотаздымкамі), с. 1-2.

ПИКЗ КП7-4242

«**Ленінец**» – орган Плешчаніцкага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Пачала выдавацца з 1930 г. пад назвай «Барацьбіт за калектывізацыю». З 8 сакавіка 1943 г. па 18 мая (?) 1944 г. выдавалася падпольна на базе партызанскай брыгады «Народныя мсціўцы» імя В.Т. Варанянскага, якая дзейнічала на тэрыторыі Лагойскага і Плешчаніцкага раёнаў. Рэдактар газеты Сямён Цітавіч Барадаўкін. З'яўлялася органам не толькі Плешчаніцкага РК КП(б)Б, але і Н-скага партызанскага атрада. Друкавала аператыўныя зводкі Саўінфармбюро, нататкі пра паспяховыя аперацыі партызан, парады жыхарам, якія апынуліся ў варожым тыле. Для пад'ёму настрою друкавала вершы, невялікія апавяданні. Пасля Вялікай Айчыннай вайны выходзіла пад назвай «Ленінец» да 25.03.1962 г. (№ 33).

116. «**Ленінец**» № 72 (959), нядзеля, 7.10.1945. Орган Плешчаніцкага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Вык. абавязкі адказнага рэдактара Б.І. Плаўнік. г.п. Плешчаніца, Мінская вобласць.

Зварот да ўсіх працуючых сялян, калгаснікаў на чале са старшынёй калгаса «Чырвоны хлебароб» Яромінскага с/с, Гомельскага раёна, с. 1.

ПІКЗ КП7-4243

117. «**Ленінец**» № 73 (960), чацвер, 11.10.1945. Орган Плешчаніцкага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Вык абавязкі адказнага рэдактара Б.І. Плаўнік. г.п. Плешчаніца, Мінская вобласць.

«Па Савецкаму Саюзу» (з фотаздымкамі), с. 1.

ПІКЗ КП7-4244

118. «**Ленінец**» № 74 (961), 14.10.1945. Орган Плешчаніцкага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Вык. абавязкі адказнага рэдактара Б.І. Плаўнік. г.п. Плешчаніца, Мінская вобласць.

Матэрыялы пра развіццё с/г Плешчаніцкага раёна, с. 1-2.

«Па Савецкаму Саюзу», с. 1.

ПІКЗ КП7-4241

119. «**Народный мститель**», № 1 (18), субота, 1.01.1944. Орган партарганізацыі Н-скага (Смаленскага) партызанскага палка. Падпольна, Ушацкі раён, Віцебская вобласць.

«К новым победам», с. 1.

«25 лет белорусской ССР», с. 1.

Я. Купала «Белорусским партизанам», с. 2.

Я. Купала «Партизаны, партизаны…», с. 2.

«Новогодний юмор», с. 2.

ПІКЗ КП6-3099/14

«**Народный мститель**» – штотыднёвая газета, орган партыйнай арганізацыі Смаленскага партызанскага палка, якім камандаваў І.Ф. Садчыкаў. Полк дзейнічаў на тэрыторыі Ушацкай партызанскай зоны да злучэння з часцямі Чырвонай Арміі

(ліпень 1944 г). Вядома 28 нумароў за 8.08.1943-1.05.1944. Газета выходзіла на рускай мове. Друкавала матэрыялы пра подзвігі партызан, паспяховыя аперацыі на фронце, творы беларускіх пісьменнікаў і паэтаў, а для ўзняцця настрою ў складаных ваенных умовах – сатырычныя артыкулы, вершы, анекдоты.

120. «**Новая вёска**» № 80 (1012), чацвер, 4.10.1945. Орган Лагойскага Раённага Камітэта КП(б)Б і Раённага Савета Дэпутатаў Працоўных. Адказны рэдактар І.І. Муравіцкі. г. Лагойск, Мінская вобласць.

Раённая нарада па жывёлагадоўлі, с. 1.

Матэрыялы пра гаспадарчыя поспехі на Лагойшчыне, с. 1-2.

ПИКЗ КП7-4234

«**Новая вёска**» – орган Лагойскага РК КП (б) Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Заснавана 17.01.1931 г. Напачатку выходзіла пад назвай «Чырвоная Лагойшчына». Адным з першых рэдактарам газеты быў Р. Казлоў. У перадваенныя гады насіла назву «Народная вёска». Падчас фашысцкай акупацыі выходзіла падпольна пад назвай «За Савецкую Беларусь» (№ 1 быў ад 21.02.1943 г.). Рэдактары Іван Іванавіч Муравіцкі, Б. Сасноўскі, друкар С. Шапіра. З № 5 ад18.03.1943 г. і да № 8 ад 10.02.1944 г. з'яўлялася органам Лагойскага РК КП (б) Б і Н-скага партызанскага атрада, потым злучэння. Друкавала аператыўныя зводкі Саўінфармбюро, заметкі пра паспяховыя аперацыі партызан, парады. У пасляваенны час новая назва – «Новая вёска». З 1960 г. – «Ленінскі сцяг». З 1990 г. і да сёняшніх часоў – «Родны край».

121. «**Новае жыццё**» № 3 (18), нядзеля, 21.01.1945. Орган Дзісненскага РК КП(б)Б і Раённага Совета Дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар І. Грышкоў. г. Дзісна, Віцебская вобласць.

«Новыя знішчальныя ўдары», с. 1.

«На франтах Айчыннай вайны», с. 1.

«У.І. Ленін» да 21-гадавіны смерці, с. 2.

КВФ3-992

«**Новае жыццё**» – орган Дзісненскага РК КП(б)Б і Раённага Савета Дэпутатаў працоўных. Пачала выходзіць падчас вайны падпольна з лістапада 1943 г. У 1944 г. выдавалася пад назвай «Народный мститель». Вядома 7 нумароў за 23.02.-29.05.1944 г. на рускай мове. Рэдактар газеты А.С. Іваноў. Нумар ад 23.02.1944 г. выйшаў пад назвай «Кліч партызана». Газета друкавала матэрыялы пра паспяховыя дзеянні партызан, паведамляла як пра жыццё на франтах, так і ў тыле ворага. Давала парады. Пасля вызвалення раёна выдавалася пад назвай «За Родину». А ў 1945-1959 гг. пад назвай «Новае жыццё».

122. «**Прамень камунізма**» № 23 (1436), субота, 23.09.1944. Орган Шклоўскага райкома КП(б)Б і раённага Савета Дэпутатаў працоўных. г. Шклоў, Магілёўская вобласць.

Матэрыялы пра аднаўленне с/г раёна, с. 1-2.

Звесткі з фронту, с. 1.

ПИАЗ КП7-4222

«**Прамень камунізма**» – орган Шклоўскага РК КПБ і райсавета. Пачала выдавацца з 10.01.1931 г. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны газета спыніла свой выхад. З ліпеня 1943 г. і па 17.06.1944 г. выдавалася падпольна пад назвай «За Родину». Рэдактарам газеты быў Іван Самсонавіч Шчарбакоў. Супрацоўнічалі ў ёй баявыя камадзіры, радавыя партызаны і простыя жыхары раёна. Газета распаўсюджвалася на акупаванай тэрыторыі раёна, як сярод мірных жыхароў, так і ў партызанскіх атрадах. Усяго ў падпольнай друкарні было выдадзена 17 нумароў газеты. 2 ліпеня 1944 г. у вызваленым горадзе газета пачала выходзіць пад новай назвай – «Прамень камунізма». Газета ўзнавіла былую нумарацыю: 2.07.1944 г. выйшаў № 1 (1424). 30 верасня 1944 г. пад гэтай назвай выйшаў апошні 26 нумар. А з 1945 г. раённая газета стала называцца «Чырвоны барацьбіт».

123. «**Раздавім фашысцкую гадзіну**», № 58, жнівень 1942 г. Газета-плакат. Орган ЦК КП(б)Б. Рэдактар М. Кулінковіч(?). г. Масква.

Газета прысвечана М.Ф. Сільніцкаму, загінаўшаму 28.03.1942 г. у баі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў в. Курына, Віцебскага раёна.

У 1942 г. пасмяротна стаў Героем Савецкага Саюза, першым сярод камсамольцаў Беларусі.

НПГКМЗ КП18-22680

«**Раздавім фашысцкую гадзіну**» – сатырычнае выданне ЦК КП(б)Б. Выходзіла з ліпеня 1941 г. да мая 1945 г., спачатку на рускай і беларускай мовах, потым толькі на беларускай мове. Выдавалася ў Гомелі на фабрыцы «Палесдрук», потым у прыфрантавой паласе і ў Маскве, пазней у Навабеліцы і Мінску. Спачатку агітпалакат выходзіў без пэўнай перыядычнасці. Потым перыядычнасць яго выхаду была ўстаноўлена – 4 разы ў месяц. Да сакавіка 1942 г. выходзіла як агітплакат, пазней як газета-плакат і як сатырычны часопіс. У час акупацыі Беларусі нямецка-фашысцкімі захопнікамі засылалася ў тыл ворага для насельніцтва і партызан Беларусі. Змяшчала фельетоны, памфлеты, сатырычныя вершы, казкі, карыкатуры. Сродкамі сатыры выкрывала акупантаў, заклікала савецкіх людзей змагацца з ворагамі. У выданні ўдзельнічалі Я. Колас, Я. Купала, К. Чорны, В. Вітка і іншыя беларускія пісьменнікі. Усяго выйшла 141 нумары. Са жніўня 1945 г. выходзіць як сатырычны часопіс «Вожык».

124. «**Сталінская праўда**» № 19 (1005), чацвер, 21.09.1944 Орган Клічаўскага РК КП(б)Б і Райвыканкома. г.Клічаў, Магілёўская вобласць.

Звесткі з фронту, с. 1.

Матэрыялы пра поспехі калгаснікаў раёна, с. 1-2.

ПИАЗ КП7-4226

«**Сталінская праўда**» – орган Клічаўскага РК КП Беларусі і райсавета. Пачала выдавацца з 28.11.1931 г. пад назвай «Сталінскі шлях». Апошні даваенны 48 нумар выйшаў, напэўна, 24.06.1941 г. У гады Вялікай Айчыннай вайны, з 27.09.1942г. газета ўзнавіла. сваё выданне пад назвай «Голас партызана». Газета выдавалася на тэрыторыі Клічаўскай партызанскай зоны. Рэдактарамі былі Іван Паўлавіч Крыска-

вец, Сцяпан Мікітавіч Патупчык, Алоіз Францавіч Тарнецкі. Друкавалася яна на пішучай машынцы, а з сакавіка 1943 г. – друкарскім спосабам. Тыраж газеты складаў 400-500 экз. Газета друкавала загады Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, пастановы ЦК КП(б) Беларусі, загады па атрадах і брыгадах, шырока асвятляла матэрыялы аб ваеннай падрыхтоўцы, аб зверствах фашыстаў. Пасля вайны раённая газета стала з ліпеня (?) 1944 г. выдавацца пад назвай «Сталінская праўда».

125. «**Совецкая Беларусь**» № 109 (7670), пятніца, 16.06.1944. Орган ЦК КП(б)Б Беларусі, Саўнаркама і Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Рэдкалегія. г. Масква (?).

Звесткі з фронту, с. 1-2.

ПИКЗ КП14-11607

«**Совецкая Беларусь**» – орган ЦК КП (б)Б, СНК і Прэзідыума ВС БССР. Газета пачала выдавацца з 10.10.1941 г. як орган ЦК і Мінскага АК КП(б)Б перыядычнасцю 10 разоў у месяц. Друкавалася ў Арле, потым у Казані. З 1942 г. «Совецкая Беларусь» выходзіла ў Маскве, у друкарні газеты «Известия» на беларускай мове. З 22.02.1943 г. (па іншых звестках з 10.04.1943 г.) газета стала выходзіць на рускай і беларускай мовах і з'яўлялася органам ЦК КП(б)Б Беларусі, Саўнаркома і Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Выходзіла на двух, радзей на чатырох палосах. У верхнім правым вуглу быў пастаянны надпіс «Прачытай і перадай другому». Была разлічана на насельніцтва часова акупаванай Беларусі. Заклікала савецкіх людзей да барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, пісала аб гераізме савецкіх людзей на франтах Вялікай Айчыннай вайны, партызанскім руху на Беларусі, змяшчала зводкі аб баявых дзеяннях на франтах, замежную інфармацыю. Выходзіла да вызвалення горада Мінска (3.07.1944 г.). У сярэдзіне ліпеня 1944 г. замест яе, як і ў даваенны час, пачалі выдавацца газеты «Советская Белоруссия» і «Звязда».

126. «**Ушачский партизан**», № 3, аўторак, 15.06.1943. Орган партарганізацыі штаба в/ч 107/18. Рэдкалегія. Падпольна, Ушачскі раён.

Нумар прысвечаны гадавіне існавання партызанскай брыгады В.І. Чапаева.

«Славный юбилей», с. 1.

Ліст з віншаваннем лётчыка Шамаева В.І. партызанаў брыгады імя Чапаева, с. 1.

Адказ партызанаў на віншаванне лётчыка Шамаева В.І., с.1.

Стрыжонак «Боевые дела нашей части», с. 2.

Васіленка «Разгром осиного гнезда», с. 2.

Верш Л. Лісоўскага «Первая годовщина», с. 2.

Гарсёнак «Медицынская помощь воинам», с. 2.

ПИАЗ КП6-3099/15

«**Ушачский партизан**» – шматтыражная газета, якая выдавалася на рускай мове падпольна ў партызанскай брыгадзе імя В.І. Чапаева. Брыгада дзейнічала на тэрыторыі Ушацка-Лепельскай партызанскай зоны. Вядома толькі 3 нумары газеты за 1943 г. Друкавала матэрыялы пра паспяховыя аперацыі партызан, навіны на франтах, вершы, гумарэскі. Аўтарамі артыкулаў былі самі партызаны.

127. «**Чырвоная звязда**» № 96 (297), 26.09.1944. Орган Баранавіцкага абкома КП(б)Б і выканкома Працоўных дэпутатаў. Адказны рэдактар Г.В. Будай. г. Баранавічы, Брэсцкая вобласць.

Матэрыялы пра аднаўленне гаспадаркі раёна, с. 1.

Звесткі з фронту, с. 1.

ПИАЗ КП7-4223

«**Чырвоная звязда**» – газета, орган Баранавіцкага абкома КП (б)Б і аблвыканкома працоўных дэпутатаў. Пачала выдавацца з 21.09.1939 г. Спыніла сваё існаванне з пачаткам Вялікай Айчыннай вайны. 28 красавіа 1943 г. ужо падпольна ў Налібоцкай пушчы газета ўзнавіла сваю дзейнасць. Рэдактарам газеты стаў Георгій Афанасьевіч Стравойценка, друкаром Б.Я. Перальман. Нягледзячы на недахоп паперы і фарбаў, газета выходзіла рэгулярна, 8 разоў у месяц, тыражом 1,5-2 тыс. экз. Газета мела шырокае кола карэспандэнтаў – актывістаў сярод партызан і антыфашысцкіх груп. На старонках газеты

друкаваліся матэрыялы, якія прапагандавалі поспехі савецкіх воінаў на франтах Вялікай Айчыннай вайны, смелыя аперацыі партызан і падпольшчыкаў, матэрыялы, выкрываючыя фашысцкую ідэалогію, яго мэты і палітыку. У лютым 1944 г. газету ўзначаліў Генадзь Васільевіч Будай. Як абласны і гарадскі друкаваны орган газета выходзіла і пасля вайны, з 9.07.1944 г. па люты 1954 г.

128. «**Чырвоны сцяг**» № 16, чацвер, 21.09.1944. Орган Нясвіжскага Раённага Камітэта КП(б)Б і Выканкома Райсавета. Адказны рэдактар М. Ухваронак. г. Нясвіж, Мінскай вобласць.

«Абнаўляем народную гаспадарку», с. 2.

ПИАЗ КП7-4225

«**Чырвоны сцяг**» – газета, орган Нясвіжскага РК КП(б)Б і райсавета. Пачала выходзіць з верасня 1939 г. З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны, з 20.06.1941 г. спыніла сваю дзейнасць. І толькі ў кастрычніку 1943 г. падпольна газета ўзнавіла сваё выданне. Асвятляла падзеі на франтах, друкавала зводкі Інфармбюро, пісала пра паспяховыя аперацыі партызан, пра аднаўленне гаспадаркі пасля вызвалення раёна. З першапачатковай назвай выходзіць і зараз.

Рукапісныя газеты

У партызанскіх брыгадах і атрадах быў шырока развіты насценны друк. Амаль ва ўсіх атрадах, ротах, узводах выходзілі «баявыя лісткі». Яны з’яўляліся дзейсным сродкам інфармацыі і ідэйна-палітычнага выхавання народных мсціўцаў, вернасці воінскаму абавязку і партызанскай клятве, аператыўна адгукаліся на злабадзённыя пытанні. Выходзілі ў 1-2 экз., радзей 3-4, штотыднёва, раз ў 2 тыдні або без пэўнага тэрміну. Выдаваліся друкарскім спосабам, часцей друкаваліся на пішучай машынцы або пісаліся ад рукі на паперы розных відаў (абгортачнай, шпалерах, лістах са школьных сшыткаў і інш.), часта прыгожа афармляліся.

129. «Боевой листок» № 1, 25.05.1944 г. **Партызанская газета атрада № 8 брыгады «Алексея»**. Орган партыйна-камсамольскай арганізацыі атрада. Рэдактар Ставіцкі. Віцебская вобласць.

З дароўным надпісам: «Полоцкому музею от бывшей партизанки-журналиста О.Н. Симоновой. 7.08.1956 г.».

«Партизаны живут»

«Боевые дни»

«Примерный боец» (пра кулямётчыка Янюцна)

«Бронь в дыму»

«Позорный случай»

ПИАЗ КП6-3093

Брыгада «Аляксея» дзейнічала на тэрыторыі Суражскага і сумежных з ім раёнаў. Была створана ў чэрвені 1942 г., камандзір А.Ф. Данукалаў. Загінуў 27.04.1944 г., пасля чаго брыгада стала насіць імя свайго камандзіра. Партызаны правадзілі дыверсіі на варожых камунікацыях, прымалі актыўны ўдзел у «рэйкавай вайне», аб чым неаднаразова былі паведамленні на старонках газет. Аўтарамі артыкулаў былі як простыя партызаны, так і былыя журналісты (напрыклад, Сіманава Вольга Іванаўна, жонка камбрыга, да вайны карэспандэнт газеты «Віцебскі рабочы»). 1.07.1944 г. брыгада злучылася з Чырвонай Арміяй. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе «Прарыў» у ліку 16 партызанскіх брыгад.

130. «Боевой листок» № 1, 5.10.1943 г. **Орган партыйна-камсамольскай арганізацыі пры партызанскім атрадзе «Штурм»**. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

Заметкі пра паспяховая аперацыі партызан атрада.

Артыкул пра паводзіны партызан, іх маральныя асаблівасці жыцця

ПИАЗ КП7-4259

Брыгада «Штурмавая» дзейнічала на акупаванай тэрыторыі Заслаўскага, Лагойскага, Радашковіцкага і Мінскага раёнаў. Створана ў снежні 1942 г. на базе атрадаў «Штурм» (з красавіка 1942 г.), «Грозны», «За Бацькаўшчыну». Камандзірам

брыгады стаў Б.М. Лунін, камісарам І.М. Фёдараў. У лютым 1943 г. былі створаны яшчэ 2 атрады – імя Панамарэнка і імя Жукава. Брыгада ўзяла пад свой кантроль стратэгічна важны ўчастак – за 40 км ад Мінска, Маладзечна і Вілейкі. 2.07.1944г. брыгада злучана з Чырвонай Арміяй.

131. «Партизан комсомолец» № 7, 1.05.1944 г. **Орган камсамольскай арганізацыі 1-й роты імя Цыклауры партызанскага атрада «Штурм».** Аўтары артыкулаў: палітрук роты Борсук, партызаны Талмачоў, Аўдзееў. Мінская вобласць.

Артыкулы пра паспяховыя аперацыі членаў атрада.

ПИАЗ КВФ2-681

132. «Партизан Штурмовик» № 7, 8.03.1944 г. **Орган партыйна-камсамольскай арганізацыі 1-й роты партызанскага атрада «Штурм»**. Мінская вобласць.

Прысвечана Міжнароднаму Дню жанчын.

ПИАЗ КВФ2-682

133. «С Новым годом!» № 4, 1.01.1944 г. **Орган 1-й роты партызанскага атрада «Штурм».** Аўтары заметак Лотаў, А-ко. Мінская вобласць.

Заметкі пра паспяховыя аперацыі партызан.

Песня «Партызанская Штурмавая»

«25 лет БССР»

ПИАЗ КП7-4255

134. «Жуковец» № 3, 18.03.1944 г. **Орган партызанскай камсамольскай арганізацыі асобнага атрада стралковага батальёна №141 (брыгады «Штурмавая»)**. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

Артыкулы пра павышэнне ўзроўня ваеннай справы сярод партызан.

Артыкул пра подзвігі партызан батальёна.

ПИАЗ КВФ2-685

135. «Боевой листок» № 1, 13.10.1943 г. **Орган камсамольскай арганізацыі (атрада) імя Жукава**. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

«Беспощадно бить врага»
«Передовые комсомольцы»
«Нарушение караульной службы»
«Отважные партизаны»
ПИАЗ КП7-4258

136. «Боевой листок» № 6, (03.1944 г.). **Орган партыйнай групы і камсамольскай арганізацыі партызанскага атрада імя Маршала Савецкага Саюза Жукава**. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

«Враг будет разбит»
«Удар па врагу»
«2-ой эшелон взлетел в воздух»
«Задача выполнена»
«Не пример другим»
ПИАЗ КП7-4260

137. «Боевой листок» № 7, (04.1944 г.). **Орган партыйнай групы и камсамольскай арганізацыі партызанскага атрада імя Жукава.(1-й роты) .** Рэдкалегія. Мінская вобласць.

«Мщение врагам»
«Бой в засаде»
«О подрывных группах»
ПИАЗ КП7-4256

138. «Боевой листок» № 9, 20.05.1944 г. **Орган партыйнай групы і камсамольскай арганізацыі (1-й роты) партызанскага атрада імя Маршала Савецкага Саюза Жукава**. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

Матэрыялы пра подзвігі партызан атрада.
«Партизанское меню» (частушки).
ПИАЗ КП7-4257

139. «Боевой листок» №10, 30.04.1944 г. **Орган партыйна-камсамольскай арганізацыі 2-й роты атрада імя Жукава.** Рэдкалегія. Мінская вобласць.

Матэрыялы прысвечаны святу працоўных 1-га Мая, у тым ліку гісторыі з’яўлення свята.

Артыкулы пра паспяховыя аперацыі партызан атрада.
ПИАЗ КВФ2-6843

140. «Боевой листок» № 11, 9.05.1944 г. Орган партыйна-камсамольскай арганізацыі 2-й роты атрада імя Маршала Савецкага Саюза Жукава. Рэдкалегія. Мінская вобласць.

«Первомайский приказ тов.Сталина»

«Сон и явь»

«Взорвана автомашина»

ПИАЗ КВФ2-684

Усесаюзныя газеты, якія друкаваліся на тэрыторыі Беларусі

141. «**Боевой натиск**» № 160, серада, 5.07.1944 г. Штотыднёвая чырвонаармейская газета. (6-й Гвардзейскай Арміі 1-Прыбалтыйскага фронта). Рэдкалегія. БССР.

Прысвечана вызваленню г. Полацка.

«Приказ Верховнокамандующего В.И. Сталина Баграмяну» ад 4.06.1944 г., с. 1.

«Полоцк наш», с. 1.

А. Полубояринов «Сапёры спасли мост», с. 1.

В. Олейник «Ночная атака», с. 1.

ПИКЗ КП12-7137

142. «**Вперёд на врага**» № 126, серада, 8.12.1943 г. Чырвонаармейская газета (1-Прыбалтыйскага фронта). Адказны рэдактар М. Корнеў. БССР.

Матэрыялы пра Канферэнцыю СССР, ЗША і Вялікабрытаніі (г. Тэгеран, 28.11.-1.12.1943 г.), с. 1-2.

ПИКЗ КП14-11599

143. «**Вперёд на врага**» № 298 (717), субота, 11.12.1943 г. Штодзённая чырвонаармейская газета (1-Прыбалтыйскага фронта). Рэдкалегія. БССР.

Прыказ т. Сталіна пра ўзнагароды і падзякі за авалоданне г. Знаменка (Украіна), с. 1.

ПИКЗ КП14-11600

144. «**Вперёд на врага**» № 306 (725), аўторак, 21.12.1943г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Рэдкалегія. БССР.

«О государственном гимне Советского Союза», с. 1.

«Сталин – гениальнейший полководец современности», с.2.

ПИАЗ КП14-11601

145-146. «**Вперёд на врага**» № 113 (846), субота, 13.05.1944 г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. БССР.

«Отомстим за неё!» (пра З. Тусналовабу), с. 1.

З. Туснолобова «Отомстите за меня, за мой родной Полоцк!», с. 2.

ПГКЗ КП15-12975
ПИКЗ КП4-2229/15

147. «**Вперёд на врага**» № 118 (851), пятнца, 19.05.1944г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М.Рамзін. БССР.

«Мы слышим твой голос, мы отомстим за тебя!» (пра З.Тусналобаву, з фотаздымкамі), с. 2.

«Кексгольмский полк», с. 4.

ПГКЗ КП15-12976

148. «**Вперёд на врага**» № 121 (854), аўторак, 19.05.1944г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. Фотаздымкі Б. Удавена, С.Баранава. БССР.

К. Польшин «Письмо читали во всех траншеях!» (пра З.Тусналобаву), с. 1.

И. Ясюкевич «Моя воспитаница» (пра З.Тусналобаву), с.1.

ПГКЗ КП15-12977

149. «**Вперёд на врага**» № 128 (861), серада, 31.05.1944г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. Фотаздымкі Б. Удавена, С.Баранава. БССР.

«Мы убили 1333 немца!» (ліст снайпераў на заклік З.Тусналобавай), с. 1.

«А ну-ка, смекни!», с. 4.

ПГКЗ КП15-12978

150. «**Вперёд на врага**» № 130 (863), пятніца, 2.06.1944г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. Фотаздымкі Б. Удавена, С.Баранава. БССР.

Ганьшин, снайпер «Ни одна моя пуля не пройдёт мимо немецкого зверя» (пра З. Тусналобаву), с. 3.

«Выставка инденданского имущества», с. 4.

ПИКЗ КП14-11602

151. «**Вперёд на врага**» № 135 (868) (?), серада, 7.06.1944г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. Фотаздымкі Б. Удавена, С. Баранава. БССР.

Каменский «За девушку из Полоцка» (пра З. Тусналобаву), с. 1.

ПИАЗ КП4-2236

152-154. «**Вперёд на врага**» № 158 (891), серада, 5.07.1944 г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. БССР.

«Приказ т. Сталина Генералу Армии Баграмяну», с. 1.

Капитан В. Слащёв «Слава Бесстрашному», с. 1.

В. Соболев «Полоцк» (верш), с. 1.

«Мы отомстим за Зину Туснолобову», с. 2.

Капитан Б. Дружинин «Здравствуй, Полоцк!», с. 2.

Артыкулы пра вызваленне горада, с. 2-3.

Звесткі з фронту, с. 4.

ПИКЗ КП14-11598

ПИКЗ КП12-7134

ПИАЗ КП6-3089

155-156. «**Вперёд на врага**» № 159 (892), чацвер, 6.07.1944 г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. БССР.

Матэрыялы, прысвечаныя вызваленню г. Полацка (з фотаздымкамі), с. 1-4.

Верш Г. Чумака «Письмо З.Туснолобовой», с. 4.

ПИАЗ КП14-11594

ПИАЗ КП14-11597

157-158. «**Вперёд на врага**» № 160 (893), пятніца, 7.07.1944 г. Штодзённая чырвонаармейская газета 1-Прыбалтыйскага фронта. Адказны рэдактар М.М. Рамзін. БССР.

Матэрыялы з фотаздымкамі, прысвечаныя вызваленню г.Полацка, с. 1-4.

А. Рыбальченко, И.Луканин «Мост построен досрочно», с.4.

ПИАЗ КП14-11596

ПИАЗ КП14-11593

159. «**Комсомольская правда в Белоруссии**» № 6, аўторак, 19.09.1944 г. Адказны рэдактар С. Нарыньяні. Друкарня выязной рэдакцыі «Комсомольской правды». (г. Гродна). БССР.

Матэрыялы пра аднаўленне разбуранага г.Мінска, с. 1-2.

Артыкул пра сустрэчу маладых партызан у Мінску (у тым ліку Г.Г. Стрыжонка, дырэктара Кулікоўскай школы, Полацкага р-на), с. 1.

ПИАЗ КП7-4219

«**Комсомольская правда**» – орган ЦК ВЛКСМ. Выдаецца ў Маскве з 1925 г. 6 разоў на тыдзень. Падчас Вялікай Айчыннай вайны арганізоўвала моладзь на барацьбу супраць фашысцкіх захопнікаў, на працоўны гераізм ў тыле ворага. Мела 38 выязных рэдакцый па ўсёй краіне, у тым ліку і на Беларусі. У кастрычніку 1944 г. ЦК ВЛКСМ накіраваў у Гродна выязную рэдакцыю «Комсомольской правды». Рэдактарам стаў С. Нарыньяні. 20.10.1944 г. выйшаў першы нумар газеты. Усяго на Беларусі выйшла 13 нумароў. Выязныя рэдакцыі выпускалі не толькі шматтыражныя газеты, але і лістоўкі, «баявыя лісткі» і інш. Дадзеная форма працы была запатрабавана самім часам.

160. «**Комсомольская правда в Белоруссии**» № 9, пятніца, 22.09.1944 г. Адказны рэдактар С. Нарыньяні. Друкарня выязной рэдакцыі «Комсомольской правды». (г. Гродна). БССР.

Матэрыялы пра аднаўленне разбуранага г. Мінска, с. 1.

«Рождение песни» (по страницам подпольной печати), с.1.

«Зверства немцев в Минске», с. 1.

ПИАЗ КП7-4220

161. «**Комсомольская правда в Белоруссии**» № 10, субота, 23.09.1944 г. Адказны рэдактар С. Нарыньяні. Друкарня выязной рэдакцыі «Комсомольской правды». (г. Гродна). БССР.

Звесткі з фронту, с. 1.

«Рассказы бывалых» (карысныя парады), с. 1.

Матэрыялы, прысвечаныя членам штаба «Молодая гвардия» (з фотаздымкамі), с. 2.

ПИАЗ КП7-4221

Літаратура

Беларусь. Энцыклапедычны даведнік. – Мн., 1995.

Беларусь ў Вялікай Айчыннай вайне. 1941-1945. Энцыклапедыя. – Мн., 1990.

В боях за Белоруссию. – Мн., 1974.

Великая Отечественная война. 1941-1945. Энциклопедия. – М., 1985.

Витебский обласной музей героя Советского Союза М.Ф.Шмырёва. Путеводитель. – Мн., 2005.

Газеты Беларусі. Бібліяграфічны каталог. 1776-1975. – Мн., 2003.

«**І паўстаў народ…**». Факсімільнае выданне газет. - Мн., 2005.

Лебедев П. Мы – алексеевцы. – Мн., 1975.

Лобанок В.Е. В боях за Родину. – Мн., 1964.

Мазуров К.Т. Незабываемое – М., 1988.

Марцелев С.В. Печать Советской Белоруссии. – Мн., 1967.

Новиков И. Бессмертие Минска. – Мн., 1977.

Освобождение Белоруссии./Под ред. А.М. Самсонова – М., 1970.

Памяць Беларусі. Рэспубліканская кніга. – Мн., 2005.

Памяць. Баранавіцкі раён. – Мн., 2000.

Памяць. Вілейскі раён. – Мн., 2003.

Памяць. Дзятлаўскі раён. – Мн., 1997.

Памяць. Заслаўе. – Мн., 2000.

Памяць. Капыльскі раён. – Мн., 2001.

Памяць. Клічаўскі раён. – Мн., 1995.

Памяць. Лагойскі раён: У 2-х кн. – Мн., 2004.

Памяць. Магілёў. – Мн., 1998.

Памяць. Нясвіжскі раён. – Мн., 2001.

Памяць. Полацк. – Мн., 2002.

Памяць. Полацкі раён. – Мн., 1999.

Памяць. Слонімскі раён. – Мн., 2004.

Памяць. Гісторыка-дакументальная хроніка Талачынскага раёна. – Мн., 1988.

Памяць. Чэрвеньскі раён. – Мн., 2000.

Памяць. Шклоўскі раён. – Мн., 1998.

Памяць. Ушацкі раён. – Мн., 2003.

Пахомов Н.И. Витебское подполье. – Мн., 1974.

Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941-1945). – Мн., 1976.

Подлипский А. Периодическая печать Витебска. – Витебск, 2001.

Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т.3. – Мн., 1996.

Монеты России 1700-1917 гг. в нумизматической коллекции НПИКМЗ (обзор коллекции, состав, структура каталога)

Е.М. Галюк

Целью работы является изучение, систематизация и классификация монет 1700-1917 гг. и введение их в научный оборот.

Монеты, которые войдут в каталог, чеканились в период между денежной реформой Петра I и временем окончательного прекращения царской монетной чеканки.

Это монеты регулярного чекана, с точной датировкой, с указанием правителя, номинала и места чеканки.

Реформа 1698-1704 гг., проведенная Петром I, ввела и подарила миру десятичный принцип счета денег, а России – гибкую и удобную денежную систему с большим количеством выраженных в реальной монете номиналов.

Необходимость в реформе назрела давно, т.к. монетная система России вплоть до нач. XVIII в. была самой отсталой в Европе: обладала скудным набором серебряных монет (копейкой, денгой, полушкой) неправильной формы, мелких, которые изготавливалась вручную из проволоки (хотя и высокопробной).

На белорусских землях данные монеты находились в обращении, но популярностью у населения не пользовались и принимались неохотно.

Реформа была хорошо продумана и четко спланирована. Сначала был уменьшен вес серебряной копейки до 0,28 г, т.е. ее довели до 1/100 талера или будущего рубля, была внедрена в денежное обращение наряду с серебряной монетой медная и золотая, основаны новые денежные дворы и постепенный переход к машинной чеканке, разработана новая денежная система, основанная на десятичном принципе.

Уже в 1700 г. были пущены в обращение монеты мелких разменных номиналов, дефицит которых остро ощущали все рынки страны: денга (1/2 к.), полушка (1/4 к.) и полуполушка

(1/8 к.). Полуполушка быстро исчезла из обращения. Рыночный курс новых медных монет был жестко привязан к серебряной копейке старого образца, эмиссия которых продолжалась до 1718 г. Наконец, в 1704 г. появляются монеты, явившиеся основой новой монетной системы и сохранившие свое значение как номиналы и по сей день: серебряный рубль и медная копейка.

Кроме перечисленных номиналов, в 1701 г. начали чеканку серебряных монет в 5, 10 копеек, 1/4 рубля (полуполтинник, четвертак) и 50 коп. (полтинник), а в 1704 г. – алтынов (3 коп.). Наконец, реформа вводила в обращение и золото: с 1701г. начат чекан золотых червонцев и двойных червонцев.

Новые российские монеты не только правильной дисковидной формой, но и качественно-метрологическими показателями ничем не уступали лучшим образцам польской и западноевропейской эмиссий (рубль соответствовал талеру, червонец – дукату), неудивительно поэтому, что денежная продукция России, не в пример прошлым временам, без особого труда осваивает рынок Беларуси и, более того, начинает теснить с него другие монеты.

Монеты, введенные Петром I, не оставались неизменными в последующее время. Исчезали одни и появлялись другие номиналы, менялись монетные типы, колебались их качественные и весовые данные. Особенно заметными были изменения в производстве медной монеты. В 1700 г. из пуда меди выбивалось монеты на сумму в 12,8 рубля, с 1718 г. – на 40 рублей, с 1730г. – на 10 рублей, с 1757 г. – на 16 рублей, с 1810 г. – на 24 рубля, с 1830 г. – на 36 рублей, с 1839 г. – на 16 рублей, с 1849г. – на 32 рубля, с 1867 г. и до конца существования царской России – на 50 рублей.

До 1764 г. уменьшалось количество чистого серебра в рубле, после чего, снизившись до 18 г, оно осталось неизменным по 1915 г. Качество мелких серебряных монет до 1810 г. в целом соответствовало качеству крупных номиналов (25 и 50 копеек, рубля), но, затем, начав ухудшаться, упало до 50 % содержания чистого серебра в сплаве, из которого чеканились эти монеты, и с 1867 г. оставалось неизменным.

До реформы Петра I все денежное производство было сосредоточено на одном Московском (Красном) монетном дворе. В послереформенный период с увеличением выпуска монет работают уже Старый, Новый и Набережный дворы. Каждый монетный двор ставил свое клеймо: НД – Набережный двор; МД, МДЗ – Старый двор; БК – Новый двор. В 1724 г. был открыт Монетный двор в Петербурге (с 1776 г. серебряные монеты чеканились только там), затем в Екатеринбурге (чеканка медных монет). В 50-х гг. XVIII в. открыт Монетный двор при Сестрорецком заводе (устроен специально для переделки в монету пушечной меди), в 1763 г. – Колыванский (Нижне-Сузунский) монетный двор в Сибири, в 80-х гг. XVIII в. начал работать Аннинский монетный двор в Пермской губернии. Два года чеканилась медная монета в Феодосии (знак ТМ –Таврическая монета).

Присоединение Беларуси к Российской империи (1795 г.) подчинило денежный рынок общероссийскому, хотя некоторое время он сохраняет свои специфические черты. Только в середине 1850-х гг. произошло полное слияние денежного обращения Беларуси с общероссийским.

Первая Мировая война стала причиной глубоких кризисных явлений в финансах России. В 1916 г. остановлен выпуск медных и серебряных монет, золотых – в 1911 г.

Т.о., включение коллекции в собрание заповедника соответствует профилю как отражающая характер денежных отношений XVIII – нач. XX вв. на территории Беларуси.

Формирование коллекции данного периода началось с 1950-х гг. Первая запись в книге учета фондов датируется 1956г. о передаче коллекции монет (96 шт.) от Дроздовича И.Н.

В состав нумизматической коллекции входят 2 клада монет: один найден на ст. Верхнедвинск в сентябре 1973 г. (38ед.) при уборке картофеля и передан Маркевичем В.Н., другой – в Полоцке 9 апреля 1982 г. во дворе дома по ул. К. Маркса (72ед.) и передан Федотенко А.С. Также в фонды заповедника были переданы монеты, обнаруженные при сносе Покровской церкви в Полоцке (11 ед.)

Значительная часть монет передана частными лицами. Происхождение многих монет, к сожалению, неизвестно. На

сегодняшний день коллекция насчитывает 551 ед. (основного фонда – 541ед., НВФ – 10 ед.). Медных монет – 466, серебряных – 85.

Все монеты имеют удовлетворительную сохранность,доступны для научного описания, основными дефектами являются окисление, потёртости, патина.

Редких и уникальных монет в коллекции нет.

К сожалению, немного в коллекции монет 1-й половины XVIII в., эти монеты достаточно редки. Самые ранние - копейки 1707 г. и 1710 г. Петра I (3 ед.), а также – денги и полушки Анны Иоанновны (12 ед.). Монет Елизаветы Петровны – 21ед. (полушка, денга, 1 к., 2 к., 5 к.); Екатерины II – 7 ед. (денга, 2к., 5 к., 1 р.); Павла I – 19 ед. (денга, 1 к., 2 к.); Александра I – 35 ед. (1/4 к., 1 к., 2 к., 1 р.); Николая I – 56 ед.(1/4 к., 1/2 к., 1 к., 2к., 3 к., 5 к., 10 к., 20 к., 25 к., 1 р.); Александра II – 82 ед. (полушка, денежка, 1 к., 2 к., 3 к., 5 к., 20 к.); Александра III –13 ед. (1 к., 2 к., 3 к., 5 к., 15 к.) и Николая II – 259 ед. всех номиналов от 1/4 к. до 1 р.

Также в коллекции имеется 17 ед. немецких монетовидных бон в 1, 2, и 3 коп. 1916 г., чеканенных в Берлине и Гамбурге для оккупированных территорий.

Создание каталога даст возможность использовать его в подготовке экспозиций, выставок и других видах исследовательской и научно-просветительной деятельности.

Структура каталога

Каталог будет состоять из 3-х частей:

I. Введение (будут освещены следующие вопросы:принадлежность коллекции заповеднику, ее состав, обьяснение построения каталога, историческая справка).

II. Основная часть – каталожные описания 551 предмета коллекции.

В основу систематизации монет положен хронологический принцип. В рамках каждого комплекса систематизация будет осуществляться по правителям, номиналам и монетным дворам. Кроме того, монеты будут разграничены по материалу:

медные-отдельно, серебряные – отдельно, как принято в практике составления нумизматических каталогов.

Структура каталожной статьи:

1. № п/п.

2. Номинал, дата.

3. Монетный двор.

4. Вес и проба (для серебряных копеек).

5. Размеры.

6. Описание аверса и реверса.

7. Сохранность.

8. № по КП.

III. Приложения. Войдут:

1. Изображения монет

2. Таблицы с инициалами минцмейстеров.

3. Перечень монетных дворов с указанием времени их деятельности.

Литература

Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. – Мн.,1993.

Рябцевич В.Н. Нумизматика Беларуси. – Мн.,1995.

Спасский И.Г. Русская монетная система: Историко-нумизматический очерк. – М., 1957.

Узденников В.В. Монеты России. 1700-1917. – М.,1985.

Коллекция поддужных колокольчиков в фондах НПИКМЗ

Е.А. Ушакова

Коллекция поддужных колокольчиков в каталоге представлена 36 предметами. Хронологические рамки коллекции: с 1804г. по 30-е годы XX в. Двадцать четыре колокольчика подписные, т.е. с надписями, датировкой, указанием фамилии мастера, владельца завода, двенадцать – без надписей.

Основную часть составляют колокольчики, изготовленные в России в Валдае, в г. Слободском Вятской губернии, в г.Касимове Рязанской губернии, в с. Пурех Нижегородской губернии.

Валдай является общепризнанным зачинателем производства поддужных колокольчиков. В современных публикациях родоначальником колокололитейного дела в Валдае называется крестьянин Григорий Кузнецов, а мастер, который в 1802 г. поставил фамилию на своей «певкой бронзе» Филипп Терский и Алексей Смирнов. [**6**, с. 184-185] Нашу коллекцию валдайских колокольчиков открывает колокольчик, датируемый 1804 г., без указания имени мастера, со следующей надписью: «МАСТЕРЪ ЛИЛЪ В ГОРОДЕ ВАЛДАЕ 0 1 1804 ГОДА». (**КП2-1239**). В первое десятилетие XIX в. В Валдае работали две семьи колокололитейщиков: Смирновы и Терские. [**6**, с. 188] Поэтому можно предположить, что данный колокольчик принадлежит работе той или иной династии.

Три колокольчика с надписью «КОГО ЛЮБЛЮ, ТОГО ДАРЮ. СЕЙ КО. ЛИТ ВАЛДАЕ» (1817 г., 1819 г.) представляют продукцию завода Митрофанова.(**КП13-8434**, **КП3-678**, **КП9-4889**). Именно эта надпись отличала колокольчики этого завода. Она появилась с 1810 г. и существовала до середины 50-х годов XIX в. [**6**, с. 189] На одном колокольчике из нашей коллекции эта надпись представлена полностью только первой своей частью «КОГО ЛЮБЛЮ», а вторая часть сокращена «Т» (**КП9-4889**).

Помимо заводов в Валдае было множество кустарных мастеров. В середине XIX в. работали известные мастера Василий

и Андрей Нефедовы. Известно, что первый занимался отливкой поддужных колокольчиков, второй – больших колоколов. [**6**, с. 190] Один колокольчик Василия Нефедова в нашей коллекции датируется 1845 годом (**КП15-12892**).

Валдайские колокольчики отличает более обтекаемый профиль: с покатым плечом, плавной линией ребра по тулову, расширяющейся книзу и переходящей в юбочку. Многие исследователи отмечают, что орнамент в обычном понимании крайне редок на валдайских изделиях. [**1**, с. 189 Представленные в каталоге колокольчики украшены тягами (одной, двумя, тремя) или же линейным орнаментом из двух, трех поясков. Роль декора исполняет тщательно выписанная надпись по низу юбочки с использованием печатных и письменных букв. Печатными и письменными буквами одновременно выполнены надписи на колокольчиках завода Митрофанова, только письменными буквами подписан колокольчик Василия Нефедова. Пробелы между словами оформлены двоеточием или же точкой. По содержанию надписей колокольчики могли выполнять различные функции. Автор одной из статей отмечает: «Надпись на колокольчике – послание определенного (а чаще неизвестного) мастера литья неопределенному кругу лиц (крайне редко – определенному, названному лицу – адресату). [**4**, с. 100] Он же все надписи тематически условно делит на несколько групп: ямщицкие, колокольные, товарно-денежные, мир животных – зоологические, охальные, иные (на разные темы). В нашей коллекции есть три колокольчика, украшенные дорожными надписями: «КУПИ НЕ СКУПИСЬ – ЕЗДИ ВЕСЕЛИСЬ» (**КП13-8439**), «ЗВЕНИ ПОТЕШАЙ – ЕЗДИ ПОСПЕШАЙ» (**КП2-1200**), «ЗВЕНИТЪ ПОТЕШАЕТЪ – ЕМЩИКЪ ПОСПЕХАЕ» (**КП13-8435**). Считается, что первая из них самая ранняя. На валдайских колокольчиках широкое распространение она получает в 1840-е годы. [**6**, с. 190]

Не менее значимым центром по развитию колокололитейного дела считается уездный город Касимов Рязанской губернии. В народе его не даром прозвали колокольным. Самый ранний колокольчик, отлитый в Касимове, датирован 1804 г. Существует мнение, что и Валдай и Пурех в определенной степени испытывали влияние Касимова. [**3**, с. 174] В каталоге

этот центр представлен тремя подписными колокольчиками мастеров: Ивана Ивановича Мамонова, Власа Скарнекова (1836 г.), Евсевия Баранова (1840 г.). Несмотря на малочисленность этой группы, видны особенности, которые отличают эти колокольчики. В касимовских колокольчиках профиль более четко очерчен: конусовидное тулово резко переходит в округлый вал (юбочку). Перегиб ребра обозначен одной, двумя, тремя тягами. Колокольчик Евсевия Баранова украшен линейным орнаментом и на плече, и по тулову (**КП15-12893**). А тулово колокольчика Ивана Ивановича Мамонова украшено редким для касимовских колокольчиков рельефом – одноглавым орлом со знаками монаршей власти – короной, скипетром и державой (**КП15-12887**). Больше всего отличает представленные касимовские колокольчики – это тщательно выписанные красивыми письменными буквами надписи. В колокольчиках Мамонова и Скарнекова они совершенно одинаковы до последней завитушки. Вероятно, они были подписаны одним человеком с красивым почерком. Пробелы между словами обозначены точкой.

В начале XIX в. наряду с Валдаем и Касимовым был еще один центр этого промысла – город Слободской Вятской губернии. По сведениям исследователей с XVIII в. здесь обращает на себя внимание династия литейщиков Каркиных, которые отливали большие колокола, а в начале XIX в. перешли на поддужные колокольчики. В середине XVIII в. в Слободском возник один из крупнейших заводов по литью колоколов династии Бакулевых, который просуществовал почти 200 лет. [**3**, с.172] Но этим ремеслом на протяжении XIX в. занимались отдельные мастера в своих кустарных мастерских. Свои колокольчики изготовляли также мастера Михаил и Василий Макушины. [**5**, с. 211] Колокольчики Василия Макушина в нашей коллекции датирован 1817 г. (**КП2-1240**). По профилю он с плавной линией ребра по тулову, украшенный на перегибе ребра одной тягой. Надпись выполнена печатными буквами с использованием письменной строчной буквы «е».

Самым молодым и впоследствии самым плодовитым центром изготовления поддужных колокольчиков был Пурех. [**1**, с.178] Зарождение меднолитейного промысла в селе Пурех

Нижегородской губернии относится к 40-м годам XIX в. Пурех стал последним и выдающимся центром литья колокольчиков и бубенчиков, здесь вырабатывали 70 видов колокольчиков и 76 видов бубкнчиков. [**3**, с. 173] В нашей коллекции 12 пурехских колокольчиков изготовлены на заводах Веденеева Федора Алексеевича, Клюйкова Егора Спиридоновича, Трошина Макара Яковлевича, братьев Трошиных.

Известно, что производство Веденеевых зародилось в 1836 г. [**1**, с. 179] Сначала владельцем завода был Алексей, а затем Федор Алексеевич Веденеев. Предприятие действовало до 1912 г. [**2**, с. 203] Егор Спиридонович Клюйков основал завод в 1863 г. в деревне Осташково. [**1**, с. 179] К началу первой мировой войны он достиг своего расцвета.

Трошины известны в нескольких поколениях. Макар Яковлевич Трошин работал в 60-е – 70-е годы XIX в., его сыновья Федот, Алексей и Михаил имели собственные заведения в 80-х – 90-х годах XIX в. и в первом десятилетии XX в. [**1**, с.179]

Пурехские колокольчики этих заводов, представленные в каталоге, имеют и общие черты, и различия. По форме среди них встречаются колокольчики как с плавной линией ребра, так и с более четкими очертаниями, т. е. с конусовидным туловом и округлым валом. Общим является наличие в декоре одной, двух тяг на перегибе ребра, а на тулове или на вале линейного орнамента из одного пояска. Более всего колокольчики того или иного завода отличаются своим рельефом, т.е. рельефным изображением декора на тулове. Известно, что на заводе Федора Алексеевича Веденеева наемные работники изготовляли колокольчики с гербами Российской империи. [**2**, с. 203] В нашей коллекции такой один есть, где герб размещен по тулову в трех шестигранных клеймах (**КП14-10209**). Для декора на этом же заводе использовалось изображение греческой пальметты. На одном из колокольчиков такая пальметта размещена в трех овальных клеймах (**КП15-12894**).

На трех колокольчиках Трошина Макара Яковлевича и братьев Трошиных отлит рельеф с изображением Георгия Победоносца в четырех, трех клеймах (**КП14-10726**, **КП14-10727**, **КП15-12889**). Это и отличало прежде всего произведения этих

заводов. У братьев Трошиных, как видно по одному примеру из каталога, использовался рельеф в виде пучка завитков, перехваченного посередине, в четырех клеймах (**КП15-12891**).

Два колокольчика Клюйкова Егора Спиридоновича отличаются своей орнаментикой (**КП13-8440, 8442**). Тулово их украшено своеобразным рельефным орнаментом из ломаных линий с волнистым завершением внизу. По валу повторяется рапорт из рельефных ромбов и х-подобных линий. Один из них с надписью «СЪ СЕРЕБРОМЪ», что говорит о наличии в сплаве серебра (**КП13-8442**).

Пурехские мастера украшали свои изделия не только литыми изображениями, но и надписями с указанием места изготовления (город, село, деревня, уезд, губерния) и имени мастера. По исполнению надписи того или иного мастера отличаются друг от друга. Веденеев Ф.М. использует печатные, письменные строчные и прописные буквы. Причем, пользуясь письменными буквами, в середине слова строчная буква порой заменяется на прописную. Пробел между словами обозначается точкой. У Клюйкова Е.С. надписи выполнены печатными буквами с сокращениями слов: «село»-«С.», «Нижегородская» – «НИЖ.», «НИЖЕГ.», «губерния» – «ГУБ.», «завод» – «ЗАВ.», отчество «Спиридоновича» – «СПИР.». Трошин М.Я. использует как печатные так и письменные буквы. На одном его колокольчике надпись выполнена в основном прописными письменными буквами и обрамлена «жемчужником». Он так же допускает и сокращения слов: «мастер» – «МАС.», «Макар» – «МАК.», «колокол» – «КОЛ.». На некоторых пурехских колокольчиках того или иного завода стоят номера с внутренней стороны плеча или тулова. Поддужные колокольчики имели относительно крупные размеры. Наружный диаметр ударной части колебался в пределах от 4 до 16 сантиметров. Относительный размер колокольчика в каждой партии характеризовался номером. Чем больше номер, тем меньше размер. Самые крупные поддужные колокольчики имели номер 0000 («четыре нуля»), самые мелкие – 8. В нашей коллекции на колокольчиках номера от 0 до 4.

В каталоге из всех подписных колокольчиков в большем количестве представлены валдайские и пурехские. Это объясняется, видимо, тем, что из всех центров Валдай ближе всего находился к Витебской губернии. Продукция же Пуреха, как отмечает А.К. Ганулич в одной из своих работ, шла через Нижегородскую ярмарку в Сибирь, Среднюю Азию, Урал, Поволжье, польские губернии. [**1**, с. 173] А путь к польским губерниям проходил и через полоцкие земли.

Литература

1. Ганулич А.К. К истории производства поддужных колокольчиков в России. // Колокола: История и современность.– М.: Наука, 1985.

2. Дунаев. Ю.А. Производство поддужных колокольчиков в Тюмени, в Нижегородской губернии и на Урале. // Колокола: История и современность. – М., 1985.

3. Духин.И. Касимовские колокольчики. // Советский коллекционер. – М., 1991.

4. Крайнов-Рытов Л. Колокольчик звенит – унывать не велит. // Родина. – 2003. – №3.

5. Шершнев. М.Н. Искусство колокололитейных мастеров Вятской губернии. // Колокола: История и современность. М.: Наука, 1985.

6. Яковлева. Н.П. Колокололитейное производство в Валдае. // Колокола: История и современность. – М.: «Наука», 1985.

Беларускія часопісы 1945-1947 гг. у фондах НПГКМЗ

В.А. Шульчанка

Для вывучэння гісторыі і культуры народа, краіны каштоўнейшай крыніцай з'яўляюцца перыядычныя выданні. У фондах НПГКЗМ захоўваецца вялікая калекцыя газет, часопісаў і іншых відаў перыядычных выданняў.

Несумненную цікавасць для даследавання выклікаюць часопісы.

Яны ўтрымліваюць шмат інфармацыі патрэбнай для музейнай справы.

Мэта маёй працы – даследванне і састаўленне каталога часопісаў з 1945 па 2000 год. У фондах НПГКМЗ знаходзіцца 1483 часопісы за гэты перыяд..

Першы этап работы – каталог за перыяд з1945 па1959 гг. Асноўная колькасць часопісаў паступіла з калекцыі А. Матусевіча ў 1986 годзе. Пераважную большасць калекцыі складаюць часопісы «**Полымя**» і «**Беларусь**».

«**Беларусь**» – штомесячны ілюстраваны грамадска-палітычны і літаратурна – мастацкі часопіс. Заснаваны ў студзені 1930 г.пад назвай «Чырвоная Беларусь», выходзіў да 1933 г. Адноўлены ў студзені 1944 г. пад назвай «Беларусь». Орган СП БССР. Друкуе апавяданні,невялікія аповесці,вершы,публіцыстычныя артыкулы,кароткія рэцэнзіі на кнігі.

«**Полымя**» – штомесячны літаратурна – мастацкі часопіс. Выдаецца з1922 г. на беларускай мове.Друкуе творы беларускіх пісьменнікаў,пераклады твораў пісьменнікаў народаў свету,артыкулы па пытаннях беларускай літаратуры і мастацтва.

«**Большэвік Беларусі**» – выдаецца з сакавіка 1927 г. па лістапад 1952 г. Спачатку выходзіў на беларускай мове, з 1948г. на рускай і беларускай мовах.

Каталог складаецца па алфавіту, унутры каталожнага раздзела захоўваецца храналагічнасць.Каталожны артыкул складаецца з наступных частак:

а) назва.

б) нумар, год.

в) месца выдання.

г) колькасць старонак.

д) склад часопіса.

е) захаванасць, наяўнасць пячатак, подпісаў.

ж) уліковы нумар

Склад часопісаў распісаны па наступных рубрыках:

1. Артыкулы на грамадска-налітычныя тэмы.

2. Паэзія.

3. Проза.

4. Артыкулы па мовазнаўстве і літаратуразнаўстве. У т.л. біяграфіі паэтаў і пісьменнікаў.

5. Артыкулы па гісторыі

6. Артыкулы, прысвечаныя мастацтву і тэатру.

7. Бібліяграфічныя артыкулы.

Калекцыя часопісаў за 1945-2000 гг. дастаткова поўная і цікавая На іх матэрыялах можна прасачыць грамадскае, палітычнае,культурнае жыццё краіны за пэўны перыяд. Часопісы можна і трэба выкарыстоўваць у экспазіцыях музеяў, пры правядзенні заняткаў, афармленні выстаў.

1. Беларусь № 1, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, М Лужаніна, В. Віткі, А. Зарыцкага, М.Калачынскага, М. Гамолкі, П. Панчанкі.

3) Празаічныя творы: М. Лупсякова, І. Мележа, М.Клімковіча, І. Гурскага, К.Чорнага.

4) М. Ларчанка «Першы вялікі нацыянальны паэт» (Ф.Багушэвіч), С. Пятроў «Грыбаедаў», І. Гутараў «Партызанскі фальклор», Ц. Крысько «Памяці» К. Чорнага», А. Якімовіч «Я.Маўр», С. Шамбінага «Аб бытаванні народнага эпаса ў Беларусі».

5) Культурна-грамадскае жыццё на Беларусі ў 10 ст.

6) –

7) –

Забруджванне, загіны вуглоў.

КП8-4344/360

2. Беларусь № 2, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) І. Краўчанка «Падпольны друк на Беларусі ў перыяд Айчыннай вайны».

2) Вершы: П. Панчанкі, В. Віткі, В. Таўлая, А. Астрэйкі, М. Лужаніна, М. Машары, М. Калачынскага, А. Бурдзеля, К.Кірэенкі.

3) Празаічныя творы: І. Гурскага, М. Клімковіча, А. Якімовіча, В. Вольскага, Е. Садоўскага, Г. Смоляра «Нататкі з гета».

4) Я. Хлябцэвіч «Цётка», М. Чабор «Пятрусь Броўка», М.Ларчанка «Энеіда навыварат», У. Няфёд «Аб тэмах драматургіі»

5) «Еўфрасіння Полацкая».

6) –

7) –

Забруджванне, плямы.

КП8-4344/361

3. Беларусь № 3, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: Я. Коласа, П. Глебкі, М. Танка, П. Броўкі, А.Куляшова, А. Бялевіча, А. Зарыцкага.

3) Празаічныя творы: І. Гурскага, А. Стаховіча, П. Пестрака, І. Мележа, У. Няфёда.

4) Ломцеў «Скарына як пачынальнік беларускай літаратурнай мовы», М. Ларчанка «Тарас на Парнасе», М. Клімковіч» Ваенныя вершы М. Танка», Е. Садоўскі «На радзіме Я. Купалы»

5) М. Кацар «Архітэктурныя помнікі Полацка», І. Васілевіч «Стары замак і гістарычны музей у Гародні», «420 год беларускаму друку».

6) –

7) М. Тарсевіч «Кніга К. Чорнага «Вялікае сэрца», М. Чабор «Кніга А. Астэйкі «Крэмлёўскія зоры».

Забруджванне, плямы.

КП8-4344/362

4. Беларусь № 4, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) Лебедзеў, Ляўданскі «Фабрыка кнігі», Сіманоўскі «Дзяржаўная бібліятэка БССР».

2) Вершы: А. Куляшова, П. Пестрака, М. Машары, А. Астрэйкі, К. Кірэенкі, Н. Тарас, А. Бачылы.

3) Проза: І. Гурскага, М. Клімковіча, І. Краўчанкі, А. Стаховіча, А. Якімовіча, Я. Брыля.

4) А. Маслоўскі «Як жывы з жывымі» (Ул. Маякоўскі).

5) В. Вольскі «Гродна», Е. Садоўскі «Музей нашай славы» (Мінск).

6) –

7) Р. Шкраба «Край мой родны» (кн. Э. Агняцвет).

Забруджанне, плямы.

КП8-4344/363

5. Беларусь № 6, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Бялевіча, М. Пянкрата, А. Зарыцкага, А.Зомерфільда, Я. Кохана, М. Хрысціча, М. Калачынскага, В. Віткі.

3) Проза: К. Чорнага, М. Клімковіча, Е. Садоўскага, І. Гурскага.

4) Ломцеў «Георгій Скарына – першы беларускі кнігавыдаўца», М. Ларчанка «Янка Купала – вялікі асветнік», В. Луцэвіч «Я. Купала ў Вільні», Л. Фіглоўская «Вялікі паэт-патрыёт» (Я. Колас), Ф. Дамінікоўскі «Браніслаў Эпімах-Шыпіла».

5) Гарбуноў «З гераічнага мінулага беларускага народа», Каменская «Стварэнне Беларускай Совецкай Дзяржавы».

6) –

7) –

Забруджванне, плямы.

КП8-4344/365

6. Беларусь № 7-8, 1945 г. 63 с.

Скад.

1) «Ад працоўных Беларускай ССР І.В. Сталіну», «Першая гадавіна вызвалення Беларусі ад нямецка – фашысцкіх захопнікаў» (выступленне П.К. Панамарэнкі).

2) Вершы: А.Русака, В. Віткі, А. Зарыцкага, А. Астрэйкі, А. Вялюгіна, П. Панчанкі.

3) Проза: П. Кавалёва, І. Гурскага, В. Вольскага, А. Стаховіча, А. Якімовіча, А. Алешкі.

4) Ломцеў «Лёс кнігадрукавання на Беларусі пасля Скарыны», М. Суднік «Мова народа як фактар яго сілы і непераможнасці», М. Клімковіч «Віцэнт Дунін-Марцінкевіч – адзін з пачынальнікаў беларускай літаратуры», Л. Фігалоўская «Змітрок Бядуля».

5) І. Ганенка «Аднаўленне народнай гаспадаркі Беларусі», Н. Нікольскі «Рэлігійныя вераванні і абрады ўсходніх славян», В. Тарасенка «Барсукова горка», І. Васілевіч «Каложская царква ў Гродні».

6) Б. Смольскі «Партызанская тэма ў творчасці беларускіх кампазітараў», А. Рамановіч «Выдатны дзеяч тэатра» (Я.А. Міровіч).

7) Ларчанка «Лясныя салдаты» (кн. І. Гурскага).

Забруджване, на 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/366

7. Беларусь № 9, 1945 г. 63 ст.

Склад.

1) Пісьмо камсамольцаў і моладзі Беларусі т. Сталіну ў дзень 25-й гадавіны ЛКСМ Беларусі», М. Зімянін «25-ці годдзе Ленінска-Сталінскага камсамола Беларусі», «Зварот таварыша І. В. Сталіна да народа».

2) Вершы: В. Віткі, А. Зарыцкага, П. Панчанкі, А. Бачылы, Э. Агняцвет, М. Пянкрата, А. Вялюгіна.

3) Проза: М. Лынькова, М. Паслядовіча, М. Лупсякова, А. Кулакоўскага, Е. Садоўскага.

4) М. Суднік «Паходжанне мовы».

5) Н. Каменская «Аб'яднанне Беларускага народа ў адзінай дзяржаве», Н. Кочатаў «Віцебск», Ф. Канстанцінаў «Бітва пры Лясной».

6) –

7) А. Есакоў. Кн. В. Вольскага «Несцерка».

Забруджванне, плямы.

КП8-4344/367

8. Беларусь № 10, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) Н. Каменская «28-я гадавіна Кастрычніцкай рэвалюцыі».

2) Вершы: Я. Коласа, П. Панчанкі, М. Танка, В. Віткі, К.Кірэенкі, А. Астрэйкі, М. Сурначова, А. Коршака, А. Зарыцкага, А. Бачылы.

3) Проза: І. Гурскага, К. Крапівы, А. Кулакоўскага, А. Стручкова.

4) С. Шамбінага «Ля вытокаў беларускай літаратурнай мовы», Л. Бэндэ «Новыя мастацкія тэксты 19 стагоддзя», І.Гутараў «М. Горкі і беларуская літаратура», Я. Мазалькоў «Заўвагі аб літаратурным героі», У. Агіевіч «Першая нацыянальная драма» («Раскіданае гняздо»), А. Якімовіч «Партызанская маці».

5) Н. Красоўскі «І. Буйніцкі», М. Лобан «Вялікі беларускі вучоны» (Я. Карскі), «Друг беларускага народа» (Ян Райніс), «Выдатны географ» (Я.Д. Чэрскі), В. Тарасенка «Пошукі старажытнага Мінска».

6) В. Вольскі «Слуцкія паясы», К. Чорны «Слуцкія сарвэты», А. Анікееў «Л.П. Александроўская», П. Герасімовіч «Мастак вялікай праўды», (Бялыніцкі-Біруля), А. Ус. «Мастак І.Н.Шрэдэр».

7) М. Клімковіч «Шумяць лясы» (кн. А. Стаховіча).

КП8-4344/368

9. Беларусь №11-12, 1945 г. 63 с.

Склад.

1) І. Краўчанка «Беларусь абвінавачвае».

2) Вершы: П. Броўкі, Н. Ціханава, П. Панчанкі, В. Дунін-Марцінкевіч «Травіца Брат-сястрыца» (друкуецца ўпершыню), М. Пянкрата, В. Віткі, Зм. Кавалёва.

3) Проза: А. Кулакоўскага, М. Лупсякова, Я. Маўра, М.Клімковіча (Георгі Скарына), В. Данілевіча.

4) Я. Хлябцэвіч «Я. Купала ў Пецярбургу», У. Агіевіч «Гартаванне паэта» (Вас. Вітка), Грынблат «У барацьбе за свабоду» (заходнебеларускі фальклор), Е. Садоўскі «На радзіме Я. Коласа».

5) І. Стэльмашонак «Вялікі рускі хірург» (Пірагоў), В.Вольскі «Сям'я Дзяржынскіх», Суднік «Збіральнік беларускай старажытнасці» (І.І. Грыгаровіч), В.В. «Уладзімір і Рагнеда», «Пляц Волі», Ф. Дамінікоўскі «Ф.М. Дастаеўскі – беларус».

6) Б. Смольскі «Старэйшы беларускі кампазітар» (М.М.Чуркін), У. Карпаў «Мілы чалавек» (п'еса ў Беларускім драм. тэатры), Герасімовіч «Пясняр беларускай прыроды» (мастак У.М. Кудрэвіч), А. Палес «Выдатны матак-дэкаратар» (А.П. Марыкс).

7) Р. Шкраба «Выбраная лірыка», (кн. М. Машары), Я. Брыль «Зямля гудзе», М. Ларчанка «Ранак ідзе» (1-ы зборнік К. Кірэенкі).

КП8-4344/369

10. Беларусь № 1, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) «Вялікае свята совецкаго народа».

2) Вершы: П. Глебкі, М. Клімковіча, А. Зарыцкага, М. Танка, К. Кірэенкі, П. Пранузы, М. Пянкрата, В. Матэвушава, А.Коршака, П. Пестрака (новыя вершы), Э. Агняцвет, Анатоля Астрэйкі, А. Бялевіча «Чалавек – Сонца» (паэма).

3) Проза: І. Гурскага, Я. Маўра, М. Лобана, М. Лупсякова, А. Якімовіча.

4) М. Лынькоў «Задачы беларускай літаратуры ў перыяд аднаўлення», Ц. Крысько «Творчасць маладых пісьменнікаў», К. Кірэенка, А. Вялюгін, І. Шамякін і іншыя, Л. Баўдзей «Вобразы совецкіх людзей у творах К. Чорнага», Л. Фіглоўская «Карусь Каганец».

5) А. Гарбкоў «Бітва за Гомель», І. Фёдараў «Крыжацкія рэйзы на Літву» (у апісанні аднаго з удзельнікаў).

6) А. Рамановіч «Ірына Ждановіч».

7) І. Жыдовіч. Кн. П. Броўкі «Выбраныя творы».

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ў верхнім правым вуглу надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/412

11. Беларусь № 2, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, А. Зарыцкага, В. Матэвушава, П.Панчанкі, М. Васілька, А. Шарапава, Л. Украінкі, А. Бурдзеля.

3) Проза: Я. Маўра, І. Грамовіча, І. Краўчанкі, М. Клімковіча, А. Кулакоўскага.

4) У. Агіевіч «Сымон Музыка», М. Лынькоў «Адвечная песня».

5) А. Пігуноў «Дваццаць восем год Чырвонай Арміі», М.Кацар «Крэпасныя збудаванні Беларусі».

6) Р. Рамановіч «Барыс Платонаў».

7) Ул. Хрушч «Вастрыце зброю» (Кн. М. Танка)

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ў верхнім вуглу надпіс «А. Матусевіч».

КП8-4344/413
КВФ4-1773/89

12. Беларусь № 3, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: Я. Коласа, П. Броўкі, А. Зарыцкага, М. Танка, А. Пракоф’ева, Н. Брауна.

3) Проза: І. Крата, А. Алешы, П. Кавалёва, Лупсякова.

4) М. Клімковіч «Кандрат Крапіва», У. Карпаў «У палоне інерцыі», (тв.-ць М. Лынькова, І. Гурцкага, К. Чорнага), «Я.Мазалькоў выдатны паэт» (А. Куляшоў), М. Лобан «Хвядос Мынклер», М. Ларчанка «Марына Зм. Бядулі», М. Суднік «Аб беларускай навуковай тэрміналогіі».

5) М. Ваганава «Савецкая жанчына ў Вялікай Айчынай вайне», Л. Шнеерсон «Парыжская Комуна 1871 г.», А. Палеес «Бела-Рускія дойліды XII-XV вв.».

6) М. Модэль «На шляху да мастацкай сталасці» (І. Мурамцаў), А. Есакоў «Актор – рэаліст».

7) –

Забруджванне. На 1 с. у верхнім правым вуглу надпіс А.Матусевіч.

КП8-4344/414
КВФ4-1773/88

13. Беларусь № 4, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) Ул. Перцаў «Выхад Беларусі на міжнародную арэну», І. Матыль «Чырвонай змене 25 год».

2) Вершы: М. Гамолкі, М. Жука, М. Танка (н.в.), Р. Няхая, А. Пракоф'ева, А. Зарыцкага, П. Пестрака, Р. Сабаленкі.

3) Проза: М. Паслядовіча, І. Шамякіна, Грыгор'ева.

4) І. Хрушч «Лірыка Паўлюка Труса», Л. Бэнф «Новыя архіўныя матэрыялы па гісторыі беларускай літаратуры», Я.Усік «Будучыня Эдуарда Самуйленка», Ул. Агіевіч «Юнацтва паэта» (П. Панчанка).

5) П'янкоў «Красавіцкія тэзісы Леніна», В. Бяркоўскі «Гродня ў 1912 годзе», Е. Садоўскі «Бабруйская крэпасць».

6) Антон Ус. «Рэнесанс і барока на Беларусі».

7) Казека. Кн. М. Лупсякова «Апавяданні».

Забруджаванне. На 1 с. вокладкі ў верхнім левым вуглу надпіс «Матусевич».

КП8-4344/415

14. Беларусь № 5-6, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) Ад. ЦК КПСС Савета Міністраў ССР. Ад. ЦК КП(б) БССР, Савета Міністраў БССР.

2) Вершы: Я. Коласа, Я. Купалы (урыўкі з паэмы) «Гарыслава», А. Бурдзеля, І. Франко, А. Астапенкі, М. Танка, К. Кірэенкі, В. Матэвушава, П. Пестрака, М. Аўрамчыка, М. Гамолкі.

3) Проза: М.Горкага, Я.Маўра, І.Грамовіча.

4) Я. Савіцкая. «Газета «Звязда» ў дні нямецкай акупацыі», І. Агіевіч, М. Ларчанка «Мастацкая проза перыяду ВАВ», Я. Мазалькоў «Гордасць беларускага народа», Ю. Пшыркоў «Я. Купала – рэдактар «Нашай Нівы», В. Таўлай «Урыўкі з невядомай паэмы Я. Купалы», К. Елісееў «Апошняе Спатканне» (Я. Купала), М. Грынблат «Адлюстраванне ў фальклоры барацьбы нашага народа з іншаземнымі захопнікамі».

5) А. Кандрацьеў «Вялікая перамога», А. Гарбкоў «Партызанскі рух на Беларусі ў ацэнцы ворага», І. Фёдараў «Тэўтонскі ордэн і прусы», С. Александровіч «Кравецкі жаргон», Чванаў «Герой Айчыннай вайны 1812 г.» (Кульнеў).

6) Антон Ус «Да вытокаў беларускага выяўленчага мастацтва», М. Модэль «Выдатная спявачка» (А. Аляксеева), М.Кацар «Беларускі арнамент», Герасімовіч «Мастак Я. Зайцаў».

7) А. Зорын «Поўдзень» (кн. В. Віткі), А. Маслоўскі «Неспакойны гарадок» (кн. Стаховіча), Я. Шарахоўскі «Дняпроўскае рэха» (кн. А. Зарыцкага).

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/416

КВФ4-1773/85 страта першага ліста.

КВФ4-1773/86 стр. апошн. ліста.

КВФ4-1773/87 стр. вокладкі.

15. Беларусь № 7, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка (н.в.), П. Панчанкі, І. Калтунова, В.Саянава, А. Рэшэтава, В. Таўлая, М. Лужаніна, К. Кірэенкі, С.Бытавога, Ул. Шахаўца.

3) Проза: У. Краўчанкі, І. Гурскага, А. Кулакоўскага, Т.Хадкевіча.

4) Ул. Карпаў «Мастацкая дэталь у апавяданнях К. Чорнага», М. Суднік «І.І. Насовіч», Ул. Агіевіч «Ядвігін Ш», Ю. Пшыркоў «Новыя паэмы Я. Коласа».

5) Ф. Даміткоўскі «Віцебскі краязнаўца» (Семянтоўскі-Курыла).

6) –
7) –
Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».
КП8-4344/417

16. Беларусь № 8, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) З. Пеймер «Сталінскія пяцігадовыя планы і развіццё народнай гаспадаркі СССР».

2) Вершы: М. Танка, П. Панчанкі, М. Аўрамчыка, Ю.Рудзько, В. Віткі (н.в.), А. Бялевіча, А. Коршака, Н. Тараса, М. Гамолкі, К. Кірэенкі, У. Шахаўца.

3) Проза: Ю. Рудзько, Г. Шчарбатава, П. Пестрака, П.Кабзарэўскага, П. Шаўрова, І. Шамякіна, К. Губарэвіча.

4) Я. Хлябцэвіч «Янка Купала на агульнаадукацыйных курсах А.С. Чарняева», Ф. Дамінікоўскі «Браты Куторгі», «Выдатны Беларускі этнограф і краязнаўца» (Ельскі).

5) А. Гарбкоў «Баі за Магілеў».

6) А. Есакоў «Майстар беларускай сцэны», М. Модэль «Маладыя артысты балета», А. Палеес «Мастакі Першага Беларускага тэатра».

7) –

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».
КП8-4344/418

17. Беларусь № 9, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) «Закон аб 5-і гадовым плане аднаўлення і развіцця народнай гаспадаркі Беларускай ССР на 1946-1950 гг.»

2) Вершы: К. Кірэенкі, А. Вялюгіна, Н. Ціханава, М. Танка, М. Лужаніна, Р. Няхая.

3) Проза: А. Стаховіча.

4) І. Лушчыцкі «Першы том твораў І.В. Сталіна».

5) Н. Сігкалаў «Гадавіна вялікай гістарычнай перамогі», «Уз'еднанне беларускага народа», А. П'янкоў «Ятвай».

6) А. Есакоў «Артыст Сяргейчык», С. Нісневіч «Другая сімфонія Р. Пукста», А. Давідовіч «Беларускія гравёеры».

7) –

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/419

18. Беларусь №10, 1946 г. 63 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Гамолкі, М. Танка, Я. Коласа, М. Хрысціч.

3) Проза: М. Паслядовіча, А. Кулакоўскага, Я. Маўра.

4) У. Агневіч «Шлях народнага паэта» (Я. Коласа), Юл. Пшыркоў «Першы беларускі раман», В. Таўлай «Святкуе свой дзень Занямонне», Я. Маўр «Сорак гадоў назад» (успаміны аб Якубе Коласе), Л. Сагараў «М.Багдановіч і фальклор».

5) С. Александровіч «Друкар І. Капеўскі», Н. Ватацы «А.С.Пушкін у Магілёве».

6) І. Нісневіч «Дырыжор Т. Каламійцава», А. Палеес «Беларуская мастацкая прамысловасць».

Забруджванне. На 1 с. уверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/420

19. Беларусь № 11-12, 1946 г. 95 с.

Склад.

1) Я. Колас «Пад сонцам Сталінскай Канстытуцыі».

2) Вершы: М. Гамолкі, А. Бялевіча, М. Танка, Н. Някрасава, М. Рыльскага, Ул. Шахаўца.

3) Проза: К. Чорнага, А. Ганчара, І. Грамовіча, М. Клімковіча («Георгі Скарына»), Я. Брыля.

4) Я. Хлябцэвіч «Царскі суд над творамі Ф. Багушэвіча», Я. Казека «Класічны твор беларускай прозы» (ап. «Салавей» З.Бядулі), Ул. Луцэвіч «Маі успаміны пра З. Бядулю», С. Майхровіч «Канстанцыя Буйла».

5) Б. Вінаградаў «Кюхельбекер у Беларусі».

6) С. Ніскевіч «Сімфонія, прысвечаная гераічнаму камсамолу» (кампазітар П. Падкавыраў).

7) У. Агіевіч «Георгій Скарына» (кн. М. Садковіча і Я. Львова).

Забруджванне.На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «А. Матусевіч».

КП8-4344/421

20. Беларусь № 1, 1947 г. 63 с.

Склад.

1) Я. Бугаёў «Вялікія вынікі», Фясько «Беларуская дэлегацыя на Парыжскай канферэнцыі».

2) Вершы: З. Кавалёва, М. Танка, А. Бачылы, К. Буйла, В.Віткі, К. Кірэенкі, А. Вялюгіна.

3) Проза: А. Васілевіч, Я. Брыля, В. Аляксандрава.

4) Ю. Пшыркоў «Ленін і Сталін аб літаратуры і мастацтве», К. Губарэвіч «Тэма сучаснасці».

5) Е. Садоўскі «Разгром нямецка-фашысцкіх захопнікаў пад Масквой», А. Гарбкоў «Гадавіна вызвалення Мазыра»,

6) П. Малчанаў «Двадцаць год» (тэатру імя Я. Коласа), А.Палеес «Народнае мастацтва».

7) У. Ігнатовіч «У завіруху» (кн. І. Мележа), Р. Няхай «Зварот шчасця» (кн. М. Гамолкі), Ю. Комар «Разгневаная зямля» (кн. П. Пранузы).

КП8-4344/422
КВФ4-1773/94

21. Беларусь № 2, 1947 г. 63 с.

Склад.

1) П. Глебка «Белгарадскія ўражанні».

2) Вершы: К. Буйла, М. Танка, Х. Мальцінскага, П. Пестрака, А. Астрэйкі.

3) Проза: М. Лобана, А. Кулакоўскага, М. Даніленкі, Я. Брыля.

4) І.Чымбург «3-ці том твораў І.В. Сталіна», «Я. Купала і царская цэнзура», І. Краўчанка «З пачуццем совецкага патрыятызма» (Па матэрыялах падпольнага друку ў 1941-1944 гг.)

5) З. Пейлер «Серго Орджанікідзе», А. Гарбкоў «Бабруйскі кацел», Перцаў «Брэсцкая унія».

6) У. Няфёд «Гамлет» на сцэне тэатра імя Я. Коласа».

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі надпіс чарнілам «Матусевіч».

КП8-4344/423
КВФ4-1772/92

22. Беларусь № 3, 1947 г. 63 с.

Склад.

1) П. Быкоўскі «Пяць дзён ў Варшаве».

2) Вершы: М. Танка, Н. Пашкевіча, В. Віткі, К. Кірэенкі.

3) Проза: Ю. Рудзько, І. Шамякіна, П. Пестрака, В. Зуба, Т. Хадкевіча.

4) В. Луцэвіч «Я. Купала – пясняр дружбы народаў», Ф.Дамінікоўскі «Этнограф А. Багдановіч», «Пісьменнік старой Беларусі».

5) І. Кожар «Баявыя дзеянні гомельскіх партызан», А. Міронаў «Горад на Немане», А. Кулакоўскі «Маладыя падпольшчыкі Жлобіна», А. Давідовіч «Камянецкая вежа».

6) –

7) У. Няфёд «Спектакль аб нашых сучасніках», А. Есакоў «Мастак Ваксэр», М. Модэль «Рыта Млодэк», А. Палеес «Ткацтва на Беларусі».

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/424

КВФ4-1773/93

23. Беларусь № 4, 1947 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы М. Танка, А. Астрэйкі, М. Рыльскага, М. Машары, А. Вялюгіна, К. Кірэенкі.

3) Проза М. Паслядовіча.

4) –

5) А. Міхайлаў «Сэрца Радзімы»(г. Масква), Л. Нікулін «Маскве восемсот год», Златагораў «Падарункі народа» (у музеях Масквы).

6) –

7) –

Забруджванні. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/425

КВФ4-1773/94

24. Беларусь № 5, 1947 г. 32 с.

Склад.

1) П. Лабус «Слава пераможцам» (гадавіна Перамогі).

2) Вершы: К. Кірэенкі, М. Танка, М. Лужаніна, К. Буйла.

3) Проза: І. Гурскага, М. Паслядовіча, А. Кулакоўскага,

4)С. Майхровіч «М. Багдановіч», У. Агіевіч «Старонкі незабыўнага» (друк у часы Вялікай Айчыннай вайны), Д. Маркаў «Навука і літаратура».

5) Л. Фруд «Пачатак рэвалюцыйнай дзейнасці т.Сталіна».

6) –

7) П. Пестрак «На родных палетках» (кн. А. Русака).

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/426

25. Беларусь № 6,1947 г. 31 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Горкага, Я. Купалы, М. Танка.

3) Проза: М. Паслядовіча.

4) Г. Мсціславец «Памяць аб Купале на Волзе», А. Александровіч «Паэма Я. Купалы «Адвечная песня» у ацэнцы дарэвалюцыйнай крытыкі», М. Смолкін «Пераклічка брацкіх галасоў» (беларуская літаратура ў кантэксце сусветнай), Л. Бэндэ «Невядомыя творы Цёткі».

5) –

6) У. Няфёд «Канстанцін Заслонаў» п’еса А. Маўзона ў тэатры імя Я. Купалы.

7) –

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/427

26. Беларусь № 7,1947 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) –

3) Проза: В. Кучара.

4) І. Чымбург «4-ты том твораў І.В. Сталіна», У. Карпаў «Героі К. Чорнага», Ю. Пшыркоў «Масква ў беларускай паэзіі».

5) В. Тарасенка «Новае аб старажытным Мінску», А. Палёс «Навагрудскі замак», С. Александровіч «Пісьменнік і этнограф Павел Шпілеўскі», «Браніслаў Эпімах-Шыпіла».

6) –

7) П. Пестрак «Апавяданні» (кн. Я. Брыля)

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/429

КВФ4-1773/97

27. Беларусь № 8, 1947 г. 31 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, К. Кірэенкі, П. Пранузы, П. Панчанкі, В. Віткі, А. Пушкіна («Еўгені Онегін», пераклад А. Куляшова).

3) Проза: М. Паслядовіча, І. Шамякіна.

4) П. Глебка «Савецкі патрыятызм у творчасці П. Броўкі».

5) Ф. Дамінікоўскі «Зар'ян Даленга-Хадакоўскі», Н.Перкін «А. Міцкевіч і Я. Чачот».

6) –

7) А. Есакоў «Мсціўцы гета» (кн. Г. Смоляра).

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/4429

КВФ4-1773/97

28. Беларусь № 9, 1947 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Пестрака, М. Лужаніна, М. Гамолкі, М. Танка, А. Зарыцкага, А. Астрэйкі, А. Астапенкі.

3) Проза: М. Паслядовіча, А. Кулакоўскага, К. Папкоўскага.

4) Я. Хлябцэвіч «Я. Купала і Пецярбургскі універсітэт»

5) П. Лапацін «Вялікая сталіца савецкай дзяржавы», Ц.Гарбуноў «Сустрэчы» (з В.І. Талашом), Е. Садоўскі «Гістарычныя помнікі ў Кобрыне».

6) А. Палеес «Беларускае народнае мастацтва».

7) –
Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».
КП8-4344/430
КВФ4-1773/97

29. Беларусь № 10, 1947 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, М. Калачынскага, А. Вялюгіна.

3) Проза: М. Паслядовіча, А. Кулакоўскага, П. Пестрака, І. Мележа.

4) –

5) А. Палеес «Замак у Лідзе».

6) А. Есакоў «Савецкая п'еса на сцэне тэатра імя Я. Коласа», Г. Саф'ян «Беларуская культура і нямецка-фашысцкія «культуртрэгеры».

8) Я. Усікаў «У роднай хаце» (кн. П. Броўкі), Р. Няхай «Салют у Мінску» (кн. А. Вялюгіна).

КП8-4344/431.

30. Беларусь № 12, 1947 г.32 с.

Склад.

1) Л. Рудзіцкі «Знамянальная гадавіна» (да 25-годзя ўтварэння СССР).

2) Вершы: П. Панчанкі, А. Зарыцкага, Э. Агняцвет, А.Вялюгіна.

3) Проза: Т. Хадкевіча, І. Шамякіна, К. Чорнага.

4) Г. Таран «Кандрат Крапіва», У. Карпаў «Ідэі патрыятызму ў беларускай літаратуры».

5) Г. Гінзбург «Баі пад Віцебскам у 1812».

6) С. Нісневіч «Беларуская савецкая музыка за 30 год», А. Есакоў «Песняр сучаснасці» (артыст У. Крыловіч).

7) –

КП-84344/433
КВФ4-1773/98

31. Беларусь № 1, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Калачынскага, М. Танка, А. Вялюгіна, Э. Агняцвет, А. Астапенкі.

3) Проза: І. Гурскага, У. Краўчанкі, А. Міронава.

4) Д. Лебедзеў «Творы Леніна і Сталіна на беларускай мове», А. Эльман «Аб партыйнасці літаратуры», У. Карпаў «Воін і творца» (тв-ць беларускіх пісьменнікаў).

5) –

6) А. Есакоў, Б. Смольскі «Лунінецкі народны хор», М.Модэль «Аб тэатральнай моладзі».

7) І. Мележ «Апавяданні» (кн. І. Грамовіча), У. Ігнатаў «Сад» (кн. А. Кулакоўскага).

КП8-4344/434
КВФ4-17733/99

32. Беларусь № 2,1948 г. 32 с.

Склад.

1) Н. Грашчаннікаў «Пачэсны абавязак совецкай інтэлігенцыі».

2) Вершы: М. Танка, А. Вялюгіна, К. Кірэенкі.

3) Проза: П. Пестрака.

4) Я. Герцовіч «Тэма рабочага класа ў беларускай совецкай прозе», М. Смолкін «Самуйлёнак-журналіст».

5) М. Красоўскі «Гераічная абарона ў Брэсце».

6) –

7) Я. Усікаў «Разам з народам» (кн. М. Засіма «Ад шчырага сэрца»).

КП8-4344/435
КВФ4-1773/100

33. Беларусь № 3, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) А. Ус «Вялікая сіла», «Бюджэт рэспублікі».

2) Вершы: Н. Парукова, М. Пянкрата, М. Калачынскага, М. Танка, А. Вялюгіна, В. Матэвушава, І. Цімашкова.

3) Проза: В. Гільбурда, К. Папкоўскага, Т. Хадкевіча.

4) «Беларуская савецкая літаратура за 1947 г.»

5) Н. Бараноўская, С. Левіна «Беларускія партызаны», М.Шкляр «50-годдзе першага з'езда РСДРП»

6) І. Гутараў «Праблема формы і зместу ў мастацтве», М.Модэль» «Юбілейныя спектаклі і іх рэжысура», У. Няфёд «Вынікі конкурса на лепшую савецкую п'есу».

7) У. Агіевіч «Пасля навальніцы» (кн. К. Кірэенкі), Р. Няхай «Нёманскія казакі» (кн. Я. Брыля).

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі штампы Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

КВФ4-1773/101

34. Беларусь № 4, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) І. Цімчук «Прамысловасць Беларусі ў 1948».

2) Вершы: М. Танка, К. Кірэенкі, І. Юрчанкі.

3) Проза: І. Грамовіча.

4) –

5) С. Шчуцкі «Музей Айчыннай вайны» (г. Мінск).

6) –

7) У. Карпаў «На родных гонях» (кн. І. Гурскага), А. Вялюгін «Арлiная крыніца» (кн. А. Зарыцкага).

КП8-4344/436
КВФ4-1773/99

35. Беларусь № 5, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Лужаніна, К. Кірэенкі.

3) Проза: В. Лівенцава, К. Папкоўскага.

4) Н. Красоўскі «Ленін і Сталін – арганізатары большэвіцкага друку», А. Арцем'еў «А.Н. Астроўскі і савецкі тэатр», М. Клімковіч «З песняй барацьбы» (тв-ць М. Танка).

5) –

6) А. Есакоў «Ганцавіцкі харавы калектыў».

7) Р. Няхай «Гарачы жнівень» (кн. І. Мележа), М. Гамолка «Апавяданні» (кн. М. Лупсякова).

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/437

КВФ4-1773/102

36. Беларусь № 6, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Пестрака, А. Пысіна, П. Броўкі.

3) Проза: М. Даніленкі.

4) У. Няфёд «Крытычныя традыцыі Белінскага», М.Клімковіч «М. Горкі і Я. Купала», А. Якімовіч «Янка Маўр».

5) Е. Сераброўская «Вялікі сын рускага народа» (Бялінскі), І. Родзін «Філасофія і эстэтычныя погляды Белінскага», А. Рабчынскі «М.І. Калінін аб комуністычным выхаванні».

6) –

7) І. Кудраўцаў «Паэма аб правадыру» (кн. Г. Леанідзе «Маленства» з эпапеі «Сталін»).

Забруджванне. Надрыў па карашку (14,5 см). На 1-й с. вокладкі штампы Дзяржаўнай бібліятэкі БССР, надпісы.

КВФ4-1773/104

37. Беларусь № 7, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) М. Аслоўскі «Архітэктура новага Мінска».

2) Вершы: А. Пысіна, М. Аўрамчыка, К. Кірэенкі, А.Вялюгіна.

3) Проза: М. Лынькова, Н. Пятніцкага.

4) М. Лобан «Думкі пра нашу мову», І. Родзін «Чарнышэўскі – змагар і мысліцель», У. Агіевіч «Пясняр совецкага патрыятызма» (У. Маякоўскі), У. Шахавец «Паэзія В. Таўлая».

5) Г. Улаеў «Пяты удар» (да 4-ай гадавіны вызвалення Беларусі).

6) І. Гутараў «Маркс-Энгельс аб эстычных успрымання і мастацкай творчасці».

7) –

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі штамп Дзяржаўнай бібліятэкі БССР, надпісы.

КВФ4-1773/105

38. Беларусь № 8, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) Памяці А.А. Жданава, П. Кірушын «Ватыкан-закляты вораг Совецкага Саюза і дэмакратыі».

2) Вершы: А. Русака, А. Межырава.

3) Проза: М. Вішнеўскага, М. Паслядовіча.

4) Н. Сігналаў «Магутны сродак комуністычнай асветы», Айзеншток «Сведчанне вялікай дружбы» (Анталогія беларускай паэзіі ў перакладзе ленінградскіх паэтаў), М. Смолкін «Рысы нашага сучасніка» (Вобраз новага чалавека ў творах рускай літаратуры 1947 г.)

5) П. Ліпіла «М.В. Фрунзе ў Беларусі і яго роля ў падрыхтоўцы Кастрычніцкай рэвалюцыі».

6) М. Модэль «Мастак класічнага танца» (З. Васільева).

7) Я. Усікаў «Грозны абвінаваўчы дакумент супроць фашыскіх забойцаў» (кн. «Ніколі не забудзем»)

Забруджанне. На 1-й с. вокладкі штампы Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

КВФ4-1773/106

39. Беларусь № 9, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) М.Клімковіч «Да 9-й гадавіны ўз’яднання беларускага народа», А.Рабчынскі «Сацыялістычнае спаборніцтва магутны рычаг будаўніцтва комуністычнага грамадтсва», А. Аўчыннікаў «Марксізм-ленінізм аб рэлігіі».

2) Вершы: М. Лужаніна, А. Бялевіча, П. Прыходзькі, С.Гаўрусёва.

3) Проза: В. Вольскага, А. Міронава, М. Ракітнага.

4) У. Агіевіч «Паэзія гераічнага Ленінграда», С. Александровіч «Вялікі дзень» К. Чорнага».

5) –

6) У. Няфёд «Выдатны актор» (Г.П. Глебаў), М. Модэль «На шляху перабудовы» (Беларускі дзяржаўны тэатр оперы і балета).

7) –

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі штамп Дзяржаўнай бібліятэкі БССР.

КВФ4-1773/107

40. Беларусь № 10, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) І. Росман «Магутная ідэйная зброя большэвізма», С.Умрэйка «Народная асвета ў БССР за 30 год», І. Цімчук «Важнейшая народна-гаспадарчая праблема», І. Чарняўскі «Арлінае племя» (да 30-годдзя ВЛКСМ).

2) Вершы: К. Кірэенкі, А. Вялюгіна, У. Ліўшыца, М. Калачынскага.

3) Проза: І. Грамовіча, Я. Брыля, В. Казлова.

4) Я. Зомерфельд «Драматычныя паэмы М. Клімковіча».

5) –

6) М. Модэль «Юбілей Маскоўскага Мастацкага Акадэмічнага тэатра», А. Атрошчанка «Старэйшы рускі тэатр у Мінску».

7) Я. Усікаў «Добры дзень» (кн. А. Астрэйкі).

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі штамп бібліятэкі ЦК КП(б)Б.

КВФ4-1773/108

41. Беларусь № 11, 1948 г. 32 с.

Склад.

1) П. Сяльчонак «XXXI год Вялікай Кастрычніцкай соцыялістычнай рэволюцыі», Н. Каменская «Утварэнне Беларускай совецкай дзяржавы», І. Чарняўскі «Сельская гаспадарка да 30-годдзя БССР».

2) Вершы: А. Менжырава, М. Аўрамчыка.

3) Проза: І. Шамякіна, І. Гурскага, А. Стаховіча.

4) З. Матузаў «Выданне кніг у Беларусі», Н. Кудраўцаў «Калгасная тэматыка ў беларускай літаратуры».

5) М. Лобан «Мінск сёння».

6) –

7) –

Забруджванне. На 1-й с. вокладкі штамп бібліятэкі.

КВФ4-1773/111

42. Беларусь № 12 1948 г. 32 с.

Склад.

1) Пад сцягам Сталінскай Канстытуцыі», А. Колышкін «Дасягненні прамысловасці БССР за 30 год», І. Качура «Механізацыя соцыялістычнай сельскай гаспадаркі».

2) Вершы: А. Міцкевіча, К. Кірэенкі, А. Русака.

3) Проза: М. Ткачова, І. Мележа, П. Кавалёва.

4) У. Агіевіч «Паэзія жыцця» (тв-ць М. Танка).

5) З. Капыскі «Палымяны барацьбіт за комунізм» (С.М.Кіраў), П. Кабзарэўскі і А. Іцігін «Ленінград сёння».

6) Я. Рамановіч «Тэатры рэспублікі да трыццацігоддзя БССР», І. Ніснeвіч «30 год музычнай культуры Совецкай Беларусі».

7) –

Забруджванне, загіны вуглоў, надрывы па карашку.

КВФ4-1773/112

43. Беларусь № 1, 1949 г. 48 с.

Выпуск прысвечаны 30-годдзю ўтварэння БССР.

Склад.

1) К. Крапіва «Аб характары беларуса».

2) Вершы: А. Куляшова, А. Суркова, П. Броўкі, М. Лужаніна.

3) Проза: Я. Коласа, П. Глебкі.

4) У. Агіевіч «Літаратура, народжаная Вялікім Кастрычнікам».

5) «Вялікаму Сталіну ад беларускага народа».

6) –

7) –

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/439

44. Беларусь № 2, 1949 г. 32 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Вялюгіна, К. Кірэенкі, П. Панчанкі, Х.Жычкі.

3) Проза: Я. Брыля.

4) У. Агіевіч «Пераможны рух наперад» (Пісьменнікі БССР, узнагароджаныя ордэнамі і медалямі да 30-годдзя БССР).

5) В. Луцэвіч «Літаратурны музей Я.Купалы».

6) А. Арцем’еў «Высокая ўзнагарода» (Працаўнікі мастацтва, узнагароджаныя ордэнамі да 30-годдзя БССР).

7) –

Забруджванне. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/440

45. Беларусь № 6, 1949 г. 32 с.

Склад.

1) Е. Войніч «Беларуская савецкая література на ўздыме», П. Броўка «Да 2-га з’езда савецкіх пісьменнікаў Беларусі», М. Танк «Кангрэс прыхільнікаў міру».

2) Вершы: А.С. Пушкіна, А. Вялюгіна, Я. Купалы, В. Таўлая.

3) Проза: М. Горкага, М. Лупсякова.

4)П. Глебка «А.С. Пушкін і беларуская літаратура», М.Клімковіч «Вобраз І.В. Сталіна ў паэзіі Я. Купалы».

5) В. Раждзественскі «Па пушкінскіх месцах Ленінграда».

6) У. Няфёд «Пушкін і тэатр».

7) М. Гарулёў «Андрэйка» (кн. П. Кавалёва), Я. Брыль «Агні пяцігодкі».

КП8-4344/441

46. Беларусь № 9, 1949 г. 32 с.

Склад.

1) І. Шамякін «Барацьба за мір і дэмакратыю».

2) Вершы: М. Васілька, А. Бялевіча, М. Калачынскага.

3) Проза: І. Гурскага.

4) М. Клімковіч «Тэма партыі ў творах сучаснай літаратуры», М. Чавускі «Сатыра і гумар – зброя бальшэвіцкага друку».

5) І. Родзін «Вялікі сын рускага народа» (Радзішчаў).

6) У. Няфёд «Сучасная п'еса на сцэне тэатраў БССР»

7) С. Майхровіч «Вяснянка»(кн. Т. Хадкевіча), Я. Усікаў «Гартаванне» (кн. А. Кулакоўскага).

КП8-4344/442

КВФ4-1773/115

47. Полымя № 1, 1945 г. 163 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: Я. Коласа, М. Танка.

3) Проза: У. Краўчанкі, А. Кучара.

4) А. Нявада «Вялікі геній» (А.С. Грыбаедаў), М. Ларчанка «І.А. Крылоў».

5) Ф. Канстанцінаў «Славянскія плямёны – продкі беларускага народа».

6) –

7) М. Святланкін «Кніга М. Лынькова «Астап».

КП8-4344/396

48. Полымя № 2-3, 1945 г. 174 с.

Склад.

1) Канферэнцыя кіраўнікоў СССР, ЗША і Вялікабрытаніі ў Крыму.

2) Вершы: Я. Коласа, М. Лужаніна, В. Віткі.

3) Проза: У. Фінкеля, У. Краўчанкі, А. Якімовіча, І. Мележа, І. Грамовіча.

4) М. Клімковіч «Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч», А. Маслоўскі «Вершы аб Радзіме» (тв-ць П. Броўкі).

5) Ул. Перцаў «Утварэнне тэўтонскага ордэна».

6) –

7) –

КП8-4344/397

49. Полымя № 5-6, 1945 г. 112 с.

Склад.

1) Зварот І.В. Сталіна да народа.

2) Вершы: П. Глебкі, М. Танка, П. Пестрака, А. Бялевіча, К. Кірэенкі, А. Астапенкі, А. Куляшова, П. Панчанкі.

3) Проза: К. Чорнага, Я. Зазекі, А. Платнера.

4) І. Гутараў «Паэтычнае майстэрства Маякоўскага».

5) Ф. Канстанцінаў «Удзел беларусаў у Грунвальдскай бітве».

6) М. Модэль «Опера аб партызанскай вайне».

7) –

КП8-4344/398

50. Полымя № 7-8, 1945 г. 170 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: Я. Купалы, М. Калачынскага, М. Жука.

3) Проза: М. Лынькова, Я. Садоўскага.

4) Л. Бэндэ «Я. Купала і беларускі фальклор», Л. Фіглоўская «Радзіма і народ у творчасці Я. Купалы.», М. Ларчанка «Патрыятычная тэма ў творах Я. Купалы», В. Вітка «Пясняр дружбы народаў» (Я. Купала).

5) Ф. Дамінікоўскі «Выдатныя географы-беларусы».

6) –

7) –

КП8-4344/399

51. Полымя № 9, 1945 г. 162 с.

Склад.

1) Зварот т. І.В. Сталіна да народа. (з нагоды капітуляцыі Японіі).

2) Вершы: М. Машары, П. Панчанкі, Э. Агняцвет.

3) Проза: К. Крапіва «Мілы чалавек».

4) П. Глебка «Мастацкая літаратура Заходняй Беларусі», Л. Бэндэ «Новыя матэрыялы аб Янку Лучыне».

5) Ул. Перцаў «Кастусь Каліноўскі».

6) М. Модэль «Выдатная артыстка» (Л.П. Александроўская).

7) –

КП8-4344/400

52. Полымя № 10, 1945 г. 123 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Пестрака, П. Панчанкі, А. Зарыцкага, М.Клімковіча, М. Машары.

3) Проза: С. Гусеў «Гвардзейцы Мацыеўскага».

4) Л. Бераг «Да пытання аб волатах-асілках старажытных беларускіх паданняў», У. Фінкель «Змітрок Бядуля».

5) Ул. Перцаў «Кастусь Каліноўскі».

6) –

7) –

КП8-4344/401

53. Полымя № 1, 1945 г. 126 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Панчанкі, В. Матэвушава, П. Пранузы.

3) Проза: Я. Маўра, І. Мележа, Я. Зазекі, М. Лупсякова; М. Садковіч, Я. Львоў «Георгі Скарына».

4) М. Палякова «Дастаеўскі – мастак», М. Лынькоў «Задачы беларускай літаратуры ў перыяд аднаўлення і развіцця гаспадаркі і культуры Беларусі».

5) –

6) –

7) –

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/402

54. Полымя № 2-3, 1946 г. 192 с.

Склад.

1) Прамова т. І.В. Сталіна на перадвыбарчым сходзе выбаршчыкаў Сталінскай выбарчай акругі г. Масквы 9 лютага 1946 г.

2) Вершы: П. Панчанкі, В. Вольскага, В. Таўлая, М. Лужаніна.

3) Проза: В. Вольскага; М. Садковіч і Я. Львоў «Георгі Скарына».

4) У. Карпаў «Сатырык і драматург» (Крапіва), Ц. Крысько «Творчасць маладых пісьменнікаў» (П. Панчанкі, К. Кірэенкі, П. Пранузы, В. Матэвушава, М. Гамолкі і інш.).

5) М. Лынькоў «Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР» (П.К.Панамарэнка), М. Лужанін «Чалавек высокіх вартасцей» (К. Варашылаў), П. Броўка «Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР народны паэт Я. Колас».

6) –

7) –

Адарванасць вокладкі, на першай старонцы вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/403

55. Полымя № 4, 1946 г. 164 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Глебкі, Л. Украінкі, А. Зарыцкага, Р. Сабаленкі, А. Коршака, В. Матэвушава.

3) Проза: П. Пестрака.

4) А. Астапенка «Памяці маладога паэта»(А. Коршака), Л. Фіглоўская «Творчасць Я. Коласа ў дні Айчыннай вайны і перамогі», Л. Бараг «Казачнік Рэдкі».

5) –

6) –

7) І. Астахаў «Прыгоды цымбал» (А. Куляшова.)

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/404

56. Полымя № 5, 1946 г. 173 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Зарыцкага, А. Бачылы, А. Астапенкі, М. Гамолкі.

3) Проза: К. Чорнага, С. Свірыдава. П. Кавалёва.

4) М. Клімковіч «Першая беларуская паэтэса», У. Фінкель «Малады Шолам-Алейхем»

5) –

6) –

7) Я. Казека «Новая кніга вершаў П. Панчанкі», І. Мележ «Апавяданні пра вайну».

Расклееныя кніжны блок. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/405

57. Полымя № 6, 1946 г. 173 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, Э. Агняцвет, В. Саянава, Н. Брауна, С. Бытавога, Я. Купалы.

3) Проза: М. Клімковіча («Георгі Скарына»), У. Карпава, Я. Купалы.

4) У. Карпав «Драматургія Я. Купалы», Я. Хлябцэвіч «М. Горкі, ваенкоры і пачынаючыя чырвонаармейскія пісьменнікі».

5) Ф. Дамінікоўскі «Жыццё і праца Соф’і Кавалеўскай».

6) –

7) Я. Шарахоўскі «Поўдзень» (кн. В. Віткі).

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/406

58. Полымя № 7, 1946 г. 148 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Бялевіча, Н. Пашкевіча, В. Матэвушава.

3) Проза: Я. Шарахоўскага, М. Клімковіч («Георгі Скарына»), Г. Шчарбатава.

4) К. Корсакс «Літоўская літаратура ў Айчыннай вайне».

5) –

6) –

7) –

Страчаны старонкі 27-39, 125-126, 137-144, 149-150. На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/407

59. Полымя № 8-9, 1946 г. 150 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: М. Танка, А. Бялевіча, А. Зарыцкага.

3) Проза: Я. Шарахоўскага, І. Шамякіна. Г. Шчарбатава.

4) Л. Бэндэ «Недрукаваныя творы В. Дуніна-Марцінкевіча», С. Майхровіч «К.А. Буйла».

5) –

6) М. Кацар «Жывапіс Беларусі».

7) Г. Бярозкін «Далёкія станцыі», К. Губарэвіч «Аб мастацкай праўдзе» (кн. М. Клімковіча «Лясное возера»).

Частковая адарванасць кніжнага блока ад карашка. На 1с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/408

60. Полымя № 10, 1946 г. 166 с.

Склад.

1) Даклад т. Жданава аб часопісах «Звезда» і «Ленінград».

2) Вершы: Я. Коласа, П. Броўкі, А. Вялюгіна.

3) Проза: І. Мележа, Ю. Рудзько, П. Кавалёва.

4) А. Кучар «Новая зямля» Я. Коласа, Г. Базыленка «Вобразы і кампазіцыя паэмы «Адплата» Я. Коласа».

5) –

6) –

7) –

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/409

61. Полымя № 11, 1946 г. 140 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: Я. Коласа

3) Проза: Р. Няхая, Т. Хадкевіча.

4) А. Кучар «Змітрок Бядуля», У. Карпаў «Нараджэнне характару» (тв-ць К. Чорнага), В. Фарбераў «Паэт-воін» (А. Куляшоў).

5) –

6) –

7) Я. Шарахоўскі «За сваю Айчыну».
КП8-4344/410

62. Полымя № 12, 1946 г. 158 с.

Склад.
1) –
2) Вершы: М. Някрасава, Я. Коласа, М. Лужаніна.
3) Проза: Р. Няхая, А. Платнера.
4) П. Броўка «Творчасць П. Глебкі», «Вялікі рускі паэт-грамадзянін» (Някрасаў), М. Клімковіч «Паэт вялікага сэрца» (з. Бядуля).
5) –
6) Модэль «Нататкі пра артыстку» (І.Ф. Ждановіч).
7) Р. Няхай «На сурмах баравых» (кн. М. Сурначова).
Расшыты кніжны блок.
КП8-4344/411

63. Полымя № 1, 1947 г. 114 с.

Склад.
1) Вялікая ўрачыстасць. (Выбары ў Вярхоўны Совет БССР). П. Глебка «Кандыдат ў дэпутаты Вярхоўнага Совета БССР Міхась Ціханавіч Лынькоў». М. Модэль «Кандыдат ў дэпутаты Вярхоўнага Совета БССР Кандрат Кандратавіч Крапіва».
2) Вершы: М. Танка, Я. Коласа, П. Тычыны, М. Рыльскага, М. Бажана, Л. Первамайскага, У. Сасюры, А. Малышкі, М.Машары, М. Лужаніна, В. Матэвушава.
3) Проза: Ю. Рудзько, Ц. Гарбунова, А. Зямцова.
4) Я. Шарахоўскі «Беларуская паэзія ў 1946 г.», К. Губарэвіч «Паэзія маладых», Л. Бераг «Беларуская фантастычная казка».
5) –
6) –
7) К. Левановіч «Па пройдзеных шляхах» (кн. Л. Токарава «В походе»).
Частковая страта 4 с. вокладкі, плямы.
КП8-4344/455

64. Полымя № 2, 1947 г. 129 с.

Склад.

1) П. Глебка «Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР і БССР Якуб Колас». Я. Шарахоўскі «Дэпутат Вярхоўнага Совета БССР Максім Танк». У. Карпаў «Дэпутат Вярхоўнага Совета БССР Аркадзь Куляшоў».

2) Вершы: Я. Коласа, А. Зарыцкага, А. Жаўрука, А. Ушакова, А. Коршака, Г. Шведзіка, С. Ляльчука.

3) Проза: Т. Хадкевіча, П. Пестрака, Г. Шчарбатава.

4) Я. Шарахоўскі «Біяграфія Я.Купалы», У. Карпаў. «У палескай глушы» і «У глыбі Палесся» Якуба Коласа.

5) –

6) –

7) А. Вялюгін «Вершы Н. Тарас» (кн. Н. Тарас «Суніцы»).

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/456

65. Полымя № 3, 1947 г. 105 с.

Склад.

1) Ф. Шмыгаў «Пытанні аб міжнароднай апецы»

2) Вершы: А. Зарыцкага, Я. Коласа, Д. Осіна.

3) Проза: Т. Хадкевіча, Т. Тарасава.

4) В. Перцаў «Ламаносаў як грамадскі дзеяч і гісторык», Я. Мазалькоў «К. Чорны», Я. Шарахоўскі «Біяграфія В. Дуніна-Марцінкевіча».

5) –

6) М. Модэль Пошукі мастацкай праўды» (арт. І.М. Балоцін)

7) Р. Шкраба «У баку надзённых задач» (альманах «Отчизна»).

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/457

66. Полымя № 4, 1947 г. 130 с.

Склад.

1) Т. Хадкевіч «Мінск будуецца».

2) Вершы: А. Астрэйкі, Я. Коласа, М. Гамолкі, А. Зарыцкага, П. Пранузы, А. Вялюгіна.

3) Проза: К. Чорнага, А. Ганчара, П. Кабзарэўскага.

4) У. Карпаў «Сталасць» (агляд л-ры), М. Красоўскі «Грыбаедаў ў Брэсце».

5) –

6) –

7) Р. Шкраба «У палоне ўплываў» (кн. А. Русака «На родных палетках»).

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч».

КП8-4344/458

67. Полымя № 5, 1947 г. 130 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Броўкі, А. Зарыцкага, М. Хрысціча.

3) Проза: К. Чорнага, Ю. Рудзько, П. Глебкі.

4) Я. Шарахоўскі «Максім Багдановіч», М. Модэль «Рысы сучаснага героя», І. Семпер «Нататкі пра эстонскую літаратуру», М. Смолкін «Наша ніва» і беларуская літаратура», Л. Бэндэ «Новае аб Ф. Багушэвічу».

5) –

6) –

7) У. Карпаў «Апавяданні Янкі Брыля».

КП8-4344/459

68. Полымя № 6, 1947 г. 130 с.

Склад.

1) Памяці Міхаіла Іванавіча Калініна. М. Модэль «Крывёю сэрца» (Рэспубліканскі сход пісьменнікаў Беларусі).

2) Вершы: А. Астрэйкі, Т. Масенкі, А. Вялюгіна, М. Аўрамчыка, В. Матэвушава.

3) Проза: К. Чорнага, І. Грамовіча, М. Вішнеўскага, П.Кавалёва.

4) А. Александровіч «Аб дакастрычніцкай творчасці Янкі Купалы», Я. Шарахоўскі «Янка Купала – выдатны савецкі паэт», У. Карпаў «Драматызаваныя паэмы Янкі Купалы», Я. Зазека «Прыпеўкі беларускіх партызан».

5) –

6) –

7) –

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/460

69. Полымя № 7, 1947 г. 165 с.

Склад.

1) «Да новых твочых поспехаў»

2) Вершы літоўскіх паэтаў, А. Зарыцкага.

3) Проза: А. Стаховіча, М. Клімковіча («Георгій Скарына»).

4) –

5) А. П'янкоў «Паўстанне беларускіх сялян пад кіраўніцтвам Дзяніса Мурашкі».

6) К. Губарэвіч «Важнейшае з усіх мастацтваў» (беларуская кінематаграфія).

7) А. Вялюгін «Шчырае, свежае слова.» (кн. Д. Кавалёва «Далекие берега»).

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/461

70. Полымя № 8, 1947 г. 105 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Бялевіча, А. Вялюгіна, П. Прыходзькі.

3) Проза: М. Лупсякова, апавяданні з кнігі «Беларускія дзеці ў гады вялікай Айчыннай вайны».

4) М. Вішнеўскі, Я. Герцовіч «Слаўны шлях» (газета «Звязда»), М. Лынькоў «Ідэі патрыятызма ў беларускай дарэвалюцыйнай і савецкай літаратуры», К. Краўлтінь «Латышская савецкая літаратура пасля рашэнняў ЦК ВКП(б).

5) –

6) –

7) У. Васілевіч «Апавяданні Кузьмы Чорнага».

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/462

71. Полымя № 9, 1947 г. 127 с.

Склад.

1) Е. Бугаёва «Да восьмай гадавіны ўз'яднання беларускага народа ў адзінай совецкай дзяржаве», Н. Каменская «Масква – сталіца СССР».

2) Вершы: М. Машары, Э. Агняцвет, А. Вялюгіна. М. Клімковіча, А. Бялевіча, А. Стаховіча, М. Машары, А. Зарыцкага.

3) Проза: Я. Брыля.

4) С. Майхровіч «Поэтычная творчасць Петруся Броўкі», М. Смолкін «Ля вытокаў сучаснай беларускай прозы».

5) –

6) М. Модэль «У змаганні за высокаідэйны тэатр».

7) А. Вялюгін «Шторм у шклянцы» (кн. А. Астапенкі «Выпрабаванне»), А. Есакоў «Ірынка» К. Чорнага.

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/463

72. Полымя № 10, 1947 г. 127 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Зарыцкага, М. Лужаніна, А. Вялюгіна, К.Буйла, А. Бурдзель, А. Астрэйкі, Х. Жычкі.

3) Проза: І. Шамякіна, І. Мележа, А. Зямцова, Я. Брыля.

4) Я. Засека «Вобразы Леніна і Сталіна ў паэзіі беларускіх партызан».

5) –

6) А. Есакоў, Б. Смольскі «Народная песенная культура Беларусі».

7) М. Гамолка «Вершы Анатоля Вялюгіна».

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/464

73. Полымя № 11, 1947 г. 128 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: П. Глебкі, П. Броўкі, М. Машары, А. Зарыцкага, К. Кірэенкі, А. Вялюгіна, М. Калачынскага, А. Астапенкі, П. Прыходзькі.

3) Проза: А. Міронава, М. Аляксандрава.

4) Я. Шарахоўскі «Белоруская совецкая літаратура».

5) –

6) Б. Смольскі «Музычная культура беларускага народа».

7) У. Карпаў «Выбраныя апавяданні» Міхася Лынькова.

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», надрывы па карашку (3 см, 4 см)

КП8-4344/465

74. Полымя № 12, 1947 г. 128 с.

Склад.

1) –

2) Вершы: А. Астрэйкі, М. Калачынскага, А. Платнера, Г.Камянецкага.

3) Проза: В. Віткі, М. Садковіч, Я. Львоў «Георгі Скарына»

4) А. Кучар «Кандрат Крапіва – драматург», У. Карпаў «Вялікі ўздым» (беларуская савецкая літаратура).

5) А. П'янкоў «Уладзімір Нікалаевіч Перцаў», М. Грынблат «Нікалай Міхайлавіч Нікольскі».

6) –

7) –

На 1 с. вокладкі ўверсе надпіс «Матусевіч», плямы.

КП8-4344/466

Выданні друкарні Віленскай езуіцкай акадэміі ў фондах НПГКМЗ

І.А. Шупенька

Друкарня Віленскай езуіцкай акадэміі была створана на аснове друкарскай маёмасці Брэсцкіх друкарняў Мікалая Радзівіла Чорнага, якую перавёз у Вільню Мікалай Крыштоф Радзівіл (Сіротка), былы кальвініст, які вярнуўся да каталіцызму. Ён перавёз Брэсцкую друкарню свайго бацькі ў Вільню і перадаў яе езуіцкаму калегіуму, які потым стаў акадэміей.

На пачатковых этапах работы друкарні (1586-1589) на кнігах змяшчаўся надпіс «у друкарні Радзвілы», і толькі з 1592 года на кнігах з'яўляецца надпіс «у друкарні акадэміі».

Друкарня з самага пачатку разгарнула актыўную выдавецкую дзейнасць.

У асноўным яна задавальняла патрэбы акадэміі, гэтым і вызначаўся яе выдавецкі план. Галоўным накірункам працы быў выпуск тэолага-палемічнай і павучальнай літаратуры. Найбольш часта выходзілі кнігі Пятра Скаргі (8), Ст. Градзіцкага (9), М. Сміглецкага (8), Х. Варшавецкага (6), А. Юргевіча (6). Амаль усе яны палемічнага характару. Дарэчы, Пётр Скарга, адзін са стваральнікаў і кіраўнікоў калегіума і акадэміі ў Вільні, і паклаў пачатак кніжнай палеміцы. У 1576 годзе ў друкарні выйшла яго кніга «Пра таінствы» амаль на 500 старонках, дзе ў пасляслоўі паведамляецца пра тое, што Мікалай Крыштоф Радзівіл перадаў друкарню ў распараджэнне калегіума «каб яна, служыўшая да гэтага часу рассейванню ерасі, паслужыла зараз для распаўсюджвання праўды каталіцкай», і магнат ўсхваляецца за такі рэдкі дар.

Асобным раздзелам у выдавецкім плане акадэміі стала выданне вучэбнай літаратуры. У першыя гады свайго існавання друкарня выпусціла серыю выданняў па тэалогіі, філасофіі, логіцы, фізіцы. У большасці яны выходзілі без указання імён аўтараў, якімі часцей за ўсё з'яўляліся выкладчыкі акадэміі, рыхтаваўшыя выданні ў якасці дапаможнікаў для студэнтаў па пэўных курсах.

З уласна падручнікаў друкарня акадэміі выпусціла ў XVIст. толькі падручнік па граматыцы лацінскай мовы партугальскага філосафа Эм.Альварэса, які карыстаўся вялікай папулярнасцю. Яшчэ ў XVIII ст. у Вільні гэты падручнік перавыдаваўся 17 разоў. Даследчыкі называюць яшчэ падручнікі па палітэканоміі і рыторыцы.

Большасць выданняў друкарні вызначаецца сваёй добрай паліграфічнай якасцю і афармленнем. Нават у падручніках шмат упрыгожванняў, разнастайныя застаўкі і канцоўкі, добрая папера.

Друкарня акадэміі была адной з самых даўгавечных у Вільні. У XVII-XVIII стст. яна займалася галоўным чынам перавыданнем твораў Вуйкі і Скаргі, богаслужэбных кніг, падручнікаў. Значныя перамены адбыліся ў другой палове XVIIIст. Часцей сталі выходзіць вучэбныя дапаможнікі і навуковыя працы. З 1737 года рэгулярна выдаюцца календары, а з 60-х гадоў пачынаецца выпуск газет.

У сувязі з закрыццём езуцкага ордэна друкарня перадаецца ва ўладанне ўтворанай на аснове акадэміі ў 1781 годзе Галоўнай школы ВКЛ, а з арганізацыяй Віленскага універсітэта пераходзіць да яго валодання. Хутка пасля гэтага яе кіраўніком стаў І. Завадскі, які заняўся рэканструкцыяй і абнаўленнем друкарні. Як друкарня Завадскіх яна праіснавала да 1919 года.

У фондах НПГКМЗ захоўваецца некалькі выданняў Віленскай акадэмічнай друкарні. Яны ўвойдуць у агульны каталог «Беларускія лаціна-польскія выданні XVI-XVIII стст. у фондах НПГКМЗ».

Кніга «**Statut Wielkiego Xiestwa Litewskiego**», «Статут Вялікага Княства Літоўскага» 1588 года.

Вільна. Акадэмічная друкарня, 1693.

Папера ручнога адліву, кардон, скура. Друк тыпаграфскі, ксілаграфія.

ПГАЗ КП10-6016

Кніга была перададзена ў фонды НПГКМЗ гал. рэдактарам БелСЭ Петрашкевічам А.Л. у 1990 годзе. (АП № 59 ад 24.05.1990 г.)

«Статут ВКЛ» падрыхтаваны кваліфікаванымі правазнаўцамі пад кіраўніцтвам канцлера ВКЛ А.Б. Валовіча і падканцлера Л.І. Сапегі. У Статут увайшлі нормы дзяржаўнага права, чаго на той час не было ў заканадаўчай практыцы іншых еўрапейскіх дзяржаў. У ім знайшлі адлюстраванне тэорыя падзелу ўлад на заканадаўчую (сойм), выканаўчую (вялікі князь, адм. аппарат) і судовую (Трыбунал ВКЛ, земскія і падкаморныя суды, выбарныя і незалежныя адміністрацыі).

Статут ВКЛ 1588 года – самы вялікі кодэкс. З'яўляецца выдатным помнікам беларускай мовы і юрыдычнай думкі феадальнай эпохі, дзе замацаваны лепшыя моўныя здабыткі канцылярска-юрыдычнага пісьма таго часу.

Статут 1588 года ўпершыню быў надрукаваны на беларускай мове ў віленскай друкарні Мамонічаў пад наглядам Льва Сапегі ў 1588 годзе. Выданне двойчы паўторана (каля 1592 і 1600 гг.) з выхадной датай 1588. У 1614 і 1619 гг. і каля 1623 г. (з датай 1619) Л. Мамоніч выдаў яго на польскай мове. У 1648 годзе на польскай мове быў надрукаваны ў Варшаве. Затым польскамоўныя выданні выйшлі ў акадэмічнай друкарні ў Вільні ў 1693 г., 1744 г., 1786 г. і ў друкарні Марціноўскага ў 1819 г. У 1811 г. на польскай і рускай мове быў надрукаваны ў Санкт-Пецярбургу, у 1854 г. на беларускай мове ў Маскве.

Статут мае 14 раздзелаў, 488 артыкулаў.

Выданне, якое знаходзіцца ў фондах НПГКМЗ поўнае, вокладка са скуры шэра-жоўтага колеру. Нумарацыя артыкулаў прыводзіцца рымскімі і арабскімі лічбамі.

Склад.

Прадмова – 2 + 7 непранумараваных с.

Уступнае слова Льва Сапегі – 4 с.

Прысвячэнне Альжбеце Агінскай-Пузыне* – 1 с.

Кароткая дэкламацыя – 1 с.

<u>Раздзел 1</u>. Аб персоне нашай гаспадарскай, с. 1-36. Змяшчае 35 артыкулаў.

<u>Раздзел 2</u>. Аб абароне зямельных правоў, с. 37-59.

---

* Альжбета Агінская-Пузына была фундатаркай Віленскай езуіцкай акадэміі.

Змяшчае 27 артыкулаў.

Раздзел 3. Аб вольнасцях шляхецкіх, с. 60-112.
Змяшчае 51 артыкул.

Раздзел 4. Аб суддзях і судах, с. 113-123.
Змяшчае 105 артыкулаў.

Раздзел 5. Аб праве пасагу і прыданым, с. 224-240.
Змяшчае 22 артыкулы.

Раздзел 6. Аб апеках, с. 241-252.
Змяшчае 15 артыкулаў.

Раздзел 7. Аб запісах і продажу, с. 253-273.
Змяшчае 31 артыкул.

Раздзел 8. Аб спадчыне, с. 274-279.
Змяшчае 9 артыкулаў.

Раздзел 9. Аб падкаморных у паветах, аб правах земляных, аб межах, с. 280-306.
Змяшчае 32 артыкулы.

Раздзел 10. Аб пушчах, аб азёрах, аб сенажацях, с. 307-315.
Змяшчае 18 артыкулаў.

Раздзел 11. Аб гвалтах, баях, галаўшчыне шляхецкай, с.317-329.
Змяшчае 68 артыкулаў.

Раздзел 12. Аб такіх людзях і чэлядзі, што ад паноў сваіх адыходзяць, с. 370-390.
Змяшчае 24 артыкулы.

Раздзел 13. Аб грабяжах і аб навуках, с. 391-396.
Змяшчае 14 артыкулаў.

Раздзел 14. Аб усялякім зладзействе, с. 397-421.
Змяшчае 37 артыкулаў.

Да чытача міласцівага – 1 с.

Кніга надрукавана на паперы розных гатункаў з выразна бачнымі вадзянымі знакамі. Часцей за астатнія сустракаюцца вадзяныя знакі «лілея» і «літары», крыху менш «дубы» і «месяц», толькі на адным лісце знак «рыбы». Выданне прыгожа і якасна аздоблена. Кніга ўпрыгожана разнастайнымі застаўкамі

і канцоўкамі расліннага характару, стылізаванымі застаўкамі і канцоўкамі ў выглядзе фігур анёлаў і людзей, вазонаў з кветкамі. Пры друкаванні выкарыстаны гатычны шрыфт , для аздаблення выкарыстоўваецца антыква. Частка артыкулаў надрукавана паралельна лацінскім і гатычным шрыфтамі. Вельмі многа прыгожых ініцыялаў.

Захаванасць добрая, невялікія пацёртасці скуры на вокладцы, пажаўценне паперы, невялікія плямы, надрывы вуглоў.

29,5х20,5х6,5 (43,0).

Кніга «**Praelectiones Mathematicae ex Wolfianis Elementari**s». «Лекцыі па элементарнай матэматыцы». Аўтар-складальнік Якуб Накцыяновіч.

Вільна. Акадэмічная друкарня. 1759.

Папера ручнога адліву, кардон, скура. Друк тыпаграфскі, цісненне.

ПГАЗ КП7-3798

Кніга паступіла ў фонды ў снежні 1987 года ад жыхара г.Даўгаўпілса Голева А.В. (АП № 2 ад 24.12.1987 г.).

Кніга з'яўлялася падручнікам па матэматыцы і прызначалася для слухачоў акадэміі. Матэрыял размешчаны па частках, раздзелах, параграфах. Даецца падрабязнае тлумачэнне кожнай тэарэмы, аксіёмы, праблемы, асноўных палажэнняў. Яны пранумараваны асобна па арыфметыцы і геаметрыіі. Да некаторых раздзелаў геаметрыі і трыганаметрыі прыкладаюцца табліцы, на якія тут жа на палях даецца спасылка.

Матэрыял размешчаны вельмі зручна, даступна тлумачыцца кожнае палажэнне.

Склад.

Прадмова аўтара падручніка – 1 непран. с.

Прысвячэнне-падзяка Альжбеце Агінскай-Пузыне за дапамогу ў выданні падручніка – 3 непранумараваныя с.

Уступная частка да курса матэматыкі – 7 непранум. с.

Метады матэматыкі.Агульная характарыстыка – 3 непранумар. с.

Метады матэматыкі. Кароткія каментарыі, с. 1-7.

Элементарная арыфметыка, с. 8-151.

Элементарная геаметрыя. Уступная частка – 4 непранум. с.

Элементарная геаметрыя. Раздзел асноўны.Часткі 1-7, с. 1-222.

Элементарная геаметрыя.Раздзел дадатковы. Часткі 1-3, с. 223-272.

Элементарная трыганаметрыя. Уступ, с. 273-274.

Элементарная трыганаметрыя. Часткі 1-3, с. 275-310.

Дадатак – 16 табліц на разгорнутых старонках, на якіх геаметрычныя фігуры, схемы, табліцы.

На тытульным лісце, на разваротах форзацаў маюцца запісы чорнай тушшу. Запіс на разваротным тытульным лісце вызначае прыналежнасць кнігі да пэўнай асобы (некалькі невыразных аўтографаў). Зроблены рукапісны экслібрыс Антонія Апачы.

Перад асноўным тэкстам ліст з прысвячэннем-падзякай Лізавеце (Альжбеце) Агінскай-Пузыне за дапамогу ў ілюстраванні і выданні падручніка.

Кніга цікава і прыгожа аздоблена. У пачатку раздзелаў прыгожыя ініцыялы, застаўкі і канцоўкі расліннага арнаменту. Асабліва выдзяляюцца канцоўкі ў выглядзе букетаў з кветак у вазах.

Папера ручнога адліву з фрагментамі вадзяных знакаў. На старонках табліц вадзяныя знакі больш выразныя, часцей за ўсё сустракаецца з выявай літар.

Захаванасць кнігі здавальняючая, пераплёт пашкоджаны жучком, пажаўценне паперы.

15,9x9,5x3,3 (30,0).

Кніга «**Regula S. Augustini Episkopi et Constitutiones Fratrum odris Praedicatorum**» «Правілы Святога Аўгусціна епіскапа, устаноўленыя брацтвам і ім аб'яўленыя».

Вільна. Акадэмічная друкарня. 1798.

Папера ручнога адліву , кардон, скура. Друк тыпаграфскі.

ПГКЗ КП7-3965

Паступіла ў фонды ў красавіку 1987 года ад жыхара г.Даўгаўпілса Голева А.В. (АП № 42 ад 27.04.1987 г.)

Склад.

Тытульны ліст

На адвароце тыт.ліста – зварот да чытачоў.

Прадмова – 2 непранумараваныя старонкі.

Пачатковыя правілы святога Аўгусціна епіскапа, с. 1-29.

Агульныя правілы, с. 30-45.

<u>Раздзел 1</u>. Правілы, якіх павінны прытрымлівацца ў царкве, с. 46-149.

<u>Раздзел 2</u>. Правілы, якіх павінны прытрымлівацца дома, с. 150-262.

Пасланне святога Дамініка.

Змест – 2 непранумараваныя старонкі.

Кніга аздоблена прыгожымі застаўкамі і канцоўкамі, на многіх старонках уверсе і ўнізе віньеткі расліннага арнаменту.

На адвароце тытульнага ліста адбітак авальнай пячаткі манаскага ордэна аўгусцінцаў.

Захаванасць добрая, пацёртасці скуры, пажаўценне паперы, невялікія плямы на некаторых старонках.

10,5х6,5х2,4 (13,5)

Кніга «**Przepisy dla Kaznodziejow**», «Правілы для прапаведнікаў».

Напісана па французку Майсіёнам Жанам Бацістам. Пераклад на польскую мову Аўгусціна Тамашэўскага.

Вільна. Акадэмічная друкарня.1799.

ПГАЗ КП7-3968

Папера ручнога адліву, кардон, скура. Друк тыпаграфскі, цісненне.

Кніга паступіла ў фонды ад жыхара г. Даўгаўпілса Голева А.В. (АП № 46 ад 17.05.1988 г. Пр.зак. № 34 ад 17.05.1988 г.)

270 пранумараваных стар.+ 12 непранумараваных старонак у пачатку кнігі + 2 непранумараваных старонкі ў канцы кнігі.

Кніга з'яўлялася дапаможнікам для духоўных асоб і людзей, якія жадалі стаць прапаведнікамі. Давала рэкамендацыі як агульнага характару, так і па вельмі вузкіх накірунках.

Склад.

Уступнае слова Х.А. Тамашэўскага – 3 с.

Прадмова – 3 с.

Тлумачэнні і ўдакладненні аўтара – 3 с.

Частка першая. Аб прапаведніках.

Раздзел 1. Аб прызванні, с. 13-19.

Раздзел 2. Аб годнасці прапаведнікаў, с. 19-30.

Раздзел 3. Аб дасціпнасці, с. 31-39.

Раздзел 4. Аб навуках, якія павінен ведаць прапаведнік, с. 39-55.

Раздзел 5. Аб звычаях, с. 56-68.

Раздзел 6. Аб памяці, с. 69-75.

Раздзел 7. Аб занятках паўсядзённых, с. 77-79.

Раздзел 8. Аб знешнім выглядзе, с. 80-89.

Раздзел 9. Аб жэстах, с. 89-91.

Раздзел 10. Аб голасе, с. 91-98.

Раздзел 11. Аб прыстойнасці адзення, с. 99-105.

Частка другая. Аб пропаведзях.

Раздзел 1. Аб змесце і розных відах пропаведзяў, с.107-151.

Раздзел 2. Аб змесце пісьма святога, с. 151-152.

Раздзел 3. Аб тэмпе, с. 153-157.

Раздзел 4. Аб вітанні і пахвалах, с. 158-160.

Раздзел 5. Аб дзяленні казанняў на часткі, с. 160-165.

Раздзел 6. Аб парадку казанняў, с. 165-175.

Раздзел 7. Аб прынцыпах казанняў, с. 175-181.

Раздзел 8. Аб вывадах, с. 181-190.

Раздзел 9. Аб цытатах, с. 190-198.

Раздзел 10. Аб думках, с. 198-206.

Раздзел 11. Аб лаканічнасці казанняў, с. 206-212.

Раздзел 12. Аб віртуознасці, с. 213-220.

Раздзел 13. Аб выразнасці, с. 220-229.

Раздзел 14. Аб падабенствах і прыкладах, с. 229-233.

Раздзел 15. Аб красамоўстве, с. 233-245.

Раздзел 16. Аб стылі, с. 245.

Раздзел 17. Аб маральных высновах, с. 257-267.

Раздзел 18. Аб вымаўленні, с. 267-271.

Раздзел 19. Аб прыгажосці мовы, с. 271-275.

Раздзел 20. Аб заключных частках, с. 275-277.

Раздзел 21. Аб карысці казанняў для прапаведнікаў, с. 277-282.

Асноўны змест матэрыялаў у алфавітным парадку, с. 283-285.

Кніга ўпрыгожана застаўкамі і канцоўкамі расліннага характару. Фрагменты вадзяных знакаў невыразныя.

Захаванасць здавальняючая, маюцца пацёртасці вокладкі, зацёрта скура на навугольніках, плямы і пажаўценне паперы.

16,8х10,0х2,6 (21,2).

Дадатак

Накцыяновіч Якуб (1725-1790). Нарадзіўся ў Рагачове. Беларускі матэматык і філосаф.Доктар філасофіі, тэалогіі і царкоўнага права. Скончыў Віленскую акадэмію, дзе потым загадваў кафедрамі матэматыкі і філасофіі. Быў дырэктарам Віленскай астранамічнай абсерваторыі. З 1771 года працаваў у навучальных установах Гродна. Аўтар двух падручнікаў па матэматыцы, выдадзеных на лацінскай мове.

Аўгусцін Аўрэлій (Аўгусцін Блажэнны) (354-430 гг.) – хрысціянскі багаслоў, філосаф, буйнейшы прадстаўнік заходняй (лац.) патрыстыкі (кананічна зацверджанай літаратуры), адзін з самых пладавітых пісьменнікаў сусветнай літаратуры (93 працы ў 232 кнігах). Нарадзіўся ў Алжыры, пазней жыў у Рыме, Мілане. Потым вярнуўся на радзіму. Апошнія 35 гадоў жыцця быў епіскапам г. Гіпон. Яго вучэнне – філосафа-тэалагічнае абгрунтаванне хрысціянства ў духу неаплатанізму.Не адмаўляючы свецкай ўлады, аддаваў перавагу ўладзе духоўнай. На Беларусі яго творы вядомы з XI ст., у XVI-XVII стст. да іх яшчэ больш узрасла цікавасць, калі тут былі перавыдадзены яго творы.

Аўгусцінцы – члены каталіцкага жабрацкага ордэна. Паводле легендарнай версіі, ордэн быў утвораны ў 391 г. біскупам г. Гіпон Аўрэліем Аўгусцінам. На самай справе ён узнік пасля аб’яднання 4 кангрэцый манахаў-пустэльнікаў і зацверджаны булай папы Аляксандра IV у 1256 годзе пад назвай «Ордэн пустэльнікаў святога Аўгусціна».У аснову яго дзейнасці пакладзены «Правілы святога Аўгусціна» – зборнік тэкстаў, напісаных нібыта Аўрэліем Аўгусцінам. На тэрыторыі ВКЛ аўгусцінцы былі адным з самых нешматлікіх ордэнаў. На Беларусі яны мелі кляштары ў Брэсце, Гродне, в. Міхаліцкі Астравецкага р-на.

Масіён Жан Баціст (1663-1743) – знакаміты французскі прапаведнік, сын беднага натарыуса ў Правансе, на 18-м годзе жыцця ўступіў у ордэн даміліканцаў. Працаваў дырэктарам семінарыі ў Парыжы. У 1717 годзе рэгент зрабіў Масіёна епіскапам Клярмонскім, у 1719 годзе ён быў выбраны ў члены французскай акадэміі. Славіўся свамі прыгожымі пропаведзямі і казаннямі, быў вельмі папулярны сярод прыхаджан.

Змест

Памяти Николая Николаевича Ильницкого 5

Андреева Н.А. Что такое Детский музей: поиски дефиниций и определение стандартов 7

Касатая Т.Н. Влияние музейно-педагогических занятий цикла изобразительного искусства на развитие воображения и речевой деятельности дошкольников 14

Козел О.В. Проблема комплектования и подготовки кадров медицинского персонала на Полотчине в 20-30-е годы 20

Лысенко Л.М. Хроника Художественной галереи 31

Салаўёў А.А. Кафляныя печы XVIII – пачатку XIX стст. Полацкага езуіцкага калегіума (па назіраннях на першым паверсе карпусоў «А» і «Г») 33

Смирнова Т.Р. Особенности адаптации учеников вспомогательной школы в музейном пространстве 63

Сяргеенка Н.А. Дэйніс Пятро Язэпавіч – выдатны полацкі краязнаўца 68

Агляд калекцый, каталогі прадметаў з фондаў НПГКМЗ

Воднева І.П. Газеты 1941-1945 гг., надрукаваныя на тэрыторыі Беларусі, у фондах НПГКМЗ 82

Галюк Е.М. Монеты России 1700-1917 гг. в нумизматической коллекции НПИКМЗ (обзор коллекции, состав, структура каталога) 131

Ушакова Е.А. Коллекция поддужных колокольчиков в фондах НПИКМЗ 136

Шульчанка В.А. Беларускія часопісы 1945-2000 гг.
у фондах НПГКМЗ **143**

Шупенька І.А. Выданні друкарні Віленскай езуіцкай
акадэміі ў фондах НПГКМЗ **179**

Змест **189**

Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі

(па выніках навукова-даследчай работы ў 2005 г.)

Падпісана да друку 01.12.2006 г.
Фармат 60х84 1/16. Папера Снегурачка. Гарнітура Times.
Друк лазерны. Тыраж 50.

Надрукавана на выдавецкім комплексе НПГКМЗ.